

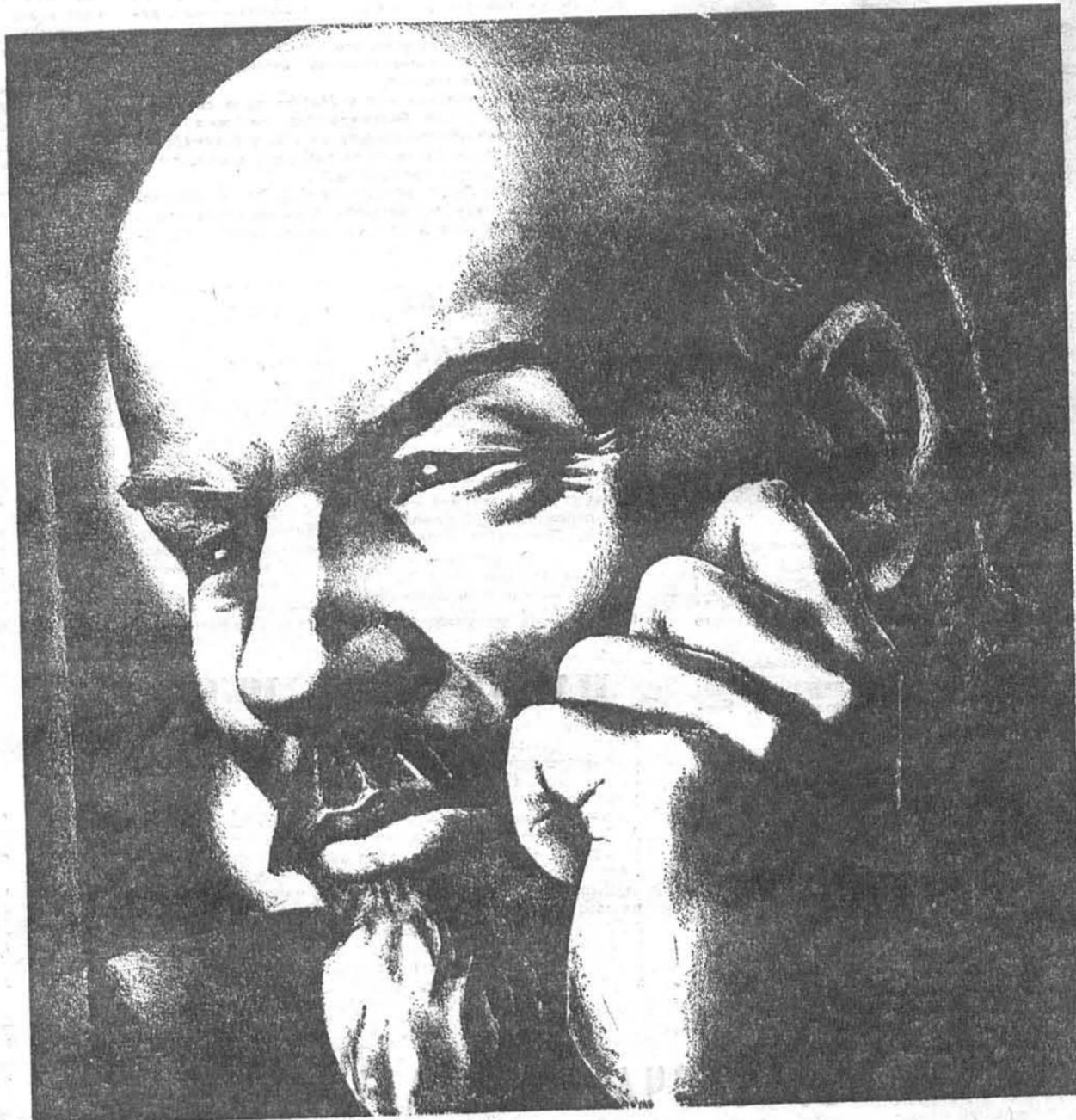
Літаратура Мастацтва

Год выдання 39-ы
№ 29 (2491)
ПЯТНІЦА
17
красавіка 1970 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ.

Цана 8 коп.

Мал. В. ШАРАНГОВІЧА.

Жыццё Леніна —
подзвіг. Гэта — жыццё,
якое прайшло ў твор-
чай рабоце думкі і ня-
стомным рэвалюцый-
ным дзеянні, у ідэйных
і палітычных бітвах.

Ленін увасобіў у сабе

самыя выдатныя рысы пралетарскага рэвалюцыя-
нера: магутны розум, усёпераадольваючую волю,
свяшчэнную нянавіць да рабства і прыгнечання,
рэвалюцыйную страць, паслядоўны інтэрнацыя-
налізм, бязмежную веру ў творчыя сілы мас, ве-
лізарны арганізатарскі геній. Жыццё і дзейнасць

Леніна зліліся з барацьбой рабочага класа
і Камуністычнай партыі.

Дзейнасць Леніна, яго вучэнне зрабілі велізарны
ўплыў на расійскі і міжнародны вызваленчы рух,
надаўшы яму ідэйную рэвалюцыйную накіраванасць
і арганізаванасць.

З Тэзісаў ЦК КПСС да 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна.

НЯХАЙ ЖЫВЕ Ё СТАГОДДЗЯХ ІМЯ І СПРАВА УЛАДЗІМІРА ІЛЫЧА ЛЕНІНА — ГЕНІЯЛЬНАГА ПРАДАЎЖАЛЬНІКА РЭВАЛЮЦЫЙНАГА ВУЧЭННЯ МАРКСА І ЭНГЕЛЬСА, ЗАСНАВАЛЬНІКА КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ, КІРАЎНІКА ПЕРШАЙ У СВЕЦЕ ПЕРАМАГАНОСНАЙ ПРАЛЕТАРСКАЙ РЭВАЛЮЦЫІ, СТВАРАЛЬНІКА САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ ДЗЯРЖАВЫ, ПРАВАДЫРА МІЖНАРОДНАГА РАБОЧАГА КЛАСА!

З Заключай ЦК КПСС да 1 Мая 1970 года

ад пятніцы да пятніцы

ВІНШУЕМ З УЗНАГАРОДАЙ!

«Юбілейным медалем... узнагароджваюцца: перадавыя рабочыя, калгаснікі, спецыялісты народнай гаспадаркі, работнікі дзяржаўных устаноў і грамадскіх арганізацый, дзеячы навукі і культуры, якія паказалі высокія ўзоры працы ў ходзе падрыхтоўкі да ленінскага юбілею...»

Гэта — Палажэння аб юбілейным медалі «За доблесную працу (за воінскую доблесць)». У азнаменаванне 100-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна.

І вось цяпер па ўсёй краіне адбываецца ўручэнне ленінскіх юбілейных медалю.

14 красавіка ў залу пасяджэнняў Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР была запрошана вялікая група дзеячоў літаратуры, мастацтва, работнікаў друку рэспублікі. Намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР І. Ф. Клімаў уручыў ім юбілейныя медалі.

На здымках вы бачыце народную артыстку ССРСР Ларысу Пампееву Александровскую і пісьменніка Васіля Вітку ў час атрымання гэтых урадавых узнагарод.

Фота: Ул. КРУКА.

УДЗЕЛЬНІКАМ МІЖНАРОДНАЙ ВЫСТАЎКІ КНІГ У МАСКВЕ, ПРЫСВЕЧАНАЙ 100-ГОДДЗЮ 3 ДНЯ НАРАДЖЭННЯ У. І. ЛЕНІНА

Цэнтральны Камітэт КПСС шле свае сардэчныя прывітанні ўдзельнікам Міжнароднай кніжнай выстаўкі ў Маскве, прысвечанай 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна, прадстаўнікам брацкіх камуністычных і рабочых партый, выдаўцам, работнікам паліграфіі, распаўсюджвальнікам кніг, усім, хто прысвяціў сваю дзейнасць прапагандзе і ажыццяўленню вялікага рэвалюцыйнага ленінскага вучэння.

Міжнародная выстаўка кніг у Маскве ярка сведчыць аб пераможным шэсці бессмяротных ленінскіх ідэй, якія сталі баявой зброяй працоўных мас у барацьбе за сваё сацыяльнае вызваленне, за пабудову сацыялістычнага і камуністычнага грамадства.

Кніга, гаварыў Ленін, велізарная сіла. Ва ўмовах сацыялістычнага ладу кнігавыданне ператварылася ў магутны сродак камуністычнага выхавання народа, прапа-

ганды навукова-тэхнічных ведаў, развіцця культуры. Міжнародная кніжная выстаўка «Ленін і рэвалюцыйнае ператварэнне свету» ўносіць дастойны ўклад ва ўдасканаленне і ўмацаванне брацкага супрацоўніцтва прагрэсіўных кнігавыдаўцаў усіх краін, дапамагае яшчэ шырэй разгарнуць распаўсюджванне ленінскай ідэйнай спадчыны.

Цэнтральны Камітэт КПСС жадае ўдзельнікам выстаўкі плённай работы і новых творчых поспехаў у высакорданнай справе прапаганды і ажыццяўлення ідэй марксізма-ленінізма — баявога вучэння пралетарыяту, які пераўтварае свет.

ЦЭНТРАЛЬНЫ КАМІТЭТ
КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ
САВЕЦКАГА САЮЗА.

ВЯЛІКАЙ ДАЦЕ ПРЫСВЯЧАЕЦА

15 красавіка на Цэнтральнай плошчы Мінска адбыўся спецыяльна старт месячніка ленінскай кнігі. Работнікі мінскіх кнігарань правялі тут кніжны базар. Кожны магазін прыслаў сюды столік з творамі Леніна, яго папелнікаў і літаратуры пра іх. Кніг многа. Рознакаляроўныя вокладкі, на многіх партрэтах правадыра. Юбілейныя выданні — прыгожа аформленыя, любімыя надрукаваныя па-

ліграфістамі — вабяць многіх пакупнікоў.

Кнігі, кнігі... Кароткая біяграфія вялікага правадыра, шматлікія яго працы, успаміны Н. К. Крупскай, Г. М. Кржыжановскага, зборнікі «Ленін і мастацтва», «У. І. Ленін у беларускай народнай творчасці», кнігі беларускіх пісьменнікаў, шматлікія альбомы, буклеты, паштоўкі...

У час месячніка ў гарадах і раённых цэнтрах будуць адкрыты кніжныя базары, праведзены вечары ленінскай кнігі, сустрэчы з ветэранамі партыі, пісьменнікамі, мастакамі, работнікамі выдавецтваў.

НА ПАЧАТКУ ШЛЯХУ

У Беларускай тэатральна-мастацкай інстытуце адкрылася выставачная зала мастацкага факультэта. Зараз у ёй — выстаўка студэнцкіх работ, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. Гэта — 11 дыпламных карцін і 18 курсавых работ, у асноўным, эцюдаў, эскізаў, вучэбных кампазіцый.

Увагу прыцягваюць палотны І. Голубева і Я. Ясвіна, Я. Куліка, А. Валатова. Манументальны жывапіс прадстаўлены цікавай работай В. Чайкі «Сейбіт», якая з'яўляецца фрагментам вялікага напісанага роспісу.

Шырока прадстаўлена ў экспазіцыі прыкладнае мастацтва. Характэрная сваёй дэкаратывнасцю кераміка Л. Панамарэнікі, які добра ведае спецыфіку матэрыялу, умела выкарыстоўвае народныя матывы. Свежыя па-каларыце, простыя і прыгожыя работы Ю. Давідава. Прывабы і печаканы па форме «Шлюбны сервіз» з крышталю П. Арысмава.

Ю. ЯКАЎЛЕВА.

У КАМІТЭЦЕ ПА МІЖНАРОДНЫХ ЛЕНІНСКІХ ПРЭМІЯХ «ЗА ўМАЦАВАННЕ МІРУ ПАМІЖ НАРОДАМІ»

14—16 красавіка г. г. пад старшынствам акадэміка Скабелыцына Д. В. адбылося пасяджэнне Камітэта па Міжнародных Ленінскіх прэміях «За ўмацаванне міру паміж народамі».

Камітэт разгледзеў паступіўшыя прапановы аб прысуджэнні Міжнародных Ленінскіх прэміяў за 1968—69 г. г. і прыняў пастанову па гэтым пытанні.

З выпадку знамянальнай даты — 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна члены камітэта перадалі свае сардэчныя віншаванні саветскаму народу.

ПАСТАНОВА КАМІТЭТА ПА МІЖНАРОДНЫХ ЛЕНІНСКІХ ПРЭМІЯХ «ЗА ўМАЦАВАННЕ МІРУ ПАМІЖ НАРОДАМІ»

За выдатныя заслугі ў барацьбе за захаванне і ўмацаванне міру прысудзіць Міжнародныя Ленінскія прэміі «За ўмацаванне міру паміж народамі»:

Людвіку СВОБАДЗЕ — дзяржаўнаму і палітычнаму дзеячу (Чэхаславацкая Сацыялістычная Рэспубліка),

Лайнусу ПОЛІНГУ — вучонаму, грамадскаму дзеячу (Злучаныя Штаты Амерыкі),

Шафі Ахмед Эль-Шэйху — грамадскаму дзеячу (Судан),

Яраславу ІВАШКЕВІЧУ — пісьменніку, грамадскаму дзеячу (Польская Народная Рэспубліка),

Акіру ІВАІ — грамадскаму дзеячу (Японія),

Берцілю СВАНСТРЭМУ — журналісту, грамадскаму дзеячу (Швецыя),

Халеду Мохі ЭД-ДЗІНУ — грамадскаму дзеячу (Аб'яднаная Арабская Рэспубліка).

Масква, 16 красавіка 1970 года.

ДАЕШ СУБОТНІК!

Раўна 11 студзеня была ясна, сонечная, вуліцы — ажыўленыя, людзі — вясёлыя, падцігнутыя. Транспарт працаваў, як у гадыны пік. Усе спышаліся. Спыхаліся на камуністычны суботнік. Мы ехалі па горадзе і бачылі, з якім энтузіязмам, з якім запалам працавалі мінчане. Акадэмія навук БССР. Тут разам з усімі выйшлі на суботнік работнікі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору.

«Даеш суботнік!» — гэты кідкі доўгі бачыў здалёку. Каля галоўнага корпусу поўным ходам ідзе пагрузка сабрага металалому...

— Гэта толькі адна з нашых рабочых груп на сёнішнім суботніку, — гаворыць дырэктар Інстытута Васіль Кірылавіч Бандарчык. — Астатнія наводзяць парадак у Батанічным садзе. Працуюць усе проста здорава.

У гэты дзень нам давялося пабываць яшчэ ў многіх месцах, дзе разам з усімі ў суботніку ўдзельнічалі прадстаўнікі творчых прафесій. Дружна і зладжана працавалі работнікі Дома мастацтваў. Камітэта радыё і тэлебачання, пісьменнікі, мастакі, архітэктары.

10 КРАСАВІКА ў агульнай зале Дзяржаўнай бібліятэкі імя У. І. Леніна адбылася сустрэча беларускіх пісьменнікаў і артыстаў з чытачамі і супрацоўнікамі бібліятэкі.

— Нам прыемна, — звяртаючыся да чытачоў, гаворыць Іван Шамякін, — сустрэцца з вамі ў гэтай зале, якую мы Іраней наведалі вельмі часта. Яшчэ больш прыемна ўсведамляць, што гэта сустрэча адбываецца напярэдні Ленінскага юбілею, якому дзеячы культуры, мастацтва і мы, літаратары, прысвячаем свае лепшыя творчыя здымкі.

І. Шамякін раскажаў, што за апошнія два-тры гады беларускія пісьменнікі напісалі нямецкамоўна пра Ільіча. Выйшаў калектыўны зборнік «3 Леніным заўсёды Беларусь», у якім добра прадстаўлена беларуская нацыянальная ідэя. Паўнапраўнаюць беларускую тэму прыблізіў Павел Ткачоў, Васіль Хомчанка. Многа цікавых твораў было апублікавана ў нашым перыядычным друку, у прыватнасці, ў газеце «Літаратура і мастацтва», у часопісах «Полімя», «Маладосць», «Беларусь», «Нёман» і іншых.

— Спрабуем свае сілы ў гэтым напрамку і я, — гаворыць пісьменнік. — Трэба сказаць, што вывучэнне ленінскіх дакументаў, успамінаў сучаснікаў пра Ільіча дае надзімаць многа. Мне вельмі зацікавіла тэлеграма Леніна, якая была накіравана 6 ліпеня 1918 года начальніку станцыі Орша. Ленін

напісаў зварот з прадуктамі для ваеннапалягонных. Уявіце той час: у маладой Сапецкай Рэспубліцы голад, разруха. А тут ішчэ эсэраўскі мясцо, які, дарэчы, узнік спачатку ў Оршы, а потым у Маскве. А Уладзімір Ільіч кланціцца аб ваеннапалягонных. Думаю напісаць пра гэта кінасцэнарыі.

Далей І. Шамякін гаворыць, што вялікі матэрыял для пісьменніка даюць пісьмы працоўных Леніну. Як пісаліся пісьмы, чым яны былі выкліканы — вядатная асярода для сюжэтаў аповяданняў, п'ес, вершаў. Пісьменнік паведаміў чытачам, што ім напісаны аповесць «Лёс майго земляка», у якой у другі раз ён наспрабаваў стварыць вобраз Ільіча (першы — у аповяданні «Х-еб»), дакументальную аповесць «Браніпоезд «Таварыш Ленін» і аповяданне «Матрос з «Алега».

— Я магу прадстаўляць на гэтай сустрэчы, — сказаў Язэп Семіяжон, — тую частку нашай пісьменніцкай арганізацыі, якая працуе ў галіне перакладаў. Усе мы імкнуліся да таго, каб давесці да нашых чытачоў творчыя пісьменнікаў братніх рэспублік, краін сацыялістычнага лагера, наогул, прагрэсіўных літаратараў свету, напісаныя пра Леніна. Асабліва і зрабіў пераклад назем нямецкага паэта Макса Цымерманга «Крокам Кастрычніка», англійскага пісьмен-

Выступае Васіль Хомчанка.

ніка і паэта Джэка Ліндсея «Ленін у Лондане», чылійскага паэта Пабла Неруды «Ленін», а таксама твораў Бергальда Брэхта і маладых паэтаў В'етнамскай Дэмакратычнай Рэспублікі. Я. Семіяжон прычытаў верш в'етнамскага паэта Він Ле «Размова з Леніным» у сваім перакладзе.

— Пісань пра Леніна вельмі цікага, — гаворыць Васіль Хомчанка. — Мне, прыкладна, крышачку папацавала. Я быў знаёмы з шафэрам Ільіча, нашым земляком Сінічанам Дамітравічам Плем, камандантам Маскоўскага крамля Паўлам Казіміравічам Малковым. Сустрэчы і размовы з ім вельмі дэмаматылі мне ў напісанні на-

рыся «Справа аб замаху на Уладзіміра Ільіча Леніна», які надрукаваны ў дзесятым нумары часопіса «Полімя» за 1969 год.

Іосіф Васілеўскі і Васіль Зуёнак прычыталі свае вершы, прысвечаныя Уладзіміру Ільічу. Заслужаны дзеяч культуры РСФСР Аляксандр Даброўін, які 39 гадоў выконвае ролю У. І. Леніна на сценах айчынных тэатраў, раскажаў аб сваёй рабоце над вобразам Ільіча. У заключэнне сустрэчы заслужаны артысты БССР Марыя Захарынін, Алена Рышкова і Сіпхан Хацкевіч паказалі ўрывак з п'есы В. Розана «Традыцыйны збор».

П РА ЛЕНИНА думаецца часта і многа. Ад таго самага студзенскага вечара, калі разам з маразмамі і заваямі цяжкай зімы дваццаць чацвёртага на плечы краіны абвалілася гора.

Тады, праз адранцвеласць тугі, раптам адчулася патрэба — загаварыць! Раздзяліць з ім-небудзь апанаваўшыя пачуцці. Пачалі ўзнікаць словы, іх балюча паставала, пераходзячы на паперу, яны трацілі колер і гук, але ўслед падступалі новыя, каб стаць першымі ў жыцці вершаванымі радкамі.

Я К ПСАЦЬ пра Леніна цяпер? Пра вялікае жыццё і волатаўскую працу думкі і пачуцця?

Час патрабуе не пераказу вядомых успамінаў, не ўбогага напісвання ў намер больш і менш агульных слоў. Трэба адкрываць Леніна ў сённяшнім, у вобразах, розумах і справах сучаснікаў, раскрываць ленинскую любоў да чалавека — яна жывіла ўсе пазіцыі правадыра, яго заўсёды клопат пра людзей і іх краіны, бачанне далёка наперад, за хрыбтамі падзей і часу, — трэба выяўляць усё гэта ў нашых цяперашніх намерах, у планах і задумах, у нашых велічных здзяйсненнях.

Такое раскрыццё тым неабходней і адначасна тым цяжэй, што зараз літаральна кожная гадзіна ўзбагачае нас усё новымі і новымі сведчаннямі відавочцаў жыцця і працы Леніна, і намаганнямі многіх усё паўней узнаўляецца вобраз нашага настаўніка.

Вясюлька добрага і, калі мова ідзе пра ворага, настолькі ж непахіснага, летуценна заслуханнага ў музыку і вострага на гарачае слова ў спрэчцы з іншымі, паглыбленага ў развагі пра будучае і гатованага бліскавічна разбіць малавераў, нястомнага і ўжо цяжка хворага.

Вось як быццам і не так цяжка ўявіць Леніна. Невысокага, але вялікага, абкружанага любоўю народа, здабыўшага павягу нават тых, хто быў далёкі ад яго задум, а то і варожы ім. І пры ўсім гэтым — наўздзіў простага, без найменшага намеру на вянец, на нім паўкол галавы.

Уявіць, бадай, можна, але як напісаць! Усё гэта, каб толькі ўзяўся за пяро, няўхільна ўзнікаюць цяжкасці, ні на корх не меншыя, чым перад хлапчуком, які складаў некалі першыя радкі ў заваянай да коміна хаціне.

Ч АПАЕУ калісьці жаліўся: «Я ж усяго два гады, як грамаце ўмею».

Так можа сказаць пра сябе і беларуская літаратура. У гістарычным працесе адрэзак часу яе станаўлення не большы за чапаеўскія два гады, аднак падзвіг нашай літаратуры сапраўды легендарны. Яна расла пасля стварэння Леніным беларускай дзяржавы. Яна Купала і Якуб Колас напярэдадні Кастрычніка сфармаваліся ў самабытныя літаратурныя з'явы. Але як развілася і пашырылася ў аб'ёме іх творчасць пры ажыццяўленні ленинскіх ідэй і задум, у клопаче новай рэчаіснасці!

Творы абодвух народных паэтаў набылі гучанне сусветнае. Зараз такога ж дыяпазону пачынаюць дасягаць і асобныя пісьменнікі, нашы сучаснікі.

Беларуская літаратура свабодна гаворыць з народамі на самых далёкіх кантынентах. І нам уцешна думаць, што пры вытоках дзяржаўнасці, а значыць, і пры вытоках культуры нашага народа стаіць Ленін.

Д РУЖБА народаў зрабіла нас багацейшымі матэрыяльна і духоўна. Шолахаў і Джамбул належыць беларусу, як і сваім народам. Перабудова данскай станцыі на калгасны лад з усёй паўнатай адлюстравана ў «Паднятай цаліне». Тое ж самае касаванне спрадвечных падмуркаў выклікала да жыцця апавесць «Адшчэпенец» Якуба Коласа. Савецкая рэчаіснасць удыхнула слова ў вусны абодвух пісьменнікаў. Аб адным перыядзе ў жыцці краіны, аб агульным клопаче і працы партыі і народа расказалі яны. Такія кнігі не могуць не з'яўляцца здабыткам усіх нас, членаў адзінай савецкай сям'і.

На месцы вясак, знаёмых мне з маленства, вырас горад Салігорск з наймагутнейшымі калійнымі камбінатамі. Туды, на дапамогу не надта спрактыкаванаму ў падземных і хімічных работах беларусу, прыйшлі шахцёры Падмаскоўя, людзі шматлікіх прафесій і розных нацыянальнасцей. Прасвідраваўшы шахты і пабудавалішы горад, яны аселі ў ім, пажаніліся з беларусамі — хай дзеці самі выбіраюць, чью мову — бацькаву ці матчыну — назваць роднай. Гэта не таму, што ім чужое пачуццё нацыянальнай гордасці. Не,

Цалкам артыкул друкуецца ў часопісе «Неман».

Канстанцыя БУЙЛО

**ДА ЛЮДЗЕЙ
ІЗНОЎ ХІНУСЯ...**

але яны — савецкія людзі, занятыя нашай агульнай камуністычнай справай, і не госці беларускай зямлі, а яе паўнапраўныя гаспадары.

Хіба ж могуць беларускія пісьменнікі не расчыніць гэтым людзям старонкі сваіх твораў? Не пра гасціннасць літаратуры тут ідзе размова, а пра паказ жыцця, рэальнае ўвасабленне нашай дружбы.

І беларусы маюць права на цалінныя землі не толькі як бацькі, што праводзілі на гэтыя прасторы сыноў-камсамольцаў, а і духоўнае права сучаснікаў, чыёй воляй вяршылася ўся справа, права савецкіх грамадзян, якія ствараюць у іншых месцах іншыя каштоўнасці таксама для ўсеагульнага карыстання.

Вялікае пачуццё локця, усведамленне еднасці савецкіх людзей завяшчаў нам Ленін.

Савецкае — катэгорыя, якая не падмяняючы катэгорыі нацыянальнага, усё бліжэй падыходзіць да катэгорыі камуністычнага і зліваецца з ёй.

Камуністы і савецкія — хіба не атосамліваюцца гэтыя два імені народамі, якія надума-

Максім ЛУЖАНІН

ПРЫ ВЫТОКАХ БУДУЧЫНІ

юць ветразі свабоды на сваіх караблях і ці не савецкі прыклад і дыханне робіцца ветрам, што поўніць гэтыя ветразі.

Мільёны працоўных нашай Радзімы не належыць да партыі. Але яны ні на адзін момант не адлучаюць сябе ад партыі, ад яе задум і намераў, што ператвараюцца ў жытую, адчутую нам на дотык будучыню.

Камуніст і савецкі — у гэтых словах чуваць рух да подзвігу і здзяйсненне яго, указанае Леніным аўладанне ўсім духоўным багаццямі чалавецтва і нястомнае пракаладанне шляхоў у будучыню.

Л ЕНІН любіў родную мову. Патрабуючы ад сябе і ад іншых дасканаласці ў ёй, ён не мог не думаць пра мову будучага.

Мы свабодна звяртаемся да свету на мове сваіх постыхаў і подзвігаў, якую можна назваць праўдай сацыялізма. Спакойны голас электрастанцыі на Ангара, або беларускіх Светлагорскай і Лукомльскай для простага чалавека зямлі больш пераканаўчы і даходлівы, чым апантанае вішчанне міліянаў газет і кніг варожлага лагера, які спрабуе заглушыць нас у адносна мірным суіснаванні. Гэта — мова неабвержных фактаў, надмоўная, калі можна так сказаць, мова. А як жа быць з той, на якой мы выходзім дзвэй, пішам кнігі, гаворым словы, любім і асуджэнні?

У празрыстых ручайках усіх славянскіх гаворак чуецца магутная падводная плынь агульнай мовы, што нарадзіла іх некалі, у далёкай старасветчыне. Працяглыя выпрабаванні часам, лёсам, зброяю не церлі матчыны рысы ў абліччах дачок.

Калі ў нашых моў былі агульныя вытокі, тым больш верагодна, што і сутокі будуць агульным.

Мы не можам угадаць, калі надыйдзе гэтае зліццё, але яно прыйдзе, прыйдзе не паводле якіх-небудзь рэгламентацый, не згодна з выказаным Бісмаркам вучным законам паглынання слабага дужым, а свабодна і арганічна, у сілу неабходнасці, якая вынікае з зусім новай і якасна адменнай арганізацыі грамадства.

Камунізм — еднасць народаў, багатых працай і духам. Туды ўступіць яны сапраўды роўнымі і па ўзлёце думкі і па намяжэнню духоўных скарбаў, здабытых цаню шматлікіх высілкаў на сваёй і ўжо не сваёй ад таго часу, а агульнай зямлі. Уступіць і хоць не адразу, а загавораць на добрай матчынай мове, у мужным ладзе якой будзе выразна чуць рысы моў даччыных, якія нарадзілі гэту новую матчыную мову.

Так думаем пра камунізм, асэнсоўваючы ўстаўленні, запісанія ў прылятай нашай партыі

праграме яго пабудовы. Думаем і гаворым, перарастаючы сябе, становячыся над сабой, як над людзьмі, якія пераступалі прыліпшае да ног смецце, што называецца перажыткамі капіталізму, абтрасалі гэтае смецце ў сябе і ў другіх, сцвярджаючы праўду і сілу савецкага ладу, стваралі нацыянальную культуру, марачы аб гранічна поўным яе росквіце, каб стала яна вартай уваходу ў культуру агульначалавечую.

Наша свядомасць, натуральна, яшчэ не можа вызваліцца ад шмат чаго, што заўтра можа здацца наўным і проста непатрэбным. Мы не можам яшчэ прылічыць сябе да развітага камуністычнага грамадства, хоць кожны сучаснік нясе ў сабе і намяжае рысы асобы, якой належыць заўтра.

Значна больш дасканалымі павінны стаць нашы адносіны да людзей, да працы. Любоў да радзімы таксама перарасце сябе, каб паўстаць не асабістай, у кожнага сваёй, а высокай любоўю да адзінай і адной Радзімы — Зямлі.

Праўда, без тае любові, якую мы адчуваем да радзімы сягоння, не падрыхтуем, не забяспечым яе ўсім патрэбным для ўступлення ў камунізм. Бо там жа збяруцца не безбацькавычы, што не памяць роднасці, а народы, слаўныя сваім мінулым і сваім сучасным, працаю дзядоў і ўласнаю працаю, даўнейшаю песняй і казкай з сённяшнім вершам і атамным рэактарам.

Ніводзім мільёны духоўнага багацця народаў не знікну і не растуць без следу ў будучым.

Якбэ ж жыццё будзе ў гэтым бязмерна дарагім свеце! Хай ты, пісьменнік, пакуль яшчэ не ўяўляеш сябе без Саюза пісьменнікаў, дзе цябе пахваляць і ўшчунуць і надзеліць творчай камандзіроўкай. Думаць пра іншае: час дае табе адну сталую камандзіроўку, далёкай, адгамандзіроўвае цябе ў камунізм. Вер і беражы намандзіроўку часу: шмат хто атрымае яе, але не ўсе даедуць да станцыі прызначэння. І не таму, што жыццё чалавека не застрахована ад хвароб і згасання, а проста не здолеюць адскрэбіць ўсю дрэнь эгаізму, абмывавасці, нядбайства і ўпадунь пад іх цяжарам.

«Я сябе пад Леніным чыпчу, каб плысці ў рэвалюцыю далей». — сізавы паэт вялікай маральнай чысціні. Гэта неабходны этап работы над сабою, без якога немагчыма станаўленне ковага маральнага кодэкса, абавязковага для чалавека будучага.

Вось чаму кожнаму з нас многа ў чым давадзецца — і не аднойчы! — перарастаць самога дзея. Але мы гэта павінны зрабіць і зробім, станем над сабою, як толькі невыразнае адчуванне будучага ператворым у цвёрдае яго ўсведамленне, а яшчэ дакладней: калі ў нас не будзе міжы паміж адчуваннем і ўсведамленнем будучага.

Вось ужо зараз мы ўсведамляем, што камуністычныя партыі, прывёўшы народы ў грамадства, пабудову якога бачыць сваёй канчатковай мэтай, зліюцца з народам. І тады стаяць «камуністамі ўсе людзі на зямлі». Паклон паэту за гэтыя словы — яны расчыняюць шляхі ў мару.

І Я ПАЧЫНАЮ бачыць той час...

Няўхільна вядзе нас туды, захапляючы думкі і пачуцці, ленинскае: паўчэйся марыць! Гэта адрасавана ўсім людзям, на ўсе вякі. Меншыя людзі часу, хто напроўвае і ажыццяўляе рух у камунізм, павінны ўладаць марай, заглядаць у будучае яшчэ ў большай ступені, чым мы, паэты. Усім вядома: мара ўзгрунтаваная на дыялектычным прадабачанні — гэта рэальнасць.

Ленін быў вялікі рэаліст таму, што быў вялікі летуценнік. Гэтага не мог зразумець фантаст Уэлс і намагаўся надаць словам «крамлёўскі летуценнік» адценне іранічнае. Час павярнуў іронію супраць яго самога, а разбураючы і згалецала краіна, следуючы прадабачлівым заветам і ленинскай мары, стала магутнай і першая ажыццявіла палёт у космас.

Думаць маштабамі дзяржавы і свету — найпершы абавязак пісьменніка. Місія пісьменніка бачыцца не толькі ў тым, каб пашыраць ідэй часу, а і ўдзельнічаць у іх узнікненні, выпрацоўваць мары, якія рухаюць наш жыццё наперад.

У тым, што я раблю, — няхай сабе толькі трымаючы ў руцэ аловак, — у мяне, як і ў кожнага савецкага чалавека, ці вядзе ён камбайн, ці падхоплівае вільготную нітку штучнага валакна, — ёсць і дзяржаўны клопат, і момант кіравання дзяржавай. І ўдзел у развязанні самых адказных задач часу. У гэтым сэнсе і сіла савецкага ладу. Таму я цвёрда ўпэўнены — сваёй марай я пракадаю шляхі ў будучае. І чым святлейшая і ярчэйшая мая мара, тым лягчэй будзе таму, хто працывае гэтыя шляхі непасрэдна.

Насенне будучага высяваецца рукою сучаснасці і ў яе-зямлі дае раскі.

Затуманілася сэрца нейкім сумным успамінам,
І ідзе ў былое, быццам у сцягнелы ноччу бор,
Дзе шумяць хаўтурна сосны, дзе трапечуцца
асіны,

Дзе зліваюцца ўсе гукі у адзін, трывожны хор.
Будзіць гул усё наўкола, ён гучыць тугой
нязгаснай,

Выклікае цені з мроку адшумелага жыцця.
Я на вузкае граніцы — між мінулым і сучасным,
А ў грудзях аж цесна стала ад уздыму
пачуцця...

Хто сказаў, што наша старасць — амярцвенне
ўсіх парываў?

Хто сказаў, што годы гасяць жар гарачае
крыві?

Голасна гучаць былога анямелыя матывы,
Бурна сэрца адчувае жар разбуджанай любові.
Старасць, старасць! Ты, нябога, раптам траціш
сваю сілу,

Крылы дум душу ўзносяць ў юныя, былыя
дні,—

Чую подых твой на скроні, незабыўны мой,
мой мілы,

Як мне свецяць з дзён пражытых зорных воч
тваіх агні!

Ажываю я адразу... Да людзей ізноў хінуся,
І жыццё ўстае наўкола ў нейкай новае красе,
Зноў душою я на любай, маёй роднай Беларусі,
Дзе ўзышоў і ўскаласіўся першых дум маіх
пасей.

І народ стварае цуды на усёй маёй Радзіме,
Пеніцца прыбоем бурным малады людскі
задор.

Я жывая! наперад я хачу ісці з жывымі,
Шлях наш трудны асвятляе ззянне ільчовых
зор.

ЖЫВЫЯ РЫСЫ

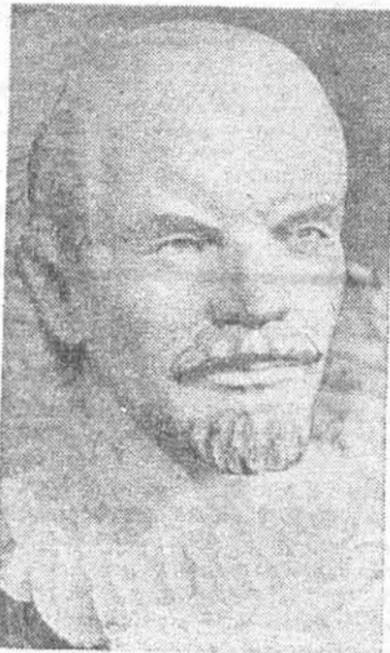
Вобраз Ільіча... Ён хвалюе не толькі прафесійных мастакоў. Свой уклад у Ленініян у робяць і самадзейныя мастакі. Аўтары гэтых работ...

...А. Жываеў (Маладзечна).

...Н. Круглікаў (Мазыр).

...П. Бусловіч (Ашмяны).

ЗНАЧЭННЕ ленінскай спадчыны для эстэтыкі — надзвычайнае. Хаця Уладзімір Ільіч не пакінуў сістэматычнага выкладу сваіх поглядаў на галіну эстэтычных з'яў — у аснове савецкай эстэтычнай навукі менавіта ленінскія ідэі і прынцыпы. Сярод іх важнейшая для эстэтыкі — ленінская тэорыя адлюстравання. Гэтая тэорыя дае магчымасць правільна вырашаць такія важныя пытанні, як эстэтычныя адносіны чалавека да рэчаіснасці, адлюстраванне рэчаіснасці ў мастацтве, рэалізм. Ужо выходнае палажэнне тэорыі адлюстравання — аб рэальнасці, аб'ектыўнасці і назнавальнасці свету, дадзенага нам у адчуваннях, — адкрывае бязмежныя магчымасці перад пазнаннем жыцця сродкамі мастацтва і перад эстэтыкай, як навукай.

Відавочна, што мастацтва — адзін з відаў адлюстравання — мае перад сабой гэты рэальны свет як асноўны прадмет вывучэння. Толькі абаніраючыся на ўражанні ад рэальнай рэчаіснасці і беручы ў ёй жыватворныя сілы, мастацтва здольна існаваць як наўнацэнная назнавальная дзейнасць, як эстэтычнае пазнанне.

Сіла ўражання ад лепшых узораў сусветнага рэалістычнага мастацтва мінулага, сіла і пераканаўчасць класічнай рускай літаратуры і мастацтва, нарэшце, назмерныя выхаваўчыя і пераўтваральныя магчымасці мастацтва сацыялістычнага рэалізму — усё гэта абумоўлена зваротам мастакоў і пісьменнікаў да зямляга, аб'ектыўнага свету, да жывой рэчаіснасці. Там жа, дзе роля рэчаіснасці як крыніцы эстэтычных і мастакоўскіх пачуццяў адвэртаецца, мастацтва непазбёжна траціць сілу свайго ўздзеяння, ператвараючыся ў выказнік абстрактнай, пустой суб'ектыўнасці. Менавіта адрываючы ад рэчаіснасці, пустой суб'ектыўнасцю тлумачыцца заняпад сучаснага буржуазнага мастацтва. Агіда мастака да буржуазнага свету, які, паводле выразу Маркса, ірышоў у атамарны стан, гіне, — узнікае заканамерна. Калі ў мастака няма іншых сацыяльных альтэрнатыв, гэтая агіда настолькі ж заканамерна прыводзіць творцу да так званых самавывядзення, якое — не што іншае, як марнае суб'ектыўскае самакапанне. Урашце яно прыводзіць да поўнага самараспаду мастацтва. Хіба не пра гэта сведчаць сучасны абстрактныя і іншыя бедныя сэнсам «ізмы»?

Адмаўленне ленінскай тэорыі адлюстравання або недаацэнка яе для спасцігнення сутнасці мастацтва заводзяць эстэтыку ў ідэйны тупік. Пры гэтым вольна або міжвольна эстэтыка пераходзіць на ідэалістычныя пазіцыі, аднабакова і ў прынцыпе няправільныя. Што ўжо тут гаварыць пра ваяўнічы апалагетаў буржуазнага дэкадансу, для якіх ідэалізм — адзіна прыймальны пункт гледжання і якія з цынічнай шчырасцю абвешчваюць дабром гіпертрафію суб'екта ў мастацтве! У ідэйным тупіку могуць апынуцца і тэарэтыкі, якія лічаць сябе марксістамі, але не разумеюць або недаацэняюць марксісцка-ленінскую тэорыю адлюстравання.

Так, напрыклад, вядомы французскі філосаф і эстэтык Ражэ Гарадзі, імкнучыся падкрэсліць дзейную актыўнасць мастацтва (што само па сабе правамерна), дапускае, на жаль, аднабаковае гнастазіраванне, «распуханне» суб'екта і ў той жа час зводзіць на нішто ролю аб'ектыўнага свету ў працэсе творчасці. Абвешчваючы тэорыю «рэалізму без берагоў», аб'яўляючы рэалізмам любое, не толькі рэалістычнае мастацтва, ён тым самым міжволі становіцца на пазіцыі абаронцы буржуазнага дэкадансу ў мастацтве. Вось да чаго прыводзіць недаацэнка ролі аб'ектыўнай рэчаіснасці ў працэсе мастацкай творчасці, недаацэнка тэорыі адлюстравання.

Есць і другая крайнасць, ад якой засцерагае ленінская тэорыя адлюстравання. Гэта перабольшанне ролі аб'екта ў працэсе мастацкага адлюстравання і недаацэнка ролі суб'екта. Свядомасць дае нам суб'ектыўны вобраз аб'ектыўнага свету. Канспектуючы Гегеля, Уладзімір Ільіч адзначае, што свядомасць чалавека не толькі адлюстроўвае аб'ектыўны свет, але і твораць яго. Ільіч паясьняе гэтае палажэнне, падкрэсліваючы, што свет не здавальняе чалавека і чалавек сваім дзеяннем вырашае змяніць яго. Так развіваецца ў гістэалагічным плане славаці тэзіс Маркса пра Фербаху, дзе вялікі папяроднік Леніна задачай філасофіі ставіць не толькі вытлумачэнне знешняга свету, але і пераробку яго. Кардынальная важнасць прыгаданых палажэнняў для эстэтыкі відавочная. Калі мастацтва, як і ўвогуле эстэтычныя адносіны чалавека да свету, — адзін з відаў адлюстравання рэчаіснасці (у ленінскім разуменні — як узаемадзеянне аб'екта і суб'екта), дык і ў мастацтве суб'ект не толькі пасіўна адлюстроўвае рэчаіснасць, але і актыўна пераўтварае яе. Мастацкі вобраз, які ўз-

нікае ў выніку такога ўзаемадзеяння, — дыялектычна супярэчлівае адзінства аб'екта і суб'екта. У ім з усёй неабходнасцю выяўляецца актыўнасць мастака, яго суб'ектыўнае светаўспрыманне і светапогляд. Менавіта ў гэтым сэнсе павінна вырашацца пытанне, якое і сёння дыскусуюцца ў нашай эстэтыцы, — пытанне аб суадносінах дзейнай і назнавальнай функцыі мастацтва, якія таксама звязаны дыялектычным супярэчлівым адзінствам.

Недаацэнка актыўнай ролі суб'екта ў працэсе мастацкага адлюстравання свету таксама прыводзіць да вельмі непажаданых вынікаў. Такія аднабаковасць у мастацтве, як правіла, вядзе да натуралістычнай зніжэнасці, пазбаўляе мастацтва дзейнай сілы і здольнасці выхоўваць, а ў эстэтыцы мае вынікам спаўзанне на пазіцыі вульгарнага матэрыялізму. Эстэтыка ў гэтым выпадку не здольная вытлумачыць ніякіх разнавіднасцей мастацтва, акрамя рэалістычнага,

ная пазіцыя сапраўды не здавальняла б буржуазна часоў, напрыклад, вялікай французскай буржуазнай рэвалюцыі, калі яна была яшчэ ў пэўнай ступені прагрэсіўнай і калі ёй яшчэ патрэбны былі высокія маральныя ідэалы і ідэянае, змястоўнае мастацтва (такім было, у прыватнасці, мастацтва Давіда). Але сучаснае буржуазнае грамадства, якое канчаткова выражлася колішніх сваіх высокіх грамадскіх ідэалаў, высунутых у свой час ім самім доўгаў свабоды, роўнасці і братэрства, грамадства, якое прыйшло ў стан атамарнага распаду, страціла бацька ўжо якой бы таі ні было ідэйнасці і змястоўнасці мастацтва, ведаючы, што змястоўнасць і ідэйнасць ва ўмовах сучаснай эпохі з усёй неабходнасцю набываюць пралетарскі, камуністычны характар. І таму сучасную буржуазію цалкам здавальняе ў мастацтве дэкаданс, культываванне самага заўзятага суб'ектывізму і індывідуалізму, адыход ад вострых пытанняў грамадскага жыцця.

Мікалай КРУКОЎСКИ

ПАДМУРАК НАШАЙ ЭСТЭТЫКІ

Савецкая літаратура і мастацтва паспяхова развіваюцца. Ленінскія ідэямі, ленінскія прынцыпамі жыцця гэтая магучая пльня.

Пра неацэннае значэнне ленінскай спадчыны для рашэння надзённых праблем эстэтыкі вядзе гаворку Мікалай Крукоўскі — аўтар кнігі «Логіка прыгажосці».

ды і яно трактуецца ёю звужана і механістычна. Усё, што не супадае з канонам рэалізму, які абвешчана гэтай эстэтыкай, аб'яўляецца антырэалізмам і... аўтаматычна выводзіцца ўвогуле за рамкі мастацтва. Такую аднабаковасць пры трактуванні праблем мастацтва дапускаў, напрыклад, венгерскі філосаф і эстэтык Георг Лукач. Ён зрабіў нямаля карыснага ў філасофіі, але дапускаў і цяжкія памылкі. Якраз з-за недаацэнкі актыўнай ролі мастака ў працэсе творчасці Лукач прыйшоў да загання тэорыі «рэалізму — антырэалізму». Тэорыя гэтая агулам закрасілае ўсякае нерэалістычнае мастацтва, звальваючы ў адну кучу Пабло Пікасо і Сальвадора Далі, Фернана Лежэ і Джэксана Полака. Георг Лукач адмаўляў эстэтычную каштоўнасць творчасці нават такога буйнага пралетарскага пісьменніка, як Бертальд Врэхт, бо той не быў рэалістам у лужаўскім разуменні.

Ленінская тэорыя адлюстравання, такім чынам, і па сёння — філосафскі кампас пры вырашэнні самых надзённых пытанняў мастацтва.

ДРУГІ развіты і абгрунтаваны У. І. Леніным прынцып, які адвэртае ў эстэтыцы асноўную ролю, — прынцып партыйнасці літаратуры і мастацтва. У тэарэтычных адносінах ён цесна звязаны з асноўнымі палажэннямі тэорыі адлюстравання аб актыўнасці і дзейнасці суб'екта. У. І. Ленін вызначаў партыйнасць як свядомае імкненне мастака выказаць свае класавыя пазіцыі і погляды ў адносінах да таго, што ён адлюстроўвае. Мастак не можа быць нейтральным ва ўзаемадзячэннях з рэчаіснасцю ўжо таму, што ён жыве ў грамадстве і не можа быць незалежным ад грамадства. Яшчэ Маркс указаў: чалавек — сукупнасць грамадскіх адносін. І таму дзіўна было б гаварыць пра нейкую надкласавую свабоду мастака. Нават калі некаторыя пісьменнікі або жывапісцы заяўляюць пра сваю прынцыповую беспартыйнасць, яны тым не менш несвядома выказваюць погляды той грамадскай групы, да якой належаць або з якой цесна звязаны. І таму не могуць не быць зборнай пэўнай класавай палітыкі. Завастраючы, можна, бадай, сказаць: дэклараванне беспартыйнасці — таксама форма праяўлення пэўнай партыйнасці.

Нямаючы адных прадстаўнікоў сучаснага буржуазнага мастацтва асноўным прынцыпам свайго творчасці абвешчваючы ваяўнічую беспартыйнасць і так званую свабоду творчасці. Яны фанатэрацка незалежнасцю ад ідэйнасці, маралі і ўвогуле ад якога б там ні было грамадскага зместу. Падоб-

Бо ўсё гэта адцягвае ўвагу спажываючага мастацтва ад супярэчнасцей буржуазнай рэчаіснасці. Так уяўная незалежнасць і беспартыйнасць сучаснага мастака-дэкаданта абарочваецца самай сапраўднай буржуазнай партыйнасцю і самай прамой залежнасцю ад буржуазнага месца.

Змагаючыся за класавасць і партыйнасць у мастацтве, У. І. Ленін указаў і на небяспеку льявоніх перагібаў у гэтай тонкай і спецыфічнай галіне. Ён рэзка крытыкаваў некаторых прадстаўнікоў пралеткульта за іх нігілістычныя адносіны да культуры і мастацтва мінулых эпох, за іх меркаванні, згодна з якімі новае, пралетарскае мастацтва нібыта можа быць створана штучна, у поўным адрыве ад лепшых дасягненняў мастацтва мінулага.

Не без уплыву такіх перагібаў развілася ў першыя паслякстрычніцкія гады і мастацтва ў нашай рэспубліцы. Шырока вядомы спробы канстрування рэвалюцыйнага мастацтва на аснове знешнефармальнага эксперыменту. Дастаткова прыгадаць складанае становішча мастацкай школы ў Віцебску, калі там актыўна дзейнічалі фармалісты. Менавіта кіруючыся ленінскімі прынцыповымі ўказаннямі аб значэнні культурнай спадчыны, беларускае савецкае, вывучанае мастацтва пайшло шляхам развіцця сацыялістычнага рэалізму і на гэтым шляху дасягнула высокага ўзроўню і росквіту разнастайных талентаў. Фармалістычны кірунак развіцця быў адвергнуты ў першыя ж паслякстрычніцкія гады.

У. І. Ленін падкрэсліваў, што ў кожнай нацыянальнай культуры ёсць хаця б няразвітыя элементы дэмакратычнай і сацыялістычнай культур, бо ў кожнай нацыі ёсць працоўная маса, якую эксплуатауюць, умовы жыцця якой непазбегна нараджаюць ідэалогію дэмакратычнай і сацыялістычнай. Ільіч выступаў супраць якой бы там ні было шаблоннасці і фармальнага адміністравання ў справах мастацтва, указваючы, што тут безумоўна неабходна забеспячэнне прасторы для асабістай ініцыятывы, індывідуальных схільнасцей, прасторы для думкі і фантазіі, формы і зместу. Гэтыя ленінскія запаведы захоўваюць сваё кіруючае значэнне і сёння. Адступленні ад іх прыводзяць да самых цяжкіх для мастацтва вынікаў. Так, напрыклад, у Кітаі кляка Мао праводзіцца так званая культурная рэвалюцыя — бессэнсоўна знішчаюцца культурныя і эстэтычныя каштоўнасці, створаныя таленавітым кітайскім народам на працягу тысячагоддзяў, а ў якасці новага, пралетарскага мастацтва прапагандаюцца аляпаватыя ў

евай напышліваці адлюстраванні «вясіліка кормчага» і безгустоўнага агіткі, эманіраванага з яго выказванняў. Усё гэта, зразумела, ніякага дачынення да мастацтва не мае.

ЗНАЧЭННЕ ленінскай духоўнай спадчыны для эстэтыкі не абмяжоўваецца разгледжанымі пытаннямі, якія маюць непасрэднае дачыненне да мастацтва і літаратуры. Думкі і выказванні У. І. Леніна на агульных метадалагічных і філасофскіх пытаннях таксама ўяўляюць сабой скарбінцу ідэй для развіцця і ўдасканалвання эстэтычнай навукі. Гэтыя ідэі асабліва важныя цяпер, калі інтэнсіўна распрацоўваецца эстэтыка як сістэма эстэтычных катэгорый і паняццяў, якая грунтуецца на асноўных палажэннях дыялектычнай логікі. У гэтых адносінах прынятае значэнне маюць славутыя нататкі «Да пытання аб дыялектыцы» — квінт-эсенцыя поглядаў У. І. Леніна на дыялектыку. Гэтыя нататкі адгрываюць асноватворную ролю і для эстэтыкі. Так, першы ж тэзіс гэтай работы, згодна з якім сутнасць дыялектыкі — раздвоенне адзінага і пазнанне супярэчлівых частак яго, мае самае непасрэднае дачыненне да эстэтыкі. У эстэтыцы, як бадай, ні ў якой іншай навучы, выразна выступае гэтае «раздвоенне адзінага». Прыгадаем, напрыклад, адну з выходных эстэтычных катэгорый — катэгорыю эстэтычных адносін. Яны, гэтыя адносіны, якраз і валодаюць адзначанай дыялектычнай даўнасцю, дыялектычна супярэчлівым адзіствам рацыянальнага і эмацыянальнага, суб'ектыўнага і аб'ектыўнага, агульнага і асабістага. Такую ж дыялектычную структуру маюць і іншыя, не менш важныя, эстэтычныя паняцці, як, напрыклад, мастацкі вобраз — дыялектычна супярэчлівае адзіства зместу і формы, творчы працэс, у якім у дыялектычным адзістве выступаюць светапогляд і непасрэдны пачуццёвы вопыт мастака. І г. д.

Наказаўшы сутнасць дыялектыкі, У. І. Ленін паказвае і метады яе выкладання, што зноў-такі мае самае прамае дачыненне да выкладання эстэтыкі як сістэматычнай навукі. Катэгорыя агульнага і асабістага, з якой рэкамендуе пачынаць ход разважанняў У. І. Ленін, можа быць пакладзена ў якасці выходнай субардынучай катэгорыі ў аснову сістэмы эстэтычных катэгорый і паняццяў. З пункту гледжання гэтай катэгорыі магчымы быць разгледжаны і — што самае цяпер для эстэтыкі галоўнае — сістэматызаваны ўсе асноўныя эстэтычныя катэгорыі. Такія паняцці, як эстэтычныя адносіны, эстэтычны аб'ект, эстэтычны суб'ект, прыгожае, узвышанае, камічнае, мастацкі вобраз, змест і форма, унутранае і знешняе, рацыянальнае і эмацыянальнае, могуць быць ўзаемна звязаны ў цэласную сістэму і прыведзены ў адпаведнае адзіства з дапамогаю катэгорыі агульнага і асабістага. У. І. Ленін адзначае, што агульнае існуе толькі ў асобным. Ён звяртае асабліва ўвагу на тое, што ўсякае асобнае ёсць (так або інакш) агульнае. Розныя станы рухомага, дыялектычна-супярэчлівага адзіства агульнага і асабістага — у аснове такіх эстэтычных катэгорый, як прыгожае, узвышанае, трагічнае, камічнае і нізкае. Як бачым, ленінскія ўказанні памагаюць будаваць эстэтыку як сістэму ўзаемазвязаных і ўзаемавызначальных паняццяў і катэгорый.

Надзвычай важныя для эстэтыкі ідэі У. І. Леніна адносна развіцця. Паводле Леніна, умова пазнання ўсіх працэсаў свёту — гэта пазнанне іх як адзіства процілегласцей. Значыць, каб зразумець і сістэму эстэтычных з'яў і іх развіцці, трэба браць гэтыя з'явы ў іх дыялектычнай «раздвоеннасці» і прасочваць узаемадзеянне барацьбы іх супярэчлівых бакоў. У. І. Ленін спецыяльна размяжоўвае дзве канцэпцыі развіцця. Адна з іх трактуе развіццё як простае павелічэнне або змяшчэнне. Другая — як вынік раздвоення адзінага на процілегласці, якія ўзаемавыключаюцца і знаходзяцца ў складанейшых узаемаадносінах. Найбольш жыццёвая — другая канцэпцыя развіцця. Гэтыя ленінскія ідэі — ці ж не прамае ўказанне на тое, што гісторыя развіцця розных з'яў, у тым ліку гісторыя з'яў эстэтычных (яна ў найбольш выразнай форме выступае як гісторыя мастацтва), павінна разглядацца менавіта з пункту гледжання другой, сапраўды дыялектычнай канцэпцыі. Гісторыя мастацтва не ёсць нейкае чыста колькаснае назапашванне асобных, мала звязаных між сабою фактаў. Яна — вынік развіцця ўнутраных, спецыфічна эстэтычных супярэчнасцей. Гэтыя супярэчнасці ў сваю чаргу субардынуча развіццём асноўнай грамадскай супярэчнасці, якая рухае гісторыю чалавецтва ў цэлым. Нельга яшчэ сказаць, на жаль, што нашы эстэтыкі і гісторыкі мастацтва цалкам скарысталі ўсё багацце прыгледаных тут вельмі каш-

тоўных ленінскіх думак. Сустрэнаецца яшчэ іны раз у гэтай галіне некаторы эмпірызм.

Трактуючы развіццё як барацьбу процілегласцей, У. І. Ленін дагледна прыходзіць да вываду: гэтае развіццё як бы паўтарае пройзены ўжо ступені, але паўтарае іх інакш, на больш высокай базе («адмаўленне адмаўлення»). Развіццё, так сказаць, абірае шлях па спіралі, а не па прамой лініі.

Цяжка пераацаніць навуковую значымасць і філасофскую глыбіню гэтай ленінскай думкі. «Няма сумнення, — піша вядомы савецкі гісторык С. Утчанка, — што гэтае геніяльнае ленінскае палажэнне можа быць канкрэтызавана і пацверджана на влізным гістарычным матэрыяле... Аднак яшчэ і цяпер даводзіцца гаварыць пра гэта, як пра задачу, якая стаіць перад намі. На жаль, я не магу назваць ніводнай работы — ні філасофскай, ні гістарычнай — напісанай пад такім пунктам гледжання. А гэта ці ж не важнейшая гісторыка-філасофская праблема? Можна з поўным правам сказаць, што гэта таксама і эстэтыка-філасофская праблема, бо адзначана У. І. Леніным паўтаральнасць на больш высокім узроўні пройзены ступеняў відавочнай за ўсё выступае, бадай, менавіта ў гісторыі мастацтва. Тут яна выступае як заканамерная паслядоўнасць стыляў, якія, змяняючы адзін аднаго, залежаць ад фазы ў развіцці пэўнай грамадска-эканамічнай фармацыі і ў канчатковым выніку — ад фазы ў развіцці асноўнай грамадскай супярэчнасці, якая рухае яе. У гэтым сэнсе ленінская ідэя можа разглядацца як далейшае развіццё і абагульненне вядомага палажэння Маркса, які характарызуе працэс развіцця грамадства, адзначаючы, што розныя ідэалагічныя формы пазнання грамадскага развіцця, у тым ліку і пазнання сродкамі мастацтва, «...трэба тлумачыць з супярэчнасцей матэрыяльнага жыцця, з існуючага канфлікту між грамадскімі вытворчымі сіламі і вытворчымі адносінамі». Неабходнасць вырашэння гэтай пастаўленай Марксам і Леніным важнейшай праблемы — адна з цэнтральных задач нашай савецкай эстэтыкі.

НЕ ТРАЦЯЦЬ па сёння значэння выказванні У. І. Леніна і па асобных пытаннях эстэтыкі, літаратуры і мастацтва. Наадварот, чым далей яны адсоўваюцца ад нас у часе, тым відавочней становіцца іх правамернасць і іх глыбіня. Такія перш за ўсё славутыя яго артыкулы пра Льва Талстога. Калі Пляханаў, напрыклад, адзначаў творчасць гэтага вялікага рускага пісьменніка з вузка зразуметага класавога пункту гледжання як творчасць «каюцкага барына» і толькі, дык У. І. Ленін бачыў у Талстым крок наперад у мастацкім развіцці ўсяго чалавецтва.

У. І. Ленін высока цаніў творчасць выдатных рускіх пісьменнікаў-рэвалюцыянераў Бялінскага, Герцэна, Чарнышэўскага, Дабралюбава і падкрэсліваў іх значэнне для рускага рэвалюцыйнага руху. У той жа час ён крытычна адзначаў нездаровыя рысы ў творах Ф. Дастаеўскага, называючы яго чалавекам хворага сумлення і разам з тым прызнаючы геніяльнасць Дастаеўскага як мастака. На прыкладзе аналізу рамана В. Вінічанкі «Запаведы бацькоў» У. І. Ленін паказваў, што далейшае развіццё адмоўных бакоў мастацкай спадчыны Дастаеўскага вядзе да заняпаду літаратуры, да дэкадансу. Гэта становіцца асабліва відавочным, калі кінуць пагляд на стан сучаснай упаднічай заходняй літаратуры і на тую ролю, якую адыгралі ў яе развіцці менавіта негатывныя бакі творчасці Дастаеўскага. Увогуле У. І. Ленін рэзка адмоўна ставіўся да мадэрнісцкіх прац сучаснай яму буржуазнай літаратуры. Ён у той жа час бліскуча адрозніваў у творчасці тых ці іншых пісьменнікаў супярэчлівую сумесь праўды жыцця і памылковых ідэй і нярэдка знаходзіў у творчасці такіх пісьменнікаў карыснае, нават калі яны сталі на чужым яму, Ільічу, Ідэяных і палітычных пазіцыях. Такой была, напрыклад, яго ацэнка творчасці пісьменніка-белаэмгранта Аверчанкі.

У ЦЭЛЫМ ідэяная спадчына Уладзіміра Ільіча Леніна і значэнне яе для развіцця савецкай навукі эстэтыкі, для развіцця савецкай літаратуры і мастацтва з ходам гісторыі не старэюць, як спрабуюць давесці тыя ці іншыя з нашых Ідэяных праціўнікаў на буржуазным Захадзе, а наадварот — становяцца ўсё больш і больш каштоўнымі, актуальнымі.

Ленінская ідэяная спадчына служыць дакладным кампасам, кіруючыся якім наша эстэтычная навука, нашы літаратура і мастацтва няўхільна рухаюцца наперад, прымаючы актыўны ўдзел у жыцці нашага грамадства, у яго гераічнай барацьбе за пабудову камунізму.

Сааю ленінска стварылі віцебскія дыяношчыкі. Гэта — дзевяць дзянош у партрэтах правядыра. Многа і лепша папрасіваў над імі мастакі А. Саленікава і І. Шурупаў, якіх вы бачыце на здымку. Фота Г. УСЛАВАВА. (БЕЛТА).

РАСПРАВИЛА крылы вясня. Пранизанья шчодрым сонцам паўднёвыя вятры прагналі рэшткі зімы. Гамонік красавік усёлай птушынай перакліччай, мяккім перазвонам ручаёў на палях, шумлівай паводкай на рэках, Кучараўіца на сонечных лугавінках першая трава, набрынялі жытавымі сакамі дрэвы, упрыгожваецца іх голле пушышкамі, гатовымі вась-вось раскрыцца квеценню і пяшчотнай зеленай лісткаю.

Звычайныя прыкметы вясны. Але калі з яе прыходам у чалавека ладзяцца справы, калі ў яго добры, прыўзняты настрой, тады гэтыя прыкметы становяцца яшчэ больш яркімі.

Настрой жа ў нас, савецкіх людзей, у гэтую вясню асабліва светлы і ўрачысты. Як у вялікае, надзвычай дарагое свята. Сто год назад у красавіку, калі васьмь гэтак, як і сёння, па-вясноваму ажывала прырода, нарадзіўся на Волзе чалавек, якому ўкраіна было адкрыць новую эру ў жыцці чалавецтва, заснаваць пер-

рад бацькам складаную праблему — вечны неспакой працоўнага за лёс сваіх дзяцей.

...У марозны студзенскі дзень дваццаць чэрвёрага года ў вёску прыйшла вестка аб смерці Ільіча. Бацька са слязмі на вачах атуліў дарагі партрэт чорначырвоным крэпам. І, здавалася, у дзень пахавання да нас у вясковую хату даяцелі жалобныя гудкі заводаў і фабрык з далёкіх гарадоў і паравозаў з чыгунак.

У вёску прыйшло новае жыццё. Завадатарамі новага сталі камсамольцы; у камсамол уступілі і мы, трое братоў. У чыталні, што мясцілася ў сялянскай хаце, стварылі бібліятэчку. Сярод кніг — брашуры Леніна «Чарговыя задачы Савецкай улады», «Аб кааперацыі» і іншыя. Мы чыталі іх, і няхай далёка не ва ўсім разбіраліся, але яны пакідалі трывалы след у нашай свядомасці.

І калі яшчэ да калектывізацыі ў нашай вёсцы арганізаваўся калгас з дзевяціццаці гаспадарак, ініцыятарамі яго былі камсамольцы. Ён і цяпер існуе, гэты калгас, пад той жа назвай «Новы шлях» — буйны, вядомы, сёння, багаты, адзін з перадавых у раёне і вобласці.

Пазней у час вучобы ў тэхнікуме і інстытуце, ды і потым, я глыбей пазнаёміўся з многімі творамі Леніна і зразумей, якая невычэрпная крыніца ведаў тоіцца ў іх, які неабдымны даягляд адкрываюць яны перад кожным, як знемячыся з імі, вывучаючы іх, расце чалавек духоўна, маральна, рачышчаецца ад брудных плям мінулага, назапашвае энергію для барацьбы за справядлівасць і шчасце на зямлі.

Яшчэ жыве нямала людзей, якія на ўласныя вочы бачылі жыццё Леніна, а некаторыя і блізка ведалі яго. Мы, малодзейшае за іх пакаленне, шыраа зайздросцім ім і ловім кожнае слова іх успамінаў. Аднак і нам цяпер ёсць чым ганарыцца. Мы — сведкі і ўдзельнікі велізарных пераўтварэнняў у краіне ў першыя дзесяцігоддзі Кастрычніцкай рэвалюцыі, калі ў рыштваннях новабудуляў, у горадзе і ў вёсцы, што становілася на калгасны шлях, закладваліся асновы сацыялізму.

...Упершыню ў Маскву я трапіў улетку трыццаць першага года. І перш за ўсё, як і большасць прыезджых, вырашыў сходаць у Маўзалеі, паклініцца Ільічу. Стаў на Краснай плошчы ў даяжэзную чаргу. Прадстаўнікоў якіх народаў — і нашых, савецкіх, і зарубажных — ні было ў гэтай чарзе! Якія толькі мовы ні гучалі там! І ўсе мы з аднолькавым, бадай, трапатаем сэрца, ва ўрачыстай цішыні, схіліўшы ў пашане галовы, праходзілі паўз шклянную труну на пастаментах, у якой, нібы жывы, вечным сном спіць Уладзімір Ільіч.

З таго часу калі б я не прыязджаў у Маскву, я абавязкова наведаўся ў Маўзалеі і заўсёды бачу такую ж разнародную і разнамоўную чаргу на Краснай плошчы. І такое ж хваляванне агортае мяне, як і тады, шмат гадоў таму назад, у юнацтве. Паток жадаючых паклініцца Леніну бяско-нчы.

Ва ўсім светлым і радасным, што мы бачым вакол сябе, ва ўсіх зменах, што адбыліся і адбываюцца ў жыцці савецкага народа, увасоблены ленінскія ідэі. Імі кіруецца партыя Леніна, арганізуючы народ на выкананне задач камуністычнага будаўніцтва. Яны — у нашых судагарадах, у гіганцкіх новабудулях, у росквіце калгаснай вёскі, у здабытках культуры, навукі. Яны — у пераўтварэнні прыроды, заваяванні космаса.

Любоў да правядыра рэвалюцыі, заснавальніка нашай дзяржавы ў народных гушчах незгасальная. Менавіта гэтай любоўю абумоўлены такі высокі працоўны і духоўны ўздым у сувязі з падрыхтоўкай да стагоддзя з дня нараджэння У. І. Леніна. Яркае сведчанне таму — ленінскі суботнік, які з вялікім поспехам прайшоў у краіне 11 красавіка.

«Жыць і працаваць па-ленінску!» — гэты папулярны ў нашым грамадстве заклік уабірае ў сябе ленінскія нормы, ленінскую мараль, адданасць мэце, працавітасць, высакароднасць, сціпласць — рысы, найбольш характэрныя для чалавека будучага.

Тарас ХАДКЕВІЧ

З ЯГО ІМЕМ...

шую ў гісторыі дзяржаву рабочых і сялян, паказаць працоўным шлях у будучыню светлую, шчасліваю.

Пад кіраўніцтвам створанай ім партыі была здзейснена Вялікая Кастрычніцкая рэвалюцыя, якая знішчыла сацыяльную няроўнасць, развіоляла магутныя творчыя сілы народных мас.

Ленін Няма такога савецкага чалавека як старэйшага, так і малодшага пакалення, у чыю біяграфію не ўвайшло б гэтае імя, хто не памятаў бы, чым ён абавязаны генію вялікага правядыра працоўных.

Я ўпершыню пачуў імя Леніна малым хлопчуком у канцы семнаццацігага ці пачатку восемнаццацігага года, калі нашы вясцоўцы, у іх ліку і мой бацька, пайшлі ў панскі маёнтак, пакінуты ўжо ў страху перад рэвалюцыйнай гаспадарамі. Павёў іх прыезджы з Піцера салдаг, у якога была звычайка паўтараць у размовах з сялянамі: «так казаў Ленін». Ён быў большавік, асабіста бачыў і чуў Леніна.

Памятаю, бацька прывёз з маёнтка мяшок збажыны і, што цікава было для мяне, малага, крываногае мяккае крэсла з рознай спінкай, абітае выцёртым малянавым аксамітам. Крэсла ён паставіў у большым пакоі каля стала пры акне. Праўда, неўзабаве у нашу мясцовасць прыйшлі немцы, і крэсла давалася схаваць недзе на гарышчы, бо панскі аканом з нямецкімі салдатамі шыпарыў па вёсках, шукаючы падзеленае сялянамі дабро з маёнтка.

Але немцы стаялі ў нас нядоўга, з імі збеглі паны, і крэсла зноў заняло сваё месца ў хаце. Бацька любіў у вольны час сядзець на ім, чытаць, напяўшы на нос акулеры ў просценькай аправе, газету «Беднота» або глядзець у задуменні на прывезены ім адкульці і павешаны насупраць акна на абклеенай газетамі дашанай пераборцы невялікі партрэт Леніна.

Чуццё патомнага земляроба, які ведаў цану мужыцкай працы і мужыцкіх бядоў, падказвала, што гэтаму чалавеку з добрым, ледзь-ледзь прыжмураным позіркам на партрэце можна верыць. Нас, сыноў, у бацькі было трое. Якая будучыня чакала нас, каб не Вялікі Кастрычнік! Напэўна б, старэйшы застаўся жыць на старой бацькавай сядзібе, а малодшыя пайшлі б батракамі ў панскі маёнтак ці да кулака або адправіліся б у далёкі горад гнуць спіну на фабрыканта.

Кастрычніцкая рэвалюцыя змяла пе-

ПАДНЯЛІ нас па сігналу баявой трывогі. Хоць час быў неспакойны—на Доне, на Волзе ўзнімалася контррэвалюцыя, а побач, у Фінскім заліве, нахабна плавалі немцы, паказвалі сваю сілу, — крэйсер, наш даўно ўжо не выходзіў у адкрытае мора, стаяў на Кранштацкім рэйдзе, а таму мы, матросы, какучы па-простаму, троху разленаваліся. Не верылі ў марскі бой. Англійскія буржуі ў заліў не пасунуцца: пабаяцца нас і немцаў.

Тыя з братвы, каму не па нутру была стаянка на якары, запісаліся ў сухалутныя атрады, каб пайсці на фронт.

Права выбіраць камандзірамі сваіх жа матросаў не магло не адбіцца на флотацкай дысцыпліне. Некаторыя лічылі, што галоўнае — разбурыць усё старое, што напрыдумлялі паны, афіцэры, а тады, маўляў, нам мора па калена, тады адразу запалім пакар святнай рэвалюцыі.

Але трывожныя ўдары карабельнага звона, ад якіх пачалі адвыкаць, падхепілі людзей у міг. Ніхто не ішоў у развалку — ляцелі так, што ад тупату ног па жалезных лесвіцах гудзеў бранявы корпус крэйсера. Гул гэты электрычным токам біў у сэрца, калі я, пераскокваючы праз пяць усходцаў, узбіраўся ў артылерыйскую вежу.

Што здарылася? Чаму трывога? Адкуль наступав вораг?

Я камандаваў насавай вежай буйнога калібру, да рэвалюцыі на гэтай пасадзе лейтэнант быў.

Далажылі аб гатоўнасці гармат к бою. Але куды страляць, калі карабель мёртва стаіць на якары? Няўжо вораг падышоў да Кранштата? Чаму ж маўчаць машыны? Чаму не выходзім у мора? З такімі пытаннямі наступалі на мяне матросы. Але я ведаў столькі ж, колькі і яны.

Ды прагучалі яшчэ больш незразумелыя каманды: адбой баявой трывогі і адразу ж—сігнал пастраення на верхняй палубе, чаго, між іншым, таксама даўно не было, бо такое пастраенне лічылі афіцэрскай выдумкай і на мітынгі збіраліся проста так—па сігналу сэрцаў, па клічу камісараў.

Аднак у той дзень ніхто слова не прамовіў пра «аднаўленне старых парадкаў». Пастроіліся хутчэй, чым да рэвалюцыі, калі была палачная дысцыпліна, можна, нават хутчэй, чым год назад, у верасні семнаццаціга, калі рускія караблі пайшлі ў Рыжскі заліў, да Маанзундскіх астравоў, насустрач нямецкаму флоту. Тады матросы не бранілі, а грудзмі сваімі перагарадзілі кайзеру дарогу на рэвалюцыйны Петраград.

Няўжо зноў немцы? Ці, можа, паднялі паўстанне недабітыя буржуі, тут, у Петраградзе, каб падтрымаць контррэвалюцыю на Волзе?

Каманда крэйсера ў той час была няпоўная: пайшлі атрады на фронт, неслі каравульную службу ў Піцеры. Чалавек чатырыста застыла ў шарэнгах на палубе, гатовыя на бой і на смерць. Ніводнага слова. Толькі вочы, позіркі вачэй выдавалі нечарпніцкасць: што здарылася? Кажы хутчэй, камісар!

Камандзір крэйсера, камісар, члены судавага камітэта і чалавек у цывільным — пэўна, ён прывёз трывожную навіну! — стаялі перад строем, каля парэнчаў, такія ж засяроджаныя, але не па баявому напружанню, а як бы прыбітыя бядой, горам.

Гаварыць пачаў камісар. Голас, заўжды спакойны, перарываўся, быццам у твар яму біў дзевяцібальны вецер і чалавек захлынаўся ад гэтага ветру.

— Таварышы матросы! Браткі!—так ніколі раней ён не звяртаўся, бо прыйшоў на крэйсер з завода. Такі зварот яшчэ больш насцярожыў нас.

— Сусветная буржуазія, унутраная контррэвалюцыя, каледзіны, аляксеўцы, белачэхі ды іншая контрахацелі нанесці ўдар у самае сэрца нашай рэвалюцыі, у самае сэрца працоўнага народа Саветскай Расіі. Учора яны ўзялі сваю злачынную руку...—тут камісар зноў як бы захлынуўся.

— На Леніна? — вырвалася ў мяне.

Строй калыхнуўся, парухі рухнасць шарэнгі. Цяпер ужо для мяне быццам здалёк, праз свіст ветру і грукат буры, далаць камісараў голас:

— Але. На таварыша Леніна. На Уладзіміра Ільіча.

Правадыра сусветнай рэвалюцыі.

— Не цягну, камісар! Скажы: жывы?—крыкнуў нехта з матросаў.

Ступіў ад парэнчаў цывільны, узяў руку, прасякачы ўвагі:

— Жывы таварыш Ленін! Жывы!

Як з адных грудзей, вырваўся ўздых. Паламаная шарэнга пачала выпрамяцца, быццам па камандзе «смірна!» Не было такой каманды, але яе дало сэрца кожнага.

Гэта было не звычайнае паведамленне, няхай назват самае трывожнае, як, напрыклад, нядаўнія—пра эсэраўскі мацех у Маскве і бунт чэхаславацкага корпуса. Гэта было такое, што не проста кранула сэрца, а ўдарыла ў іх, як самы нечаканы і магутны—не на адзін карабель—на ўвесь свет!—сігнал баявой трывогі.

Гаварыў цывільны, пасля зноў—наш камісар чытаў афіцыйнае паведамленне ЦВК. Змова контррэвалюцыянераў шырокая: пра забойства Урыцкага мы пачулі яшчэ ўчора ўвечары. Караблі салотавалі на смерць старшыні Петраградскай ЧК жалобчымі гудкамі. У змроку жывёнскага вечара, тут, на палубе, праводзілі мітынг. Цяпер гэтыя падзеі звязаліся ў адзін ланцуг.

Я стаяў у шарэнзе, слухаў камісара і ў думках сплятаў звенні гэтага ланцуга, прыгадаваючы многія падзеі таго першага года рэвалюцыі. Перш за ўсё ўспомніў адзін вельмі памягны мне дзень.

Роўна восем месяцаў назад я неў службы ў каравульнай камандзе пры Смольным. І была ў мяне мары: трапіць як-небудзь вартавым на пост, які мы ў думках, у размовах паміж сабой называлі галоўным—каля кабінета Старшыні Саўнаркома Леніна. Хацелася мне ўбачыць правадыра зблізка, сустрацца, як кажуць, тварам у твар, можа нават пагутарыць. А хто тады не марыў пагутарыць з Леніным! Расказвалі тыя, хто стаяў на гэтым пасту, што Ленін заўсёды знаёміўся з кожным новым вартавым, вітаўся і гутарыў. Я ж да таго бачыў Леніна толькі здалёк—слухаў выступленне ў Марынінскім палацы і аднойчы з акна Смольнага ўбачыў, як Ленін садзіўся ў аўтама-

біль. Але трапіць на ўнутраны пост ніяк не шанцавала ні мне, ні майм сябрам. Там стаялі чырвонагвардзейцы. Нам, матросам, даручалі знешнюю ахову Смольнага, а таксама тэлефоннай станцыі, тэлеграфа. Хто-ніхто выказваў крыўду, што, маўляў, нам не вельмі дзяржаць пасля анархісцкага бунту ў другім флотацкім ахіпаўце. Але я так не думаў. Хіба меншая адказнасць ахоўваць увесь будынак, дзе размяшчаўся саветскі ўрад? А тэлефон, тэлеграф, праз якія ўрад, Ленін звязваюцца з усёй Расіяй? Толькі непісьменныя які пехацінец мог не разумець гэтага, а я меў чатыры класы прыходскай школы і тры гады службы на флоте.

Я не траціў надзеі, што калі-небудзь стану-такі на той пост і... сустрануся з Леніным.

Пасля абеду на Новы год я дайшоў каравульным да цэнтральнага пад'езду. Гэта быў цікавы пост, час тут праходзіў хутка, бо вартавых было два, і яны не стаялі без справы: людзей праходзіла мноства, самых розных—правяраеш пропускі, прыглядаешся да наведвальнікаў, перакідаешся словамі з імі і не заўважаеш, як ляцелі час. У той дзень я стаяў з чырвонагвардзейцам пуцілаўскага завода, гэтым жа, як я, маладым і гаваркім хлопцам. Між іншым, можа таму, што па старым звычайце петраградцы адзначалі Новы год, наведвальнікаў было менш, чым звычайна. Але ў Смольным усе працавалі, усе наркаматы.

На парадны ганак выйшлі комендант будынка і на-

ІВАН ШАМЯКІН

Матрос

з «АДЕТА» АПАВЯДАННЕ

чалынік усяго смольненскага каравула. Начальнік сказаў нам:

— Трымайце, хлопцы, насы вышэй. Зараз будзем прымаць усю сусветную буржуазію.

Мы ведалі, што камандзір наш — чалавек вясёлы і засмяяліся з яго жарту.

— Глядзі — не вераць. Не хочучь мець ніякіх спраў з буржуазіяй,—таксама смеючыся, сказаў ён коменданту, і зноў да нас:—Пропускаў у буржуаў на будзе, мы з таварышам комендантам іх правяздем.

Тут я рэзумеў, што чакаецца нешта цікавае і загадкавае. Сапраўды, хаўлін праз колькі да Смольнага адзін за адным пачалі пад'язджаць чорныя аўтамабілі са сцяжкамі. Штук дваццаць падышло. Я ведаў сцягі дзяржаў—вучылі на караблі, убачыў на першай машыне амерыканскі, на другой—французскі, далей—англійскі, шведскі... і адразу сямімі, што гэта — паслы. Але што ім спатрэбілася, калі я ведаў з газет, з палітычных дакладаў, што дзяржавы тыя не прызналі Саветскую ўладу?

З аўтамабіляў вылазілі паважныя паны ў багатых футрах. Сабраліся ў чараду, як тыя ваўкі ў піліпаўку, нешта забалбалі павасойму.

Усе наркомы віталіся з вартавымі. Гэтыя ж паны прайшлі, нават не глянуўшы на нас. Але затое я добра абмацаў вачамі кожнага з іх. Футры іх не падабаліся мне. Пад такімі сабалямі не толькі рэзальвер—кулямёт можна схаваць. Мой напарнік-чырво-нагвардзец спытаў, калі за панамі зачыніліся дзверы:

— Хто гэта?

— Паслы.

— Што ім трэба?

— Чорт іх ведае.

— Можа прыхалі павіншаваць таварыша Леніна з Новым годам?

Я засмяяўся: наіўны хлопек, захачеў ад буржуаў такой далікатнасці!

— Будучь яны табе віншаваць, калі прызнаваць нас не хочучь, рэвалюцыю нашу. Да таго ж па іх календары новы год мінуў ужо.

— У іх іншы календар? Во, праклятыя буржуі! Нават календар свой прыдумалі, не такі як у людзей!

На караблі нам тлумачылі розніцу паміж календаром рускім і заходнім, ды я не вельмі тады разабраўся ў гэтай мудрасці — чаму атрымаўся разрыў. Але прачытаў ужо ў саветскіх газетах, што рускае леталічэнне адсталое — царкоўнае, не навуковае, што рыхтуецца джэрт аб пераходзе на новы календар і пачаў, як умеў, тлумачыць гэта свайму сябру-рабочаму.

Для таго ўся гэта навука была адкрыццём Амерыкі. Помню, хлопек здзівіўся:

— Ленін і пра календар думае?

— Думае.

— Якую ж галаву трэба мець, каб усё ведаць і пра ўсё кляпаціцца.

Паны выйшлі назад не такія паважныя, нават некаторыя футры не зашпілілі, былі ўзбуджаныя, гаманілі гучна, нібы спрачаліся паміж сабой. З комендантам і начальнікам каравула, якія праводзілі іх, не развіталіся.

«Культура!» — плінуў я ўслед машынам. Спытаў у камандзіра, што гэтым буржуаў трэба было?

— Чулі, што румыны акружылі нашы войскі, арыштавалі рэўком фронту, забілі камісара? У адказ на гэта Ленін загадаў арыштаваць і пасадзіць у Петрапаўлаўку румынскага пасла. Дык вось гэтыя прыезджкі прасіць Леніна, каб вызваліў румына.

— А дулю не хацелі? — абурўся чырвонагвардзец. — Усіх бы іх, гадаў, пасадзіць! Ведалі б, як страляць у салдат!

Начальнік каравула засмяяўся:

— Не быць табе, Пятро, дыпламатам. А я хацеў парэкамендаваць цябе паслом у каралеўства дацкае.

Пасля змены я прылёг на падлозе ў каравульным пакоі і задрамаў—намёрзся на пасту.

Разбудзіў крык дзяжурнага: «Трывога!» Што здарылася? Раствумаць камандзір нашай флотацкай каравульнай каманды: адбылося пакушэнне на таварыша Леніна.

І вось гэтак жа, як тут, на караблі, спыталі тады матросы: «Жывы?» І гэтак жа ўздыхнулі, калі даведася, што кулі не кранулі правадыра.

Я адразу падумаў пра паслоў: яны! Скажаў пра гэта сябрам, тыя згадзіліся, што не дарэмна яны прыезджкі усёй бандай; папрасіць за румына мог бы прыехаць адзін. Нават пасля таго, як даведася, што ў машыну стралялі на вуліцы, калі Ленін вяртаўся з мітыngu, я ўсё адно быў перакананы, што такое под-

Мал. В. Тарасова.

лав злачыства рабілася не без удзелу паслоў. Таму і прыехалі: паглядзець на Леніна жывога, бо ведалі, што ў той дзень яго заб'юць.

Каравул паднялі па трывозе, каб узмацніць варту вакол Смольнага і ў самім будынку, бо невядома было, што яшчэ рыхтуець змоўшчыкі.

Была ж шчасце, калі яго зусім не чакаеш. На маю долю выпала самае ганаровае ў тую ноч—тое, пра што я доўга марыў. Мне і майму сябру Амяльяну Гайлаенку камандзір загадаў патруліраваць у калідоры таго крыла, дзе размяшчаўся 81 пакой—кабінет Старшыні Саўнаркома. Каб у выпадку чаго тут жа, у міг, памагчы вартавым, якія стаялі каля кабінета, Больш таго — загадаў: калі Ленін пойдзе да сябе, на кватэру, спусціцца следам за ім і гэтак жа патруліраваць на другім паверсе, правяраць ва ўсіх пропускі.

Як на крыллях, узяцелі мы з сябрам на трэці паверх. І там... разгубіліся. У калідоры, перад пакоямі Саўнаркома, таўпіліся людзі. Многа людзей. Праўда, некаторых з іх мы ведалі ў твар—работнікі наркаматаў. Але ў такім натоўпе і вораг можа схавацца. Як жа нам паводзіць сябе? У каго правяраць пропускі? Нам уяўлялася, што тут пуста, а хто з'явіцца—з таго мы не спусцім вока. Ажно каля кабінета Леніна трохі што не мітынг.

Мы з Амяльянам уціснуліся ў гэты натоўп і тут даведася падрабязнасці: у машыну стралялі на мосце цераз Фантанку. Побач з Леніным сядзеў швейцарскі камуніст, пасля першага стрэлу ён нахіліў галаву Уладзіміра Ільіча і куля прабіла Платэну палец рукі. На паўзяршка ніжэй... Нехта сказаў пра гэта — і ўсе прыціхлі. А ў мяне халодны пот выступіў. З галавы ўсё яшчэ не выходзілі паслы. Хацеў сказаць пра іх гэтым людзям — не адажніўся: побач стаялі вядомыя большавікі, якіх я слухаў на мітынгх.

Падшоў задыханы стары, відаць, бягом узбіраўся па лесвіцы. Спытаў з ходу:

— Дзе Ільіч?

— Вядзе Саўнарком, — адказала жанчына.

— Вядзе Саўнарком? — здзівіўся і ўзрадаваўся, уздыкнуў лёгка, выхапіў з кішэні хустачку, прылажыў да вачэй, пасля ўсміхнуўся ўсім: — Пазнаю, пазнаю. Нішто яго не можа выбіць з калі. Нішто! Такі Ленін!

Тады і да мяне дайшоў сэнс радасці і гонару старога большавіка. Але, такі ён, наш Ленін! Толькі што ў яго стралялі, а ён спакойна кіруе пасяджэннем улада, першага ў свеце ўрада рабочых і сялян.

Падумаў я пра гэта і адразу адчуў упэўненасць, быццам пасля марской качкі ступіў на цвёрдую зямлю. Праўда, трывога, павышаная пільнасць засталіся. Але ворага сярод людзей, што сабраліся перад кабінетам Леніна, я больш не шукаў. Паверыў: не можа яго быць тут. Не адажніўся такі падлога падняцця ў баявую рубку. Такія страляюць з-за вулгу.

Патроху людзі пачалі разыходзіцца, і наш каравульны абавязак стаў больш пэўны — такі, як мелі яго на ўвазе людзі, што на ўсялякі выпадак узмацнілі ў тую ноч варту.

Саўнарком засядаў позна, гадзін да адзінаццаті. Але і пасля таго, як наркомы разышліся, Ленін доўга яшчэ не выходзіў. Я нават спалохаўся, што прапусціў, як ён выйшаў. Але чырвоная гвардыя, які стаяў каля дзвярэй, на маё запытанне позіркамі: «Там?» — гэтак жа без слоў адказаў: «Там».

Не ведаю, чаму, але мне так хацелася ў той вечар сустрэцца з Ільічам, нібы ад сустрэчы той залежала маё жыццё, мой лёс. Я хваляваўся, як дзяўчына: хадзіў па калідоры і не крокі свае чуў, а грукаў сэрца.

Ленін выйшаў з кабінета апоўначы з дзвюма жанчынамі. (Пасля я даведаўся: з сястрой Марыяй Ільінічнай і сакратаром, якая вяла пратакол).

Мы чакалі яго, аднак усё адно былі захоплены зняпадку.

Ленін ішоў да нас, і мы з Гайдаенкам прыціснуліся да сцен калідора, адзін насупраць аднаго, сталі ва фронт, хоць адчувалі недарэчнасць такога пастраення. Мелі ж загад патруліраваць непрыкметна. І вось на табе!

Уладзімір Ільіч прывітаўся:

— Добры вечар, таварышы, — і раптам спыніўся, аглядаў нас, напэўна, зразумеўшы, з якой прычыны мы стаям, нахмурыўся, спытаў: — Вас, таварышы, паставілі тут?

Я разгубіўся. Што адказаць? Ніякіх інструкцый на гэты конт нам не далі.

Сябра мой Гайдаенка выявіў большы спрыт і знаходлівасць:

— Не, таварыш Ленін. Правярваем каравулы.

— Каравулы на месцы?

— Так точно!

— Можна спакойна спаць? — вочы ў Леніна весела бліснулі: усё разумеючы, ён жартаваў.

— Так точно. Можна.

— Ідзіце спаць, таварышы. Позна ўжо. Добрай ночы, — і працягнуў руку Гайдаенку, пасля — мне.

Тады я падумаў, што Ленін не ваенны чалавек і не ведае, што зняць вартавы мае права толькі начальнік каравулы.

Ашаломленыя, мы доўга стаялі моўчкі, і сябра мой гэтак жа, як і я, прыціскаў правую руку да грудзей, пэўна жадаючы зберагчы назаўсёды поціск ленинскіх далоні.

Усё гэта я ўспомніў, пакуль гаварыў камісар крэйсера. У вачах маіх стаяў жывы Ленін, усміхаўся, ціснуў руку.

Можна пра тое, што я сустракаўся з правадыром і ў сэрцы жыла цэлыня яго рукі, мне, магчыма, цяжэй, чым іншым матросам было пагадзіцца з думкай, што Ленін паранены, што жыццё яго рад пагрозы.

Ускалыхнулі камісаравы словы аб тым, што на тэрор белых мы адкажам нашым чырвоным тэрорам супраць контррэвалюцыі.

Калі спыталі, хто хоча сказаць, я першы выйшаў са строю. І сказаў вельмі каратка:

— Таварышы матросы! Прапаную паслаць ад нашага крэйсера каманду для аховы правадыра сусветнай рэвалюцыі таварыша Леніна — Ульянава Уладзіміра Ільіча!

Чатырыста чалавек грывнулі ў адзін голас:

— Правільна! Паслаць!

Трохі разгублены ад такой прапановы, камісар паспрабаваў тлумачыць, што ў Леніна ёсць надзейная ахова, што пасылку каманды з баявога карабля, калі ніхто яе не просіць і не чакае, у Маскве не зразумеюць. Але камісару не давалі гаварыць.

— Якая там надзейная!

— Пяхтура сонная.

— Наш брат, матрос, грудзьмі загародзіў бы таварыша Леніна.

— Галасуй, камісар!

— Без галасавання ясна!

— Начальнікам каманды назначыць Данілу Сураўца.

Мяне, значыцца.

Супраць мяне ніхто не запыраў. А ўсю каманду доўга падбіралі. Каб паехаў дванаццаць самых лепшых, самых адданных рэвалюцыі матросаў, перабралі, можна, сотню прозвішчаў.

Выехаць не проста было. Спрабаваў затрымаць рэўком флоту, нават камісар іх прыехаў на крэйсер, але адступіў перад воляй народа — адзінадушнасцю каманды. Ніякія тлумачэнні яго не памаглі. Спрабаваў прычэпіцца да нас камандант Мікалаеўскага вэжзала, калі мы садзіліся ў цягнік. Але быў ён з матросаў, і мы пагутарылі з ім па-флотаку. Зразумеў. У дарозе ўсе правяральшчыкі пацвіта змаўкалі, калі даведваліся, куды і з якой задачай едуць матросы.

Да Крамлёўскіх варот мы падышлі ў страі, ажно брук гудзеў пад ударамі падкаваных матроскіх бо-таў.

Хваляваўся я — на мне ж уся адказнасць. Нават баяўся трохі. Але па наўнасці сваёй думаў, што без затрымак парадным крокам уступім мы ў Крамль і адразу ж станем там галоўнай ахсай. Ва ўсялякім разе, сустрэнуць нас з радасцю і ўдзячнасцю.

Праўда, перад веліччу Крамля (упершыню ўбачыў яго), перад вышынёй сцяны чырвонай баявы настрой мой упаў. Адчуў я, што не усё так проста. Не адны мы, матросы, робім рэвалюцыю, і гатовыя грудзьмі сваімі засланіць правадыра ад варожых куль.

Каманда мая «рассыпала гарох» і збілася ў чараду, калі ў праёме варот з'явілася постаць чырвонагвардзейца. Ён рашуча загароджваў нам дарогу. Я загадаў сваім спыніцца і, усё яшчэ адчуваючы знявагу да пяхоты, якая не здолела ўберагчы Ільіча, рашуча патрабаваў:

— Мядуза, выклікай начальніка каравулы.

Мебыць, вартавы здалёк убачыў нас і загадаў паклікаць, каго трэба. Не прайшло і дзвюх мінут, як з'явіўся цывільны, у скуранцы, з маўзерам пры баку, а з ім — два чырвонаярмейцы.

Я адразу сцяміў, што з гэтым чалавекам трэба гаварыць інакш, чым з вартавымі, і адрапартаваў па форме:

— Каманда з крэйсера «Алег» прыбыла для аховы Старшыні Савета Народных Камісараў таварыша Леніна. Камандзір атрада матрос Суравец.

Чалавек ледзь прыкметна ўсміхнуўся і заклапочана пашкроб патыліцу, ссунуўшы скураную фуражку на лоб.

— Давай, таварыш Суравец, сваім арлам «вольна», хай адпачнуць на мурату ў садзе, а сам хадзем са мной.

Камандант Крамля сустрэў не вельмі прыветліва. Не даслухаўшы рапарту, спытаў хмура:

— Хто паслаў?

— Каманда крэйсера паслала. Як адзін, прагаласавалі.

— А камандзіры што думалі?

— Камандзіры выканалі волю народа.

— Анархісты.

Быццам ударыў ён мяне гэтым словам. Абразіў. Каб якая-небудзь несвядомая сухалупная халява кінула такое слова — чорт з ім, можна было б прайсці міма, а гэта ж — адказы таварыш. Такому нельга змаўчаць! Не мог я змаўчаць, не меў права, бо не за сябе абразіўся — за ўвесь рэвалюцыйны флот. Патрабаваў:

— Вазьмі сваё слова назад! І запомні: каманда «Алега» не анархісты. Не ведаю, дзе ты быў, а мы дваццаць пятага стаялі побач з «Аўрорай» і штурмавалі Зіміні. І цяпер не за тоўстымі сценамі сядзім.

Не пакрыўдзіўся камандант. Палагоднеў. Усміхнуўся:

— Добра, бяру сваё слова назад, — і тут жа пачаў званіць па тэлефоне. — Уладзімір Дзмітравіч. Атрад матросаў для аховы Ільіча. Але, яшчэ адзін. Трэці.

Пачуў я гэта — і ажно горача мне зрабілася! Крыўдна было, што не адны мы прыехалі, што не мы першыя, і сорамна, што паводзіў сябе так, быццам унагароды патрабаваў за прыезд. А тут, выходзіць, людзі усё ўжо бачылі, для іх гэта звычайная справа.

Спраўды, не адны мы робім рэвалюцыю — правільна я падумаў перад Крамлёўскай сцяной. Адрозна стаяў я цішэй вады. Нават камандант убачыў перамену ў маім настроі і сцешыўся?

— Нічога, таварыш, не перажывай. Усё прывядзем да ладу.

Трое нас, матроскіх камандзіраў, прыняў кіраўнік справам Саўнаркома Бонч-Бруевіч. Добра запомніўся мне гэты барадаты мужчына са стомленымі вачамі, інтэлігентны, але просты, з такімі людзьмі прыёмна гутарыцца.

Ён падзякаваў камандам нашых караблёў за ініцыятыву, у якой так глыбока, так яскрава праявілася любоў матросаў да таварыша Леніна. Ад імя Савецкага ўрада падзякаваў. Але растлумачыў, што цяпер няма патрэбы ва ўмацаванні аховы Крамля. Ахова надзейная. Расказаў, дзе і як быў ранены Уладзімір Ільіч. Падвёў размову да бабё на Волзе, дзе чырвоныя войскі ў адказ на раны правадыра з патроенай сілай б'юць контррэвалюцыю. Ідуць баі за родны горад Леніна — Сібірска. Вось там трэба падмацаванне — вопытныя байцы і камандзіры, асабліва на караблях волжскай флатыліі.

Я адразу сцяміў, што мае на ўвазе Бонч-Бруевіч і, падняўшыся з крэсла, першы па-вайскаваму абвясціў:

— Каманда з «Алега» гатова сёння ж адбыць на Волгу!

Следам за мной гэта заявілі іншыя камандзіры.

— Дзякую, таварышы. Я раскажу пра вас Уладзіміру Ільічу, як толькі ўрачы дазволюць. Гэта будзе самае галоўнае лякарства на яго раны, у Наркомваенмору атрымаецца мандаты і прадукты на дарогу. Я пазваню туды.

Нашу размову часта перапынялі тэлефонныя званкі. Я здзіўляўся: на якія толькі пытанні не адказваў кіраўнік справам! Пра баі на Волзе і пад Архангель-

скам, пра хлеб і пра нейкія карціны... Але нехта спытаў пра Леніна, і Бонч-Бруевіч ціха пачаў расказваць пра яго стан — якая тэмпература, дыханне, што скавалі дактары.

Калі ён скончыў гэтую размову, я спытаў:

— А дзе ляжыць таварыш Ленін? У бальніцы?

— Не, тут, у сваёй кватэры.

Праведзячы нас, Бонч-Бруевіч прайшоў з намі па вузкім калідоры і спыніўся каля вартавога.

— Вось тут, за гэтымі дзвярыма, дактары змагаюцца за жыццё Уладзіміра Ільіча. Перадайце таварышам на фронце, што Ленін будзе жыць! Яму ўжо лепш.

Стаіўшы дыханне, стаялі мы перад запаветнымі дзвярыма. Доўга стаялі, пакуль дзверы не адчыніліся; выйшла жанчына, прывіталася з Бонч-Бруевічам, а мы зазірнулі туды, унутр ленинскі кватэры, нічога не ўбачылі, але як бы ўдыхнулі тое паветра, якім дыхаў правадыр, якое давала яму жыццё, сілы. Яно і нам дало сілы. На развітанне я сказаў вартавому: — Глядзі, браток, тут пільна. Помні, каго захоўваеш.

Цераз тры дні каманды нашы былі ўжо ў Казані.

Мы сядзелі ў кабінце старшыні калгаса. Занатоўваў я нямногае з таго, што раскаваў Даніла Іванавіч. Больш глядзеў на яго, вывучаў твар, запамінаў жэсты, міміку. Самае дзіўнае, што мне ніяк не ўдавалася, як не напружваў я фантазію, уявіць таго маладога, рашучага бравяга матроса, які камандаваў атрадам. Той уяўляўся высокім, шыракаплечым — асілкам! А сядзеў перада мной, цераз стол, нізенькі, хударлявы стары з пракуренымі і абкусенымі рудаватымі вусікамі, з беленькім пухам на галаве, як у малаго, якога ні разу яшчэ не стрыглі. Праўда, па руках, па вачах і па тым, як ён раскаваў — паслядоўна, звязна і каратка, без старэчай мнагаслоўнасці, — адчувалася, што дзядуля гэты даволі дзяблы яшчэ і энергічны. Ды пра гэта мне казалі раней. Яшчэ ў пісьме паведамляў мой пляменнік-аграном, ён прыехаў сюды на працу і «адкрыў» чалавека, які, на яго думку, павінен быў абавязкова зацікавіць дзядзьку-письменніка. Магчыма, што ўявіць Сураўца баявым матросам перашкаджала яшчэ адна акалічнасць — яго трохі не паўстагадовая вельмі ж мірная прафесія: фельчар!

Глядзеў я на яго і думаў: чаму пасля такой бурнай і багатай маладосці чалавек абраў такую ціхую прафесію?

Даніла Іванавіч як бы прачытаў мае думкі. Усміхнуўся.

— Пра ўсё мае паходы раскаваць — доўгая песня. А ў мяне яшчэ два візіты — у Селішча і ў Дунайку. А Кузьміч чалавек скупы, транспарт медыкам шкадуе.

Старшыня адчуваў сябе ад такой крытыкі няёмка. Пачырванеў, пачаў абараняцца:

— Даніла Іванавіч. Каго, каго, а вас...

— Маўчу, маўчу. Не крыўдзілі, не крыўдзілі... Гэта я так...

Ён хуценька падхапіўся, узняў пад сталом свой старамодны пацёрты чамаданчык.

— Калі яшчэ што цікавіць — прашу ўвечары да мяне.

Старшыня паказаў сваю шчодрасць:

— Даніла Іванавіч, бярыце мой газік. Скажыце Васю, што ён паступае ў ваша распараджэнне.

У старога твар зрабіўся хітранны і такі гарэзлівы, што я трохі не зарагатаў. Але ён і гэта зразумеў: чмыкнуўшы ў вусы, з вельмі сур'ёзным выглядам запрасіў мяне:

— Часцей прыязджайце да нас, таварыш письменнік. А то я колькі пражыў на белым свеце, а жывога пісьменніка бачу першы раз.

Пляснуў матрос і па нашым браце.

— Чорт, а не дзед. — пакруціў галавой старшыня, калі Даніла Іванавіч борздзенька шмыгнуў за дзверы, як бы спалохаўшыся, што «газік» уцячэ без яго.

Пляменнік мой, аграном, задаволена засмяўся.

— Хіба няпраўду я пісаў, што дзед-знаходка?

— Чаму ён выбраў такую прафесію?

— Кажы, у дзевятнацятым яго моцна параніла, і ён доўга ляжаў у шпіталі, цэлы год. Там, кажы, і выршыў. прысвяціць жыццё сваё лянэнно людзей. Такая метамарфоза адбылася з чалавекам! Вярнуўся дадому, кончыў у Магілёве курсы — і вось ужо гэдоду сорок шэсць — так? — лечыць землякоў. На вое сем вёсак адзін лекар быў. Усё ўмеў: роды прыняць, зуб вырваць. Гэта яму зімой цяжкавата дабірацца ў Дунайку ці ў Закінь. А ўлетку садзіцца на мотопед і — толькі пыл трубой. Калі ў нас урачэбны пункт зрабілі, маладая доктарка хацела Данілу на пенсію пабіць, дык бабы цэлы бунт паднялі, да райкома дайшлі. Пасля таго паспрабуй сказаць яму пра пенсію. Ідзіце, кажы, з народам гаварыце. Як народ пажадае, Дзівачыцца дзед. Нялёгка бывае з ім. Кожны тыдзень падкідае нам санітарныя прэекты, — старшыня калгаса выказаў і захелленне старым і адначасова скардзіўся на яго дзівачыцца.

Малады аграном ад задавальнення ажно тулаў нагамі, добра, што абуты быў у валёнкі і не грукаў, патрабаваў ад мяне прызнання яго заслугі:

— А вы, дзядзька, не хацелі ехаць. Я вам залатую жылу адкрыў. Раман можна напісаць.

Я таксама думаў пра гэта: «Колькі цікавых людзей на нашай зямлі! Увечары распытаў ў Данілы Іванавіча пра ўсё яго паходы і пра ўсё жыццё».

КАЛІ РОЛЯ-ПОДЗВІГ

СТАРОНКІ БЕЛАРУСКАЙ ТЭАТРАЛЬНАЙ ЛЕНІНІЯНЫ

Час бялітасна вытрывае з памяці многае. Але ўдзел у спектаклі з вобразам Леніна назаўсёды запамінаецца артысту. І помніцца таварыш, які выконваў ролю правадыра, Асабліва, калі работа яго была па-сапраўднаму творчай, таленавітая, усхваляваная...

У фотаальбомах чатырох беларускіх артыстаў мы знайшлі здымкі, якія нагадваюць ім пра ўдзел у такіх вось ленінскіх спектаклях. І папрасілі дапоўніць гэтыя здымкі словам успамінаў...

ТАКОЕ НЕ ЗАБЫВАЕЦЦА

Д. Арлоў — Ленін у спектаклі «Крамлёўскія куранты».

Калі мяне папрасілі сказаць некалькі слоў аб рабоце Дзмітрыя Аляксеевіча Арлова над вобразам Леніна ў спектаклі «Крамлёўскія куранты», я крыху разгубіўся. Проста не магу адразу знайсці самыя правільныя словы, якія перадалі б мае пачуцці, думкі, май захваленне яго іграй. Удзячнасць не шматслоўная...

Майстэрства Дзмітрыя Аляксеевіча Арлова не мае патрэбы ў каментарыях. Я шчаслівы, што быў яго партнёрам у многіх спектаклях. Асабліва запамніліся «Крамлёўскія куранты», дзе Дзмітрый Аляксеевіч іграў У. І. Леніна.

З першых жа рэпетыцый Арлоў стаў душой спектакля. Выходзячы на сцэну, мы звычайна ілі генеральны напрамак спектакля, з трапяткім захваленнем услахваляваліся ў яго ўсхваляваны голас. Ніхто з нас не мог нават падумаць, што Ільіч гаварыў інакш.

Гэра нашага старэйшага таварыша была бездакорна чоткая, у ёй адчувалася праўда, шчырасць. І хоць мы ведалі, што перад намі Ленін—Арлоў, бывалі хвіліны, калі мы на сцэне хваляваліся, як школьнікі на экзамене. Ды і як было не хвалявацца, калі ў двух кроках ад нас быў жывы Ільіч.

Такое не забываецца...

І. РАЖБА,
заслужаны артыст БССР.

ЁН БЫЎ-ЧАЛАВЕК

Б. Платонаў — Ленін і З. Браварская — Ірына ў спектаклі «Трэцяя патэтычная».

...Я прыйшла прасіць за брата. Ён не сумленны чалавек, але ён мой брат, і я прыйшла прасіць...

Уладзімір Ільіч слухае мяне ўважліва, задае пытанні. Думае.

Потым пачынае гаварыць.

Цяпер слухаю я. Слухаю і пранікаю ў галоўнае. Я разумею, што яму шкада брата, і мяне яму шкада, але ёсць вышэйшыя прынцыпы. І прыходзяць на памяць словы Гётэ: «Я ніколі не быў выскокай думкі аб сентыментальных людзях, у выпадку якіх-небудзь здарэнняў яны заўсёды аказваюцца дрэннымі таварышамі».

Уладзімір Ільіч глядзіць—ці зразумела я яго думку. Так, я яго зразумела. І хачу яму гэта сказаць, а не магу. Нешта перашкаджае гаварыць, а слёзы, якія я

намагаюся стрымаць, цякуць па шчокі...

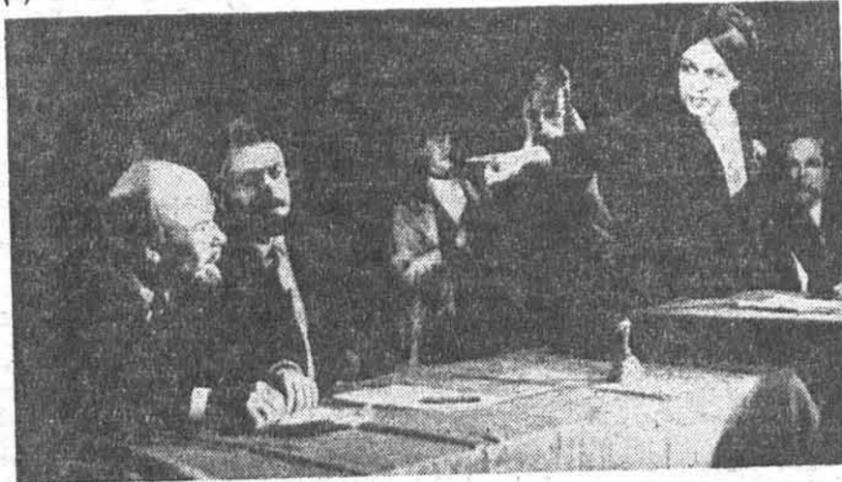
Вось такое адчуванне радасці і ўсхваляванасці было ў мяне на кожным спектаклі «Трэцяя патэтычная» ў нашым куপалаўскім тэатры.

Барыс Віктаравіч Платонаў, выканаўца ролі Леніна, здолеў заразіць нас, сваіх партнёраў, адчуваннем рэальнасці падзей. Ён іграў чалавека. Не правадыра, не генія—чалавека, і пераконваў сілай сваёй яснай думкі, надумальнай логікай аргументацыі.

Усяго Леніна сыграць, відаць, немагчыма, але ў нашым спектаклі быў разумны, уважлівы, непрымырны Ільіч, добры і светлы, строга іскіпільны, азорны верай у Чалавека і ў яго лепшыя пачуцці.

З. БРАВАРСКАЯ,
народная артыстка БССР.

ДЗВЕ СУСТРЭЧЫ

Ф. Шмакаў — Ленін і Г. Маркіна — Спірыдонава ў спектаклі «Шостае ліпеня».

Двойчы давялося мне быць партнёраў Фёдара Шмакава на сцэне, калі ён выконваў ролю У. І. Леніна. У «Шостым ліпеня» я іграю Спірыдонаву. Я там выступаю супраць Леніна. Па-чалавечы гэта вельмі цяжка, але гісторыя—гэта гісторыя. Так было. Мне ўспамінаюцца словы Шмакава ў ролі Леніна, калі ён слухае маю прамову. Не, не варожыя. Ён імкнецца ўнікнуць у кожнае май слова, у кожны сказ... Мы ведаем, як Ленін ставіўся да палітычных праціўнікаў, ён умеў паважаць іншыя перакананні, умеў разумець тых, хто памыляецца.

Але вось ён на трыбуне. Яго словы магутныя, шчырыя, пераконаныя, захваляюць усіх. Здаецца, гэта сцэна самая лепшая ў Фёдара Іванавіча.

А зусім нядаўна наш тэатр выпусціў прэм'еру па п'есе Пагодзіна «Трэцяя патэтычная»—у ёй я іграю Марыю Ільінічу. Мне прыемна, што тут я ўжо сябра Уладзіміра Ільіча. Я гэта адчуваю ў кожным руху акцёра, які выконвае ролю правадыра, у кожным позірку.

Г. МАРКІНА,
заслужаная артыстка БССР.

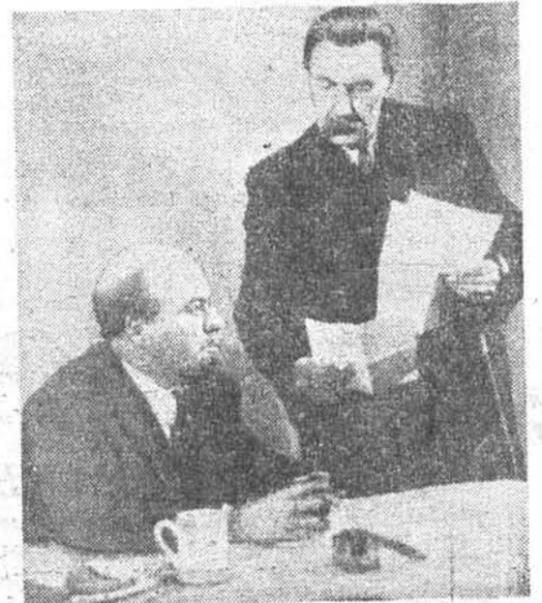
САМЫ ДАРАГІ ВОБРАЗ

У п'есе А. Каплера «Наваліны год», якую ставіў наш тэатр імя Янкі Купалы, мне давялося іграць ролю Аляксея Максімавіча Горкага.

У адным з эпизодаў Горкі спрачаецца з Ільічом аб прыродзе пралетарскага гуманізму. Письменнік у тую пару яшчэ не да канца зразумеў розніцу паміж ваяўнічым пралетарскім гуманізмам і беспрыныцым буржуазным. Далейшыя падзеі пацвердзілі слушнасць ленінскай пазіцыі.

Ролю Леніна ў спектаклі выконваў Павел Сцяпанавіч Малчанаў. Гэта быў сапраўды жывы Ільіч. Вобраз, на мой погляд, атрымаўся таму, што артыст ішоў ад унутранага да знешняга. Ленін у выкананні Малчанава—просты і шчыры, прынцыповы і рашучы.

Ул. ДЗЯДЗЮШКА,
народны артыст БССР.

П. Малчанаў — Ленін і У. Дзядзюшка — Горкі ў спектаклі «Наваліны год».

СЯРОД КНІГ

ЗАЎСЁДЫ ГАТОВЫ!

Гэты зборнік вершаў і аповяданняў выдадзены нядаўна выдавецтвам «Беларусь» для самых маленькіх школьнікаў. У яго ўключаны творы пра Уладзіміра Ільіча Леніна

«У нашых сэрцах Ільіч». Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1969.

больш трыццаці беларускіх пісьменнікаў. Найбольш багаты раздзел зборніка—паэзія.

Большасць вершаў зборніка прасякнуты грамадзянскім пафасам, у іх шчыра споведзь паэтаў пра любоў да правадыра, партыі і сацыялістычнай Радзімы. Ленін увайшоў у сэрцы паэтаў старэйшага пакалення разам з першымі словамі, якія яны прачыталі самастойна ў буквары, і дзе ўпершыню ўбачылі партрэт правадыра.

Першы раз убачыў на партрэце Я яго ў далёкіх гадах. Мы высюныя малія дзеці Яшчэ ў школу бегалі тады, →

успамінае В. Вітка сваё маленства.

Не пакіне аб'якавым малага і дарослага цудоўны верш П. Панчанкі «Заўсёды гатовы!» Узнісла, з глыбокай шчырасцю і хваляваннем расказвае паэт пра суровы лёс свайго пакалення, якому ў неймаверна цяжкіх бітвах давялося здзяйсняць і абараняць ленінскія ідэі:

Родны Ленін! Як дорае мне воблік яго.
За ўсё ён бліжэй...

Я з таго пакалення,
Над калыскай зямлі з першых дзён, з першых год
Клапатліва схіляўся з усмешкаю Ленін.

Мы са шляху твайго не сышлі ні на крок,
Нас на подзвіг працоўны выла тваё слова.

І не страшна, што нездзе агучаецца змрок,
Наш дзвіг і сцягняць: — Заўсёды гатовы!

З гэтымі палымянымі радкамі пераклікаецца верш Н. Рудзевіча «Песня пра Леніна», дзе паэт ад імя свайго пакалення дае Ільічу клятву:

Надзейна змолай мы станем у строй
Над ленінскі сцяг наш бароны.
Да працы, да бітвы любою парой

Гатовы,
Гатовы,
Гатовы!

Хочацца спыніцца на вершы Р. Барадзіна «Суровая вымова». Цяля, з іскрынамі гумару, тактоўна паэт апісвае сустрэчу маладым Надзея з Леніным. Надзеяка даведваецца, што Леніну дактары загадалі туляць на свежым паветры гадзіну, а ён бывае на прагулцы толькі хвілін трыццаць. Пры сустрэчы з Уладзімірам Ільічом Надзеяка дакарае яго за парушэнне рэжыму. А Ленін:

Прышоў дядому,
Нахмурыў бровы:
— Сёння я вінават.
Суровую атрымаў пмову і ўзгук
Над штодзённым пагляд.

З празічных твораў лепшы—аповяданне В. Комчанкі «Дарагі падарунак». Гэта добра вядомае аповяданне, якое вольна ўключана не толькі ў беларускія хрэстаматы, але і ў школьныя падручнікі іншых рэспублік.

Запамінаецца і лірычнае аповяданне П. Ткачова «Вішнёвая явечнасць».

Асобна хочацца сказаць добрае слова пра афармленне кнігі. Выдадзена яна проста цудоўна. Мастакі Ю. Зайцаў і П. Аўсянікаў і паліграфісты пастараліся. Так бы выдаваць усе дзіцячыя кнігі.

Е. ПЯРШАЙ,
студэнтка V курса БДУ.

вучанца Глыбачанскай школы,
Ушачкага раёна.

Прозвішча народнага мастака СССР Мікалая Жукава адразу выклікае ў памяці малюнкi, прысвечаныя нейміручаму вобразу Леніна.

Жукаўская леныяна... Мабыць не было такой падзеі ў біяграфіі Ільіча, якую б абмінула ўвага славутага графіка.

Жукаўскі малюнак, які мы змяшчаем сёння, адна з апошніх работ мастака. Ён падарыў яе ленынскаму музею першай Тураўскай сярэдняй школы, з вучнямі якой даўно сябруе.

А. САБАДАШ.

З ПУНКТУ погляду бібліофілаў і бібліографуў гэты кніжачка, магчыма, і не будзе сабой каштоўнасці. Але нось ужо многія гады захоўваю яе, берагу...

На вокладцы — марка «ГІЗ», дата выдання — 1931, назва серыі — «Дешевая бібліятэка Госиздата».

Трэцяе выданне славутага папулярнага твора «Імпэрыялізм як вышэйшая стадыя капіталізму»... напісанага Уладзімірам Ільічам Леніным (як ён сам адзначае ў прадмове ад 26 красавіка 1917) «вясеню 1916 года ў Цюрыху».

У выхадных дадзеных сказана, што аддрукавана кніжачка друкарняй «Красный пролетарий» тиражом у 100.000 экзэмпляраў. Чатыры друкаваныя аркушы...

У серыі «Дешевая бібліятэка Госиздата» выдаваліся і ленынскія работы «Што рабіць?», «Дзяржава і рэвалюцыя», «Задачы камсамола», пісьмы Ільіча да блізкіх. Яны выходзілі разам з «Жалезным патокам» Серафімовіча і «Разгром» Фалзеева, «Чарным» Фурманова і «Камуністычным маніфэстам» Маркса і Энгельса, «Выбранымі творамі» Маякоўскага і «Рускай гісторыі ў самым сцільным нарысе» Накроўскага...

Гэтая выдавецкая серыя мела на мэце «...распаўсюдзіць у шырокіх масах найбольш значных твораў савецкай, класічнай і замежнай літаратуры, а таксама важнейшых сацыяльна-эканамічных прац навукова-папулярнай літаратуры...»

СТАІЦЬ НА ПАЛІЦЫ КНІЖАЧКА

меншраваі славакі, якія служылі ў варажэй арміі...

І што было дзіўна тады: славакі паводзілі сябе так, быццам і яны, як і мы, знаходзіцца ў варажэйм палоне. Яны не хавалі сваіх пачуццяў да фашыстаў. Яны віталі нас, хлапчукоў, паротфронтаўска — сцятай у кулак і ўзнятай над плячом рукой. Яны сьпявалі «Вихри враждебные» — словы былі не надта падобныя на рускія, але ж мелодыя мы ведалі...

А калі грывнула Валікая Айчынная вайна і маці аказалася ў Маскве, а я з бабудоў у акупіраваным фашыстамі Мінску, надарылася адначасна таямнічую для дзіцялага ўзросту сілу ленынскіх кніжак...

На ўкраіне Мінска, захопленая ворагам, навіны з фронту (праўдзівыя, хоць і горкія на першым часе вайны) даведваліся з перакладу зводка, наслуханы на прыёмніку, што стаў у надвале кватэры Амеліяноўкоў. Даводзіла пачуць тады Валодзі Амеліяноўка, які расказваў пра гэтыя навіны. Зразумела і зусім не загадваўся, якой небяспечнай справай Валодзі заняты (пасмеротна Уладзімір Амеліяноў — мінскі падпольшчык — удасноены званія Героя Савецкага Саюза). Развешвалі фашысцкую хлаусню і асобныя нумары «Правды», якія трапілі ад падпольшчыкаў да скульгара Міхаіла Аркадзевіча Керзіна. А навіны, недзе бліжэй к часу пералому на фронце, падзеі ка-

час зусім не прыходзіў...

Адначасна ён прыйшоў. Гэта было ўжо, мабыць, у самым пачатку лета сорок чацвёртага. Скажу, што іх часта пакіроўваюць на захад. На ім не было кабуры з пісталетам, а толькі на поясе плоскі штых у чыхале — фашысты пакінулі славакам толькі халодную зброю. І ён выніў з кішэні ленынскую брашуру і аддаў, нічога не гаворачы. Пасля развітаўся. І сказаў на развітанне, што неўзабаве ўсё пераменіцца. Параіў берагчыся, паколькі да Мінска набліжаецца фронт...

Неўзабаве фашысты выгналі нас з нашата дома, у якім пасіліся нейкі немцы ці чыны. Большасць матчыных кніг, якія, зразумела, не ўдалося ўзяць з сабой, калі нас выганялі, загінула. Але гэтую брашуру я прыхапіў тады...

Не ведаю, ці жыў той славак. Не ведаю, ці першы раз чытаў ён у тая суровыя дні ленынскія кнігі. Але ведаю цвёрда: ён знайшоў тады пажыццёвы для сябе адказ на пытанні, якія хвалявалі яго. І, мабыць, не адзі: бо браў ленынскую кнігу з сабой у часны і, зразумела ж, рызыкаваў...

Заўсёды думаю пра гэта, адкрытаму сціпла выдаленую брашуру, на вокладцы якой выдавецкая марка «ГІЗ»... Уладзімір БОЙКА.

● ● ●

Над Спаскаю вежаю неба

святлее,
Яна, як ракета, глядзіць у зеніт.
Праменні блішчаць на сцяне
Маўзалея,
Здаецца, зацвіў заізелы граніт.

Стаю, вочы насцеж шырока
адкрыла,
Вітаюся ціха, як з маці,
з Масквой,
А дзень распраўляе ружовыя
крылы,
Сцягамі шуміць над маёй галавой.

І ёлачкі лапкамі грэюць мне рукі,
Сняжынкі, як зоры, злятаюць
на дол.
А мне так не церпіцца, так ужо
рупіць
Хутчэй увайсці у гранітны той дом,

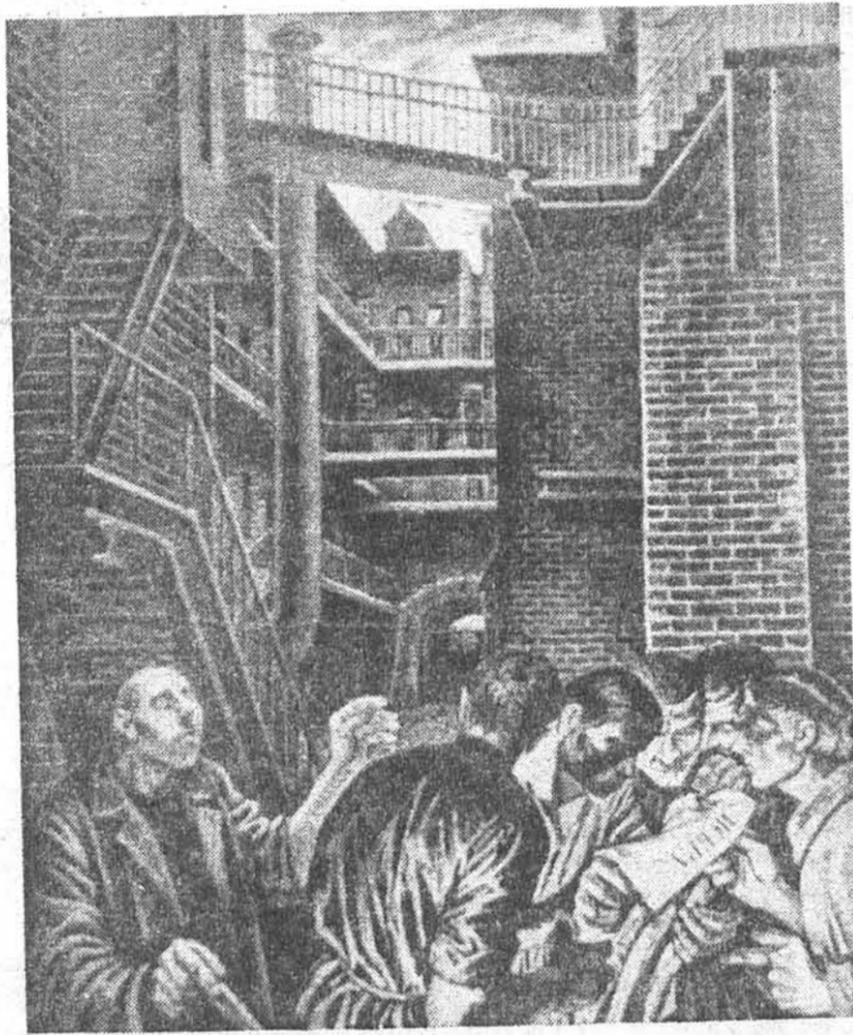
І вось міма варты, маўклівай
і строгай,
З натоўпам бясконцым паціу іду.
Як вечнасць, кароткая гэта
дарога
Ляжыць у Зямлі, у людзей на віду.

«Дзень добры, Ільіч! — вусны
шэпчуць паволі, —
Вітанне нясу Вам ад Белай Русі,
Ад бору сівога, ад жытняга поля,
І Нёман паклон перадаць папрасіў.

Вас помняць і людзі, і дрэвы,
і травы,
Ваш голас, Ваш смех і вачэй
чысціню.
Вы з намі ў кожнай сягонняшняй
справе,
Вы — вечны агонь, а мы — Іскры
агну...»

Маланкай згарэлі спаткання
хвіліны,
А я развітацца ніяк не магу...
Крамлёўскія зоры, усмешкі ялінак
Да скону я ў сэрцы сваім зберагу.

З РЭСПУБЛІКАНСКАЙ МАСТАЦКАЙ

М. ДАНЦЫГ. Ленынская «Іскра».

Адам Попель...

У яго было сваё жыццё і свае анкеты. Вось адна з іх, запоўненая ў 1926 годзе:

Месца нараджэння. Магілёўская губерня, Чырваўскі павет, Крычаўская воласць, вёска Сакольнічы.

Занятка да вайны 1914 г. Вучыўся ў Крычаўскім вучылішчы і адначасова працаваў слесарам.

Паслужны спіс. У старой арміі быў салдатам кавалерыйскай дывізіі, пасля ў самакатным батальёне. У Чырвонай Арміі з кастрычніцкіх дзён 1917 года, камандантам Петрапаўлаўскай крэпасці (да ліпеня 1919 года), камандаваў часцямі на Карэльскім, Ямбургскім і Заходнім франтах.

Якую рэвалюцыйную работу веў да 1917 года. Прапаганду за развал старой арміі, распаўсюджваў літаратуру СДРП, у 1917 годзе распаўсюджваў газету «Акопная праўда». Пры Часовым урадзе ў 1917 годзе сядзеў у Дзвінскай турме за выступленне супраць вайны.

Спецыяльныя даручэнні. Удзельнічаў у камісіі па канфіскацыі банкаў у Ленінградзе, у камісіі па барацьбе з віннымі пагромамі, у ліквідацыйных з'яўленнях на Карэльскім участку, у камісіі па адборы і фарміраванні часцей для ліквідацыі паўстання Кранштацкага гарнізона. Прымаў удзел у авалоданні Зімін палатцам, у звязванні Часовага ўрада і разгоне Устаноўчага сходу.

А. Попель.

ЯГО ЧАКАЛІ Ў СМОЛЬНЫМ...

Дакумент рэвалюцый... У ім — зэйдрасная неплаўторнасць лёсу чалавека, які належаў да самых адданных рыцараў Кастрычніка і гвардыі Леніна. Мова анкеты скупая, як заўсёды. За кожным словам шмат схавана, і паколькі падзеі адбываліся даўно — схавана назаўсёды. Але за некаторыя радкі анкеты мы можам зазірнуць.

Хоць і за гэты: «Прымаў удзел у авалоданні Зімін палатцам...» Прымаў удзел... Тымі днямі Адам Іванавіч служыў у атрадзе самакатчыкаў. Па загадзе Керанскага атрад, як верны ўраду, перадаецца ў гарнізон Петрапаўлаўскай крэпасці. Але з пачаткам штурму Зімяга палатца самакатчыкі пераходзяць на бок рэвалюцыі. І пасля... Вось адзін эпізод з успамінаў Адама Іванавіча Попеля, якія захоўваюцца ў Музеі рэвалюцыі:

«У Зімін палатца таварыш Падвойскі даў мне даручэнне даставіць данясенне ў Смольны У. І. Леніну... У гэты час Смольны быў падобны на ваенны лагер. Народ усё ўзброены. Вартавыя. Дакладваю ім, што накіроўваюся з данясеннем

да У. І. Леніна. Мяне не прапускаюць. Патрэбен развадзашчы. Праз хвіліну прыйшоў развадзашчы і пытаецца ў мяне, адкуль я.

— З Зімяга палатца, ад галоўнакамандуючага таварыша Падвойскага. Прывёз данясенне таварышу Леніну, — тлумачу.

— Ідзіце за мной, — кажа развадзашчы. Заходжу ў пакой... і спыняюся ля дзвярэй. Убачыўшы мяне, Уладзімір Ільіч падыходзіць і пытае:

— Што скажаце, таварыш?

Прыклаўшы руку да казырка, рапартаў:

— З Зімяга палатца данясенне таварыша Падвойскага. Дастаў з сумкі данясенне і перадаў таварышу Леніну. Ленін падзякаваў і паціснуў мне руку. Уладзімір Ільіч разгарнуў данясенне і гучна пачаў чытаць...

Попель спынаўся зноў у распараджэнне Падвойскага, а за яго спіной ужо гудзеў і спяваў Смольны, ужо вестка, аб узяцці Зімяга, прывезена самакатчыкам правадыру рэвалюцыі Леніну, узрываўся там радасным шматгалосым «Ура!»

В. КАРАМАЗУ.

МОЙ расказ — пра той красавіцы дзень, калі саветскія войскі авалодалі толькі першымі кварталамі фашысцкай сталіцы. Калі наперадзе яшчэ былі дзесяці сутак жорсткіх баёў за Берлін і да нашай рэгуляроўчыцы каля Брандэнбургскіх варот, да першых мірных вестачак з фронту яшчэ ляжала паўтара дзесятка кіламетраў бясконна доўгага і цяжкага шляху.

Мой расказ — пра 22 красавіка 1945 года.

Нашы ў Берліне! Гэта вестка ў рэдакцыю прыйшла позняй ноччу і разам узяла на погі ўсіх. Па што ўжо флегматычны быў мастак Аляксандр Уладзіміравіч Бажэнаў, чалавек паважны, грузны, а і ён не ўсёдзеў, адразу ж прыйшоў у сакратарыят. Мы шумна віталі адзін аднаго, страчлі дамоў тэлеграмы, гаргталі бланкеты, падбіраючы для чарговага нумару самае цікавае. І канечне, успаміналі. Горкія снягі Падмаскоўя, Вогненную дугу над Курскам, Балоты беларускага Палесся, Сустрэчы з вызваленымі з няволі французамі, чэхамі, бельгіяцамі ўжо на нямецкай зямлі...

Мне ў гэтыя хвіліны чамусьці прыйшла на памяць жартоўная анкета, якую мы прыдумалі тыдні два назад. Два пытанні: калі скончыцца вайна, і як будзе названы перадавы «Правды» ў Дзень перамогі. Загалюкаў, помніцца, прыдумалі вельмі многа. А вось што датычыць даты заканчэння вайны, дык Валя Уханаў і я з асцярожным адказам — да 30 мая — яўна пралічыліся.

Здарэцца, прасты загад «Дзейнічайце!» успрымаецца, як узнагарода. Так было і гэтым разам. Ранішня рэдактара ўсе чакалі з нецярпеннем — каму панчасціць? «Едзьце вы», — сказаў ён мне.

Зборы не занялі і пяці мінут. Бланкет у кішэні, шафёр у машыне. Развіваюся з сябрамі і ўсё яшчэ не веру, што камандзіроўка — у Берліне!

Праездушы цемру святлом фараў, «мерседэс» рвануў з месца. Праўда, на аўтастрадзе, каб не дэмаскрываць войскі, якія бясконным патокам ішлі ў бок Берліна, фары давалася выключыць. Але і ў поцемках, дарога была відавца. Вось мінула нейкую развітку з рэгуляроўчыцай пасярэдзіне — яна адпраўляла танкі направа. Чорным акнедукам мільганула і засталася ззаду калыца берлінскай акружнай аўтастрады...

Аб чым я думаю тады? Слова гонару, не памятаю. Памятаю толькі, што вельмі хацелася прывесці з камандзіроўкі нешта такое, чаго яшчэ ў газеце не было.

Да Мальхова, дачнага прыгарада на паўночна-ўсходняй ускраіне Берліна, пад'ехалі яшчэ пачаць. Далей дарогі не было — там ішоў бой. Справа і злева ад шашы занялі пазіцыі артылерысты і прамой наводчай білі па праціўніку, які хаваўся недзе наперадзе. Той агрызаўся. Усплёскі стрэлаў і выбухаў увесць час выхоплівалі з цемры чорныя сцены дамоў, голыя галіны дрэў, сідуэты салдат, якія перабягалі. Кудзі, пасніваючы, цокалі аб цэглу, аб ствалы векавых вязаў, пад якімі мы спыніліся.

Каб не рызыкаваць машынай, зазналі яе за нааўразбураную каменную агароджу. Выйшлі агледзецца, сарыентавацца.

Бралася на зодак. Прыпаўшы да зямлі, ужо можна было заўважыць небакрай. Чорнае, як туш, неба цяпер вырысцоўвалася шэрай цяжкой коўдрай, адутвала востраверхія дахі дамоў, разгалістыя кроны дрэў, машыны на шашы. Недзе ў Маскве, Мінску, Врэсце займаўся новы дзень — даўно без стрэльбы, атак і смерцяў. А тут ішоў бой. За Берлін.

— Чакай мяне тут, — сказаў я шафёру і рушыў да бліжэйшай гарматы. Раптам бачу — ад агнявых пазіцый рынулася постаць салдата. У шынчалі, з аўтаматам на грудзях, з катушкай тэлефоннага кабеля за плячыма. Прыгнуўшыся, сувязіст бег на мяне, спрытна разматваючы нябачны прывад.

— Чыя батарэя? — аклікнуў я яго.

— Старнага лейтэнанта Співака! Твар салдата добра разгледзець не магу, а голас, чую, звонкі, малады.

— Дзе камбат?

Заняты сваёй справай, хлопец паказаў у бок доміка метраў за дзвесце ад аўтастрады.

«Співак», — паўтарыў я сам сабе. Прозвішча здалося знаёмым, але козлікі іх перабывала за вайну ў маіх карэспандэнцкіх бланкетах! Хіба ўсе запамініў?..

Калі доміка, да даху абвітага латаным плюшчом ці хмелем, стаялі

аўтамашыны са спараднымі скрынкамі, няспешна паходжваю вартавы, III і тылы батарэі на суседстве — такое можна было ўбачыць толькі ў канцы вайны.

— Камбат тут? Салдат падыйшоў, напэўна, для таго, каб лепш разгледзець мяне, адказаў бадзёра, як мне здалося, нават крыху гарзэліва:

— Так точно, тут, таварыш камітан! Заходзь у дом.

Як ні хутка абмявалі байцы ў вайну любы куток, адразу заўважаю — у гэтым катэджы на ўскраіне Берліна яны не намераны засяджвацца. Палявыя тэлефоны проста на падлозе. Калі іх, хто як здолеў, уладкаваліся сувязісты. Убачу, з рэчывымі мяшкамі за спіной і аўтаматамі на грудзях, тупаюць і кураць, заціснуўшы самакруткі ў кулак, разведчыкі. Ніякіх слядоў позірай вачэры або раняга

Чаго мы толькі ні рабілі, каб уцячы на фронт. І ранарты страчвалі. І ў маршавыя роты напрошваліся. І свае яршысты характары начальству паказвалі. Бадай, самым няўрымслівым і вынаходлівым у гэтым быў ён — малады лейтэнант Іосіф Співак, пельсокі, стройны няўляіні.

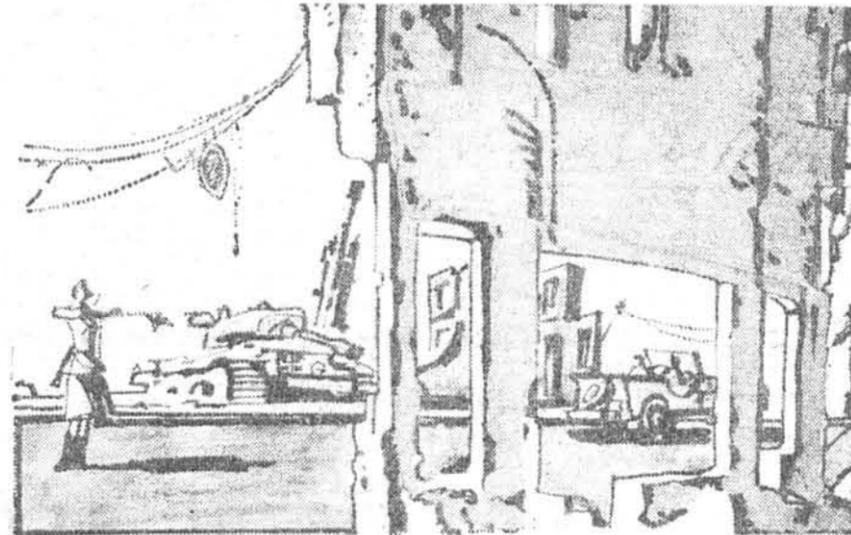
Для непаспешлівай размовы бой — час не самы добры. Я разумеў, што Співаку няма калі. Ды і сам не мог далей заставацца на батарэі — газета чакае карэспандэнцыі з Берліна. Таму рашыў распытаць сябра толькі пра самае галоўнае.

Мы выйшлі, прыселі на прыступку аўтамашыны са спараднымі скрынкамі. Развіднела. Цяпер ужо можна было разгледзець шчарбатыую чараніцу дахаў Мальхова, востраверхую кірку над ледзь прыкметнай зелянінай са-

Анатолий БЕПАШЭУ

1401-ы ДЗЕНЬ ВАЙНЫ

З БЛАНКЕТА ВАЕННАГА КАРЭСПАНДЭНТА

снадання. Нават выбітыя вокны і дзверы не занавешаны плашчпалаткамі.

Камандзір батарэі ў шынчалі, накінутым на плечы, з бінюклем у руках стаў ля акіна і строгім баском дыктаваў тэлефаністу: «Арыенцір два, лявей нуль дваццаць — кулямёт!.. Па кулямёце!..» Ён быў малады, русывы і...

Сустрэчы на дарогах вайны з зямляком, сябрам, проста саслужыўцам заўсёды прыемныя. Але каб такая сустрэча, ды яшчэ дзе — лічы, у Берліне!..

Аднаго позірку было дастаткова, каб я ўспомніў і гэты хлапчуковы няўстойлівы басок, і светлы чуб, які прэз-пад фуражкі, і манеру васьм так нядабайна і разам з тым крыху фарсіста пасіць шынель наапаншкі... Дык вось чаму прозвішча Співак здалося знаёмым!..

— Ну, здароў, камбат! Пазнаеш? Відаць, не менш за мяне аналомлены нечаканай сустрэчай. Співак здзіўлена ўскінуў сніня вочы. Пазнаў. Заўсімхаўся.

— Таварыш камісар?!

— Абняліся.

— Даўно не камісар, — удакладніў я. — Карэспандэнт... Вось не думаў, што тут цябе сустрэну.

Вайна звяла нас у Архангельску, у запасной часці. Я атрымаў прызначэнне на пасаду камісара ў процітанкавую батарэю, дзе Співак камандаваў узводам. Вось так і пазнаёмліся, а потым і падружыліся, абодва ледзь не раўнеснікі, абодва «маладыя» — падлірук і лейтэнант.

Служба ў запасной часці вядомая — толькі паспявай паварочывацца, прымаць, вучыць ды адпраўляць на паўнінны. Але не гэта прыгнятала. Нас непакоіла іншае. Сорак першы год. Вайна. Немец да Масквы падступіў. А мы, маладыя, здаровыя, у глыбокім тыле. Ідзеш па горадзе, сорамна людзям у вочы глядзець.

варонкі на алях і вулачках, паваленыя дрэвы, агароджы. Бой працягваўся. Але стрэлы нашых гармат цяпер грукаталі куды часцей, чым выбухі нямецкіх снарадаў.

— Што чуваць з Кіева? — перш за ўсё пацікавіўся я, ведаючы, як Іосіф заўсёды трывожыўся за маці і сясцёр.

Ён дастаў з кішэні гімнасцёркі разам з партблетам пісьмо.

— Усё нармальна. Толькі ўчора атрымаў. Чытай!..

— Ого, ты — камуніст? Вішную!

— Яшчэ пад Віцебскам прынялі. Там і камбатам стаў, — сказаў Співак.

Я запісаў некалькі прозвішчаў падпалачалых Співака, што ў гэтыя хвіліны вялі агонь на Берліне, і падняўся — трэба было пабываць яшчэ ў могастралкоў, танкістаў.

— Надобра атрымалася. І сустрэць цябе, як след не змог. Сам бачыш.

— Ды што ты! Лейтэнт сустрэчы і не можа быць!..

Я адзяджаў, спадзеючыся яшчэ ўбачыцца з сябрам. І што-вы думаеце, калі палудня зноў наткнуўся на яго батарэю. Яна стаяла на каротнім адпачынку на беразе возера Вайсензее, за якіх-небудзь шэсць-восем кіламетраў ад цэнтра Берліна.

— Чуеш, камісар! — Співак па старой прывычцы так і называў мяне камісарам. — А гэта ж табе можа спатрэбіцца. Для газеты... У нас тут яшчэ адна сустрэча адбылася. Бачыш, на лавачцы сядзець, нагаварыцца не могуць!..

Кі гатаму часу мой бланкет быў ужо поўны. Я паспеў пабываць у танкістаў, сапёраў, могастралкоў, нагаварыць з першым чыіўільным берлінцам Рудольфам Кошвіцам, гаспадаром невялікай кілабаснай фабрыкі ў Вайсензее, спісаць з вулічнай афішнай тумбы цікавыя загад каманданта Берліна аб тым, што ўсе ваеннаслужачыя-адпуснікі абавязаны сніня ж (!) са зброяй, боепрыпасамі, рэчамі і харчаваннем на адны суткі з'явіцца ў Шпандаў, казармы імя Секта. У вы-

падку перабыў у рабоце транспарту (?), прыбыць на ўказанае месца пельсокі».

У кішэні ў мяне ляжалі дзве цвянныя «ахоўныя граматы», зусім не надобныя адна на адну. Адну з іх — «Гэта кватара швейцарскага грамадзяніна Еганеса Альберта Колера, нараджэння 6.VII. 1901, знаходзіцца пад аховай прадстаўніцтва Швейцарскай Канфедэрацыі. Берлін. 13.IX.1944» — я зняў з чыгуначнай агароджы нейкага асабняка, разбітага прамым, пападаннем фугаскі. Другую, разгаварыўшыся, перадала мне для апублікавання ў друку дзяўчына з Растова-на-Доне Люда Каралёва, якую я сустрэў на Данцыгернтрэсе. Вось што пісала яна пра немку-гаспадыню, у якой жыла і працавала ў служанках з лютага сорак чатыр'гага года: «Валі Ляйман — вельмі добрая жанчына. Прадуючы з дзюмою іншымі рускімі дзяўчынкамі ў яе доме, я мела магчымасць пераканацца, што яна ўсім сіламі душы перавадзіць Гітлера, фашызм і стараецца дапамагчы нявольнікам — рускім, налякам, французам, перадаючы ім адзенне і прадукты. Веру, што Валі Ляйман, як і ўсе мы, жадае хутчэйшага вызвалення ад непаспешнага гітлераўцаў. Яна заўсёды з глыбокай павагай гаворыць пра Леніна, Маскву і нашу Радзіму!..»

Паўтараю, матэрыялаў, уражанняў для першай берлінскай карэспандэнцыі ў мяне было больш, чым дастаткова. І тым не менш я затрымаўся ў Співака, каб запісаць падрабязнасці яшчэ адной сустрэчы гэтага дня. Бо няасліўчыкам, героем яе, як высветлілася, аказаўся той самы сувязіст, што ранішай паказваў мне дарогу на III батарэі.

Не, не было ў іх жыцці вясны больш светлай і горшай за тую, што так моцна звяла іх і нечакана разлучыла.

Ленінградцы — токар Паўка Сырцоў і студэнтка Люба Каровіна жылі на суседстве, на Другой Бярозавай алеі. Кожны вечар бачыліся, гадзінамі гулялі на набярэжнай Нявы, праводзячы адзін досвітак і сустракаючы другі. Аб чым толькі не гаварылі, і, бадай, больш за ўсё баяліся сказаць адзін аднаму: «Позна ўжо, трэба дамоў».

У суботу, яшчэ нічога не ведаючы, Паўка праводзіў Любу на практыку ў Порхаўскі раён. — гэта зусім недалёка ад Ленінграда. Абяцаў пісаць. Можна, нават як-небудзь прыехаць на выхадні... А ў выдзелю воінскі эшалон вез яё бог ведае куды з Ленінграда, ад дома, ад Любы.

З дарогі Паўка напісаў ёй на Порхаўскую вомытнюю селекцыйную станцыю. Яна гэта пісьмо атрымала. А куды адказаць, калі на кансерве няма нумару Паўкінай воінскай часці?..

Потым паміж Любай і Паўлам пралегла лінія фронту. Павел ужо ваяваў недзе над Рослаўлем, калі ў нявольніцкім вагоне пельсокі вывезлі дзяўчыну ў далёкую, чужую Германію. Вось так яны і згубілі адзін аднаго амаль на чатыры гады.

— Ведаеце, — паспешліва расказаў цяпер Павел, увесць час паглядаючы на сваю худзенькую, коратка пастрыжаную суседку, — толькі на вачах яе і пазнаў, раней у яе косы былі. Праўда, «Люба»?.. Пераб'ягаю, значыць, вуліцу, каб пад кулю не трапіць, раптам чую, быццам мяне хто кліча: «Паўка! Паўлушка!» Гляджу, у над'ездзе дома дзяўчынка стаіць і рукою махае. Я да яе, бачу — Люба! Аж вачам не паверыў!..

Слухаючы Паўку, Люба толькі пчасліва і сумна ўсмехалася, ды час ад часу згодна ківала галавой. Усё гэтыя гады яна жыла ў служанках у карпрызай гаспадыні на Густаў-Адольфштрэсе, 34. І, здаецца, да гэтага часу не верыла ў сваё выратаванне.

— Учора гаспадыня з дзяміці выбралася некуды, — грудным ціхім голасам расказвала дзяўчына. — «Ты таксама паседзе», — загадала мне. А я думаю, навошта ехаць, калі нашы побач, ужо гарматы чуваць. Схавалася на гарышчы, а сніня раёнцай выйшла на вуліцу, чакаю, калі хто з байцоў пакажэцца. Многія тут прабягалі, ды не да мяне ім было! Потым ледзь прыціхла, бачу — вуліцу перабягае ну, як дзве кроплі вады Паўлік. І постаць яго, і хада знаёмая. Аклікнула на ўсякі выпадак, васьм так і стрэліла. Зноў вясной, толькі на чатыры гады пазней, — зусім ціха дадала Люба.

— А цяпер што?

— Гэта справа ўжо вырашаная, — за абох адказаў Павел. — Я — канчаць вайну, а яна — дамоў, у Ленінград. Правільна, Люба?.. Аграномы цяпер краіне во як патрэбны!..

Вярнуўшыся ў рэдакцыю, я зараз жа сеў пісаць. І толькі разгарнуўшы бланкет з паметкай «22 красавіка», успомніў, што сніня тысяча чатырыста першы дзень вайны, і роўна семдзсят пяць гадоў назад, васьм у такі ж вясновы дзень, у Сімбірску, на Волзе, нарадзіўся Уладзімір Ільіч Ленін!

УСПАМІНЫ САЛДАТА РЭВАЛЮЦЫІ

У армію я прызываўся на Бузу
І трапіў адразу ў стралковую
роту.

А ўвосень семнацатага
ў Пецярбурзе
Ляжаў у шпіталі, дастаўлены
з фронту.

Вы там не былі?

Ну, вядома, не кожны
Меў шчасце там быць. Ого-го,
пане-браце,
Калі пракаціўся той залп
пераможны,
То водгулле гримнула аж
у Кранштаце!

І ўсе мы адчулі: настала

расплата
За ўсё наша гора. Паўстань,
паднявольны!
І — дзе хто ў чым быў, павалілі
з палатаў

Да цэнтра, на плошчы,
ў напрамку, на Смольны.

Я кльпаў на мыліцах, Нылі
калені.

Людскія натоўпы плылі,
віравалі,

Як рэкі ў паводку, і толькі ўсё
«Ленін!»

Раз-пораз на ўсе галасы
скандавалі.

Ішлі і з заводаў, і з дымных
слабодак

Стары і малы. Хто ж на свята
не прыйдзе?

І словам свяшчэнным —
«Свабода! Свабода!» —

Віталіся радасна, як на
вялікдзень.

Салдаты крычалі: —

Не вернемся болей
Гнісці па акопах! — І праўда,

скажу я,
Хапіла з нас вошай, калецтва
і болю.

За што ваяваць? Хай ваююць
буржуі!

Эх, браце! Пакуль наша шэрая
маса

Адчула, што значыць
братэрства, свабода,

То колькі ж читалі і мы
Карла Маркса.

Яшчэ да вайны на маёўках
і сходах!

Не выветрыў з памяці час той
шчаслівы.

Ракеты трывожна над Піцерам
віслі,

І ветрыкам зябкім цягнула
з заліва,

Як часта і ў нас на Прыбужжы
ці Вісле.

І з там-той начы, калі залпамі
веку

Кастрычнік усё на зямлі
перайначыў,

Кульгавы калека, я стаў
чалавекам,

І я падужэў, бо я Леніна бачыў.

З польскай перакладу Язэп Семяноў.

К. КАСМАЧОУ. Напярэдадні.

«ШЛЁМ ГАРАЧАЕ ПРЫВІТАННЕ...»

Масква, Крэмль, Леніну... Па гэтым адрасе ішлі шматлікія лісты і тэлеграмы з усіх куткоў нашай краіны. Многа іх ішло і з Беларусі.

Тэлеграмы, якія мы прапануем увазе чытачоў, выяўлены супрацоўнікамі Цэнтральнага дзяржаўнага архіва Кастрычніцкай рэвалюцыі і сацыялістычнага будаўніцтва БССР у архівах Масквы.

АД КАМУНІСТАУ БЕШАН-КОВІЦКАЯ АРГАНІЗАЦЫІ РКП(б).

1 верасня 1918 г.

Даводаўшыся аб зладзейскім замаху на Ваши жніцце, мы, камуністы Бешанковіцкай арганізацыі, выказваем Вам, правадыр і таварыш, сваё душэўнае спачуванне і шлём пажаданні хутчэй направіцца. Клянёмся, што мы, камуністы, не пацерым гэтага асіднага значэнства нашых ворагаў і за кроў правадыра адкажам самым бялітасным чынам.

Камуністы.

АД ЧЫРВОНААРМЕЙЦАУ 2 ВІЦЕБСКАГА САВЕЦКАГА ПЯХОТНАГА ПАЛКА.

1 верасня 1918 г.

Мы, абаронцы рэвалюцыйнай Расіі, не згодзім сваіх пастоў, не выпусцім з рук вінтовак, пакуль ні аднаго здрадніцкага пафоса не застаецца ў нашай свабоднай сацыялістычнай Расіі, хоць здраднікі ўсімі сіламі стараюцца загубіць нас і нават забіваюць нашых перадавікоў, іх жа здрадніцкая рука была накіравана на тав. Валадарскага, цяпер гэта крывавага асіднага рука нацэлялася на бацьку рэвалюцыі ўсяго свету, дарагога нашага правадыра тав. Леніна. Мы спадзяемся, што тав. Ленін застаецца па-ранейшаму нашым кіраўніком, мы, уся рэвалюцыйная Расія, разам з ім цвёрда, стойка будзем працягваць пачатую вялікую справу. Гэтым здрадніцкім замахам яны не загубяць нашу цвёрдасць і стойкасць у сіле рэвалюцыі, наадварот, кожны новы замах яшчэ больш згуртоўвае нас у адзінае непарушнае цэлае, каб як мага хутчэй і мацней перамагчы ўсіх без выключэння ворагаў рэвалюцыі ўсяго зямнога шара.

Няхай жыве таварыш Ленін!

Няхай жыве сацыялізм
ўсяго свету!

2-гі пяхотны Віцебскі
Савецкі полк.

АД КАНФЕРЭНЦЫІ СЛУЖАЧЫХ САВЕЦКІХ УСТАНОУ ГОР. ВІЦЕБСКА.

5 верасня 1918 г.

Канферэнцыя служачых савецкіх устаноў гор. Віцебска іле сваё гарачае прывітанне правадыру расійскай рэвалюцыі таварышу Леніну і заяўляе, што буржуазіі, пераможанай у адкрытым баі рабочым класам,

не ідасца шляхам белагвардзейскага тэрору вырваць з рук рабочых і беднейшага сялянства іх правадыроў і самой рэвалюцыі. Пралетарыят здолее ўтрымаць уладу ў сваіх руках і даць належны адпор нізкаму, подламу выкліку буржуазіі.

Няхай жыве правадыр сусветнай рэвалюцыі таварыш Ленін!

Няхай жывуць правадыры пралетарыяту!

Няхай жыве пралетарская дыктатура!

Старшыня Кабанік,
Сакратар Ашмарын.

АД ЧЭРЫКАЎСКАГА ПАВЯТОВАГА З'ЕЗДА КАМІТЭТАУ БЕДНАТЫ.

16 верасня 1918 г.

І Чэрыкаўскі павятовы з'езд камітэтаў беднаты гарача вітае вама выздараўленне і абавязчае бялітасную барацьбу наймітам буржуазіі.

АД ДЭЛЕГАТАУ СТАНІСЛАВАўСКАГА ВАЛАСНОГА З'ЕЗДА ЛЕПЕЛЬСКАГА ПАВЕТА.

15 верасня 1918 г.

Станіслаўскі валасны з'езд Віцебскай губерні вітае правадыра рэвалюцыі з выздараўленнем і з нецярпеннем чакае, калі ён возьме ў свае рукі авангарды сусветнай рэвалюцыі.

Старшыня Кузьмін,
Сакратар Пеперт.

АД КЛІМАВІЦКАГА ПАВЯТОВАГА З'ЕЗДА НАСТАўНІКАУ.

2 кастрычніка 1918 г.

Павятовы з'езд навуачна-педагагічнай народнай аддзялення ў колькасці 500 чалавек, які адкрыўся ў Клімавічах, гарача вітае правадыра будучай сусветнай рэвалюцыі таварыша Леніна, правадыроў настаўніцтва, творцаў адзінай працоўнай школы-камуні — Луначарскага, Ульянава.

Старшыня з'езда.

АД І КАНФЕРЭНЦЫІ КАМУНІСТАУ АРШАНСКАГА РАЁНА.

23 кастрычніка 1918 г.

Першая канферэнцыя камуністаў Аршанскага раёна вітае Вас, як правадыра сусветнай рэвалюцыі і нашай партыі і выбірае ганаровым старшынёй.

АД ШЧУЧЫНСКАГА ДОМА БЕДНАТЫ ВЕРХАўСКАЯ ВОЛАСЦІ ВІЦЕБСКАГА ПАВЕТА.

3 лістапада 1918 г.

У гадавіну Вялікай рэвалюцыі і шлём нашым слаўным правадырам братняе прывітанне, пажаданні працягваць вялікую работу па шляху да славы, святла, міру. Няхай жыве Савецкая ўлада! Няхай жыве сусветная рэвалюцыя! Няхай жыве таварыш Ленін на многія гады! Ура!

Шчучынскі дом беднаты Верхаўскай воласці Віцебскага павета. Старшыня Круцін, Член Рукаў, Сакратар Міхайлаў.

АД ЧЫРВОНААРМЕЙЦАУ АРШАНСКАГА ГАРНІЗОНА.

10 лістапада 1918 г.

Мы, чырвонаармейцы ўсіх часцей Аршанскага гарнізона, вітаем нашага правадыра таварыша Леніна ў дзень вялікага святкавання Кастрычніцкай рэвалюцыі. Клянёмся, што толькі пераступішы праз нашы трупы, оораві адбярэць у нас уладу рабочых і сялянскіх (дэпутатаў).

Старшыня агульнага сходу чырвонаармейцаў Анісімаў,
Сакратар А. Страніных.

АД ГРАМАДЗЯН ГОРАДА ІГУМЕНА.

18 снежня 1918 г.

З прыходам Савецкай улады, якая вызваліла з-пад ярма шэйдэманаўцаў, вітаем дарагога Ільіча, правадыра сусветнай рэвалюцыі і ўвесь Савет Народных Камісараў.

Старшыня сходу Ярышоў.

АД УДЗЕЛЬНІКАУ МІТЫНГА, СКЛІКАНАГА БАБРУЙСКІМ КАМІТЭТАМ РКП(б).

19 снежня 1918 г.

Мітынг, скліканы Бабруйскім камітэтам партыі камуністаў бальшавікоў, лічыць за час і самы грозны і самы адказны момант, што абарона Рэспублікі гэта абарона сусветнай рэвалюцыі, адзіны шлях вызвалення рабочых і сялян усіх краін. Мы клянёмся крывёю замучаных гайдамацкімі нагайцамі, клянёмся мукамі нашых братоў, якія пакутуюць яшчэ ў турмах, што напружым усё сілы і здольнасці для таго, каб раз назіседы або перамагчы або памерці. Сабраўшыся цеснай камуністычнай сям'ёй у толькі што вызваленым ад гнёту капіталістаў горадзе Бабруйску, мы вітаем Вас, наш дарагі, паважаны правадыр і клянёмся ўсімі сродкамі і сіламі падтрымліваць справу далейшай барацьбы.

Няхай жыве сусветная сацыяльная рэвалюцыя!

Няхай жыве гераічная барацьба сусветнага пралетарыяту!

Старшыня Саладуха.

АД СХОДУ СЛУЖАЧЫХ, МАЙСТРОУ І РАБОЧЫХ МІНСКАГА РАЁНА ЛІБАВА-РАМЕНСКАЯ ЧЫГУНКІ.

25 снежня 1918 г.

Агульны сход служачых, майстроў і рабочых Мінскага раёна Лібава-Раменскай чыгункі іле Вам гарачае прывітанне і сардэчную ўдзячнасць, як вялікаму і дарагому правадыру сусветнай пралетарскай рэвалюцыі, правадыру партыі камуністаў, абаронцы рабочага класа і ў асобе вашай дзякуе Чырвонай Арміі, Саўнаркому, якія вызвалілі акупіраваныя чыгункі ад ярма германскага імперыялізму.

Макееў.

Няхай жыве правадыр сусветнага класа працоўных — Ленін!

Старшыня рэўкома Равінскі,
Упаўнаважаны
Рэўаенсаваха Азараў.

АД СЯЛЯН СЕННЕНСКАГА ПАВЕТА.

20 снежня 1918 г.

Мітынг сялян Сяненскага павета, якія прыехалі на кірмаш, іле братняе прывітанне правадыру нашаму, які праліў кроў за справу вызвалення ўсіх эксплуатаемых, Уладзіміру Ільічу Леніну, шыра жадае падтрымаць рэвалюцыю і ўладу рабочых і сялян.

Інструктар-агіт. Смаляў,
Старшыня выканкома
Прышэнаў,
Ваенны камісар Шыпілаў.

АД СЛУЖАЧЫХ ДЗІС-НЕНСКАЯ ПАШТОВАЯ КАНТОРЫ.

24 снежня 1918 г.

Агульны сход патэльна-работнікаў Дзісенскай канторы, вызваліўшыся ад нямецкага і панскага белагвардзейскага ярма, вітаючы ў вашай асобе Савецкую ўладу, клянёмца аддаць усё свае сілы і, калі спатрэбіцца, жыццё на барацьбу за Савецкую рэспубліку.

Няхай жыве Сацыялістычная Федэратыўная Савецкая Рэспубліка!

Няхай жывуць ле вялікія светлыя правадыры!

Старшыня Пугачоўскі,
Сакратар Накоўнік.

АД СЯЛЯН ВЕСКІ ХАТЛЯН ШАЦКАЯ ВОЛАСЦІ ІГУМЕНСКАГА ПАВЕТА.

25 снежня 1918 г.

Мы, сяляне вескі Хатлянскай губерні вітаем таварыша Леніна ў асобе Саўнаркома за цвёрдую палітыку дыктатуры пралетарыяту.

Няхай жывуць спляне і рабочыя!

Старшыня Саладуха.

АД СХОДУ СЛУЖАЧЫХ, МАЙСТРОУ І РАБОЧЫХ МІНСКАГА РАЁНА ЛІБАВА-РАМЕНСКАЯ ЧЫГУНКІ.

26 снежня 1918 г.

Агульны сход служачых, майстроў і рабочых Мінскага раёна Лібава-Раменскай чыгункі іле Вам гарачае прывітанне і сардэчную ўдзячнасць, як вялікаму і дарагому правадыру сусветнай пралетарскай рэвалюцыі, правадыру партыі камуністаў, абаронцы рабочага класа і ў асобе вашай дзякуе Чырвонай Арміі, Саўнаркому, якія вызвалілі акупіраваныя чыгункі ад ярма германскага імперыялізму.

Макееў.

МЫ БУДАВАЛІ НОВУЮ ЯВУ

Рэкамандацыя вёскі Поікава Смалейскага раёна Гомельскай вобласці.

Вось яны, першыя камунары. У цэнтры Г. Філотавы.

Гляджу на гэту старую пажаўцелую фатакартку і, даўбог, не верыцца, што гэта я і мае дарагія таварышы з таго, цяпер ужо далёкага, дваццаці шостага года.

Сорак чатыры гады спылае з тае пары, калі мы, маладыя, апантанымі, узяліся будаваць новую жывіцу. Будаваць на заваятах Ільіча. Дзіўна, у маім узросце, бывае, не памяці, што было ўчора, паўдзюра. А вось падзеі амаль паўшэкавай даўнясці жывіцы ў памяці, ды так ярка, што, здаецца, перажываю гэта толькі, толькі.

Помню той зімовы ранак, калі ў нашу вёску (яна і цяпер лічыцца глыбіннай — кіламетраў трыццаць ад Смалейска) прыехала камсамольская агітбрыгада з Мінска.

Можна сабе ўявіць, якая гэта была падзея. Гэта цынер у нас і кіно, і тэлевізар мала не ў кожнай хаце, бібліятэка. А тады фабрычная газавая лямпа лічылася вялікай раскошай.

Агітбрыгада — Пятро Чэкун, Хаім Воўк і Ляховіч — дада некалькі канцэртаў, арганізавала клуб і бібліятэку.

Невжэйшоў да іх мой брат, малады хлопец Віктар Філотав, разгаварыўся. Госці ўсё распыталі, колькі бедняцкіх вёсак, як жылі яны. А потым рантам кажучы: «А што, калі арганізацыя камунары?» «А з каго?» — пытаецца Віктар. «А вось мы ўтрох, ды ты, ды яшчэ каго сабіраем?»

Сагаваралі мне. Так у Поікаве арганізавалася камуна з пяціх чалавек. Назвалі яе «Камсамольская воля». Пачыналі на годзім месцы, не было ні інвентару, ні аб'ектаў, ні грошай. Коўкі было дзекаў, колькі смаліліся з нас... Ну, ды ніхай. Праду кажуць, смасцяца той, хто смасцяца апошні.

Напісалі мы пісьмо сакратару ЦК камсамолу Беларусі Платону Галавачу, і ён (кажуць, вялікага сэрца быў чалавек) дапамог камуне атрымаць сусулу. На гэтыя грошы мы купілі коней, севалку, малатарню, рэзцы інвентар.

Першую саўбу правесці дапамог суседні саўгас «Шаліны». Адным словам, жыццё пачалося вядзецца да 30 дзён.

Усё рэвалі калектывна. Зараз многі з тых нашых «хлопчат» могуць, таму-саму зацэпа смешнымі. Помню, калі парваліся боты ў Хаіма Воўка, яму агульным сходам быў выдаткаваны рубель на іх рамонт. Я пра гэта ўспамінаю з вялікай нічым, — якія мы ўсе былі дружныя, якія ўважлівыя, далікатныя адзін да аднаго. А былі ж маланісменнымі, і аднамі гора ў жыцці нічога не бачылі.

У 1929 годзе ў нас пачалася масавая калектывізацыя, і камуна стала калгасам «Камсамольская воля». Першым яго старшынёй стаў наш камунарынец Пётр Чэкун. Калгас быў перадавы ў раёне. Гадавалі мы і буйную рагатую жывёлу, і свіней. Было 90 коней.

Не адразу ўсё, вядома, стала добра. Кулакі і падуладчыкі іхадзілі, як маглі. Помню, вясной 1931 года да нас прыехаў ветаўрач са Смалейска. Прыехаў, каб, як кажаў, зрабіць прафілактычныя прышчэпкі свінінам. Прывіў, пасля чаго загінула амаль усё пагадоўе... І палілі нас не раз... Але наперакор усею калектывнаю гаспадарка наша маццела, багачэла з кожным годам.

І, што галоўнае — людзі, людзі нашы раслі, распраўлялі плечы, паднімалі галовы. Вось, Віктар Філотав. У 1929 годзе паслаў калгас яго на курсы трактарыстаў. Стаў ён першым у раёне механізатарам, чырвоным аратым. Забыць мне ніколі таго дня, калі прыеў Віктар упершыню на поле свай калгасны трактар. Збегліся людзі з усёй вёскі, каб паглядзець на такое цудо, некаторыя хрысціліся.

Неўзабаве стаў Віктар Аляксандравіч брыгадзірам трактарнай брыгады Смалейскай МТС. Пасля працаваў загадчыкам жылгаспадарчай фермы, старшынёй суседняга калгаса «Беларусь».

Ды і перад усімі нам адкрылася шырокая дарога. Некалькі слоў пра тых, хто глядзіць са старой фатакарткі.

Сядзіць Хаім Воўк — адзін з арганізатараў камуны. Калі імяна пераўтварылася ў калгас, яго (Хаім Воўк стаў маім мужам) выбралі старшынёй сельгасарцелі вёскі Скурата. Пасля мужа паслаў на вучобу ў Маскву, вярнуўся — пачаў працаваць загадчыкам фермы саўгаса «Зарэчка» Смалейскага раёна. Працаваў сакратаром Смалейскага райкома камсамолу, дырэктарам МТС, а калі былі вывалены Заходнія вобласці Беларусі — загадчыкам зямельнага аддзела на Беласточчыне, дзе нас і застаў вайна. Х. Воўк адразу ж пайшоў на фронт, адкуль ужо не вярнуўся.

Пётр Чэкун (трэці злева), як і казала ўжо, ўзначальваў камуну, потым быў першым старшынёй калгаса. Ён жыў, здаровы. Пётр пайшоў па навуковай лініі — ён старшы навуковы супрацоўнік у Інстытуце.

Другі злева — Ляховіч. Таксама адзін з першых камунараў. На жаль, пра лёс яго нічога не ведаю.

Ну, і два словы пра сябе. Шмат гадоў пасля вайны працавала ў родным саўгасе. Выгадала дзяцей. Сын працуе механізатарам, дачка — урач у Мінску. Ну, а я на пенсіі. Чешуся фізікам, расказваю ім пра даўнясці, пра сярбру маёй маладосці, што не шкадавалі сіла і здарова плылі сённяшняга светлага, шчаслівага дня.

ДАРОЖНЫЯ НАТАТКІ

1.

Зноў я ў ленінскіх мясцінах Сібіры. Сюды клікала мяне сэрца — на енісейскае ўзбярэжжа, у Краснаярск, Шушанскае.

Сібір. Дарэваліцыйная Сібір. Уладзімір Бахмечыёў усюгю некалькімі радкамі даў калісьці яркую характарыстыку гэтай краіне.

«Без канца — без краю, цягнулася хмурая, дрымуцкая, зрэзаная хрыбтамі тайга, і была яна, як сцяна: па гэты бок — бездапаможны, змучаны перасылнымі турмамі чалавек, а па той — увесё агромністы свет. Можна было стагнаць ад адчаю, врань на сабе валасы, дзерці ў нянавісці абрыдлую зямлю — тайга раўнадушна пела вакол сваю векавую звырнуў песьню».

Неймаверна стомлены цяжкай дарогай з Петраўлаўскай турмы, Уладзімір Ільч прыехаў у Краснаярск 16 сакавіка 1927 года. Ён кватараваў на Большыначынскай вуліцы ў доме К. Папавой. І ўжо на другі дзень піша ліст: «Тут я жыў вельмі добра: уладкаваўся ў кватэры зручна — тым больш жыў на поўным пансіёне. Для запяткаў частаў сабе кнігі па статыстыцы...»

Адразу за работу, ні хвіліны журбы. Амаль кожны дзень ходзіць ён на чыгуначны вакзал, каб сустрэць сваіх таварышаў на Пецярбургскім «Саюзе барацьбы», якіх таксама выслалі ў Сібір. І ўжо праз два з паловай тыдні, 4 красавіка 1927 года, Ільч абдымае Кржыжановскага, Вансэва, Старкова...

У былым Пакроўскім завулку стаіць невялікі адпавядаючы будынак былой Краснаярскай гарадской бібліятэкі. У сакавіку 1 красавіку 1927 і ў верасні 1928 г. У. Ільч часта бываў у гэтым кнігасховішчы.

«Наведваю, — пісаў ён. — і гарадскую бібліятэку: у ёй можна праглядаць часопісы і газеты; прыходзяць яны сюды на 11-ы дзень, і я ўсё яшчэ не магу звыкнуцца з такімі пазімі «навінамі».

Нельга не спыніцца і кады вялікага драўлянага дома на былой Благавешчанскай вуліцы (цяпер вуліца Леніна), дзе кватараваў вядомы рэвалюцыянер Пётр Красікаў. Тут У. Ільч знайшоў гасцінны прытулак і 9 дзён жыў у верасні 1928 года. «...Як ні мала ў Краснаярску публікі, а ўсё ж такі пасля Шушы прыемна людзей пабачыць і пагутарыць не аб палітыцы і не аб шушанскіх «навінах», — пісаў Ільч М. А. Ульянавай.

За дзве вярсты ад Краснаярска на дачы купца-бібліяфіла Р. Юдзіна была бібліятэка, у якой мелася 80 тысяч тамоў па гісторыі Русі і Сібіры. Купец Юдзін даволі веліка сустрэў Леніна, паказаў сваю бібліятэку, дазволіў карыстацца кнігамі, хаця, як вядома з пісьма Леніна маці, «у бібліятэцы аказалася куды менш кніг па маім прадаме, чым можна было думаць, мяркуючы па агульнай яе велічыні, але ўсё ж такі ёсць тое-сёе для мяне карыснага, і я вельмі рады, што магу правесці тут час не зусім дарэмна».

У гэтым будынку — цяпер ён ужо ў межах горада — размешчана экспазіцыя краёвага музея. На фасадзе будынка — мемарыяльная дошка з барэльефам У. І. Леніна і надпісам: «У гэтым доме змяшчалася бібліятэка Г. В. Юдзіна, у якой у красавіку 1927 года працаваў У. І. Ленін».

Не пайшоў купец Юдзін сваю бібліятэку краснаярцам. У 1927 годзе прадаў яе амерыканцам. Яна цяпер у Славянскім аддзеле ў Вашынгтонскай бібліятэцы Кангрэсу. Толькі дзесяць тысяч тамоў мастацкай літаратуры, якая менш цікава пакупнікоў, перайшла ў сховішча краёвай бібліятэкі.

Я хаджу і хаджу па вуліцах Крас-

наярска, горада, які ў царскія часы быў сінонімам няволі. Тут, у так званай Кацярынінскай турме, страшным мураваным сховішчы са сценамі двухметровай таўшчыні, давалі зняможным перадыхнуць і зноў у мароз і сляту гналі далей у далёкія руднікі.

Спускаяся на каменных прыступках уніз на бераг шырокага Енісея. Тут колісь на вуліцы Дубровінскага стаялі пачарнелыя склады і лабазы, хіліліся старыя платы і агароджы над вадою. Месцамі рака падмывала абрысты бераг, тырчалі абымшэльныя бяровыя карчы.

Якой непазнавальнай стала цяпер гэта мясціна! Бераг замацаваны жалез-

заў і даводзіцца праз яе праязджаць на аўтамашыне, прабірацца да паселішча Шуміха. Там трэба садзіцца ў другі цеплаход і плысці аж да Абакана, Мінусінска і Шушанскага.

Пачаў цесуць невялічкі дожджык. Дзесяткі людзей сабралася пад дашкам аўтобуснага пункта. Фёдар Шамільевіч прыеў чамусьці на свой чаманданчык, закурыў. Ён ужо трэці дзень у дарозе, твар шчацініцца сівымі валасамі. Чалавек едзе з раённага пасёлка Казачынска ў Мінусінск пагасцяваць да сястры. Я наваў калісьці ў яго. Улетку 1965 года службовы кацёр геолога-разведчай ангарскай партыі не змог перабрацца праз Ка-

Станіслаў ШУШКЕВІЧ

ТАМ, КУДЫ КЛІКАЛА СЭРЦА

забетоннымі плітамі, а праз раку пераступіў волат-мост даўжынёю больш за два кіламетры. Ён залучыў стары і новы горад. Стары Краснаярск распінуўся на дваццаці кіламетраў па левым беразе, новы — на трыццаці кіламетраў па правым.

Таропка абмацаваў білет на цеплаход і спяшаюся да рачнога вакзала. На невясомым п'едастале — макет парохода. Гэта адсюль 30 красавіка 1927 года на пароходзе «Святы Мікалай» У. І. Ленін, В. Старкоў і Г. Кржыжановскі адплылі ў ссылку.

Першы раз я быў тут паўтара дзесятка гадоў таму. На гэтым месцы вырваліся тады простыя радкі і занатаваліся на ражку прачытанай газеты:

З Краснаярскай прыстані адходзіў пароход. Тоўнёў, смяўся з клумікам народ і з усеміжы т'дэлівай жанідай Сельным шчыне і дэбра жадае. Не злезы, мабэў, і ў Шушанскім туга, Там даўно збываўся тайга... Але ж думаў, заганю я вас у тую глуш, Дзе каменні рве вясною Шушы...

2.

Да прыстані падыходзіць «Ракета». Яна памчыць нас у Дзівнагорск, аж да плаціны — Краснаярскай гідрэлектрастанцыі, уверх па Енісеі, у бок Шушанскага.

Заходзім у светлую прасторную каюту, усядваемся на мяккія канапы. Божа мой! Вакам сваім не веру. На-супраць мяне чалавек, з якім пазнаёміўся ледзь не чатырнаццаць гадоў таму назад. Так, як і некалі, левы рукаў пляшча акуратна апушчаны ў кішэнь, на галаве скураная кепка. Скулаваты з татарскімі рысамі твар. Фёдар Шамільевіч Башлаеў...

— Памятаеце, мы з вамі пазнаёмліся каля Казачынскага парогу на Енісеі ў 1956 годзе, — сказаў я.

— Саян з Алтаем не спатыкаюцца, а людзі заўсёды могуць, — адказвае ён і падае мне моцную шурпатую далонь. — Куды і чаго едзеце?

Мы даяцелі да Дзівнагорска за 30 мінут. Прышвартаваліся да правага берагу Енісея. На гарыстай мясціне паміж таёжных дрэў узвышчаліся пяці- і дзевяцінаварховыя дамы горада. На вуліцах-тэрасах імчаліся пасажырскія аўтобусы, прамялінула некалькі мазав-ямазвалаў. Яны мне прыгадалі родны Мінск. Ля плаціны Краснаярскай гідрэлектрастанцыі няма шлю-

зачынскі парог на Енісеі. Мы стаялі ў Казачынску два дні, чакалі, калі больш магутныя кацеры перацягнуць нас праз кіпучае вадзяное пекла.

Фёдар Шамільевіч расказаў, як ён абараняў Ленінград, быў зенітчыкам ля Волхаўскай гідрэлектрастанцыі, а пасля пад горадам Цівінам быў цяжка паранены, застаўся без рукі. Уздыхае Башлаеў, што так і не пабываў больш у горадзе над Нявою.

Селі ў аўтобус разам. Праз акно былі відны на левым беразе рыштыванні суднапад'ёмніка. Мясцовыя людзі казалі нам, што суднапад'ёмнік зможа падмацаць баржы і цеплаходы вагой у паўтары тысячы тон і пераносіць іх, як мані дзіця на руках, на другі бок 124-метровай плаціны.

З прыстані Шуміха плывём на «Ракете» аж да Мінусінска. Многія пасажыры вырुшылі на палубу любаванца Краснаярскім морам. Стаю і я са сваім знаёмым.

Экскурсагод тлумачыць:

— Мы плывём уверх па Енісеі. Заўтра раніцаю будзем у Мінусінску. Пароход «Святы Мікалай» калісьці ў самае паўнаводдзе, у пачатку мая 1927 года, не змог дабрацца да Мінусінска за пяць дзён, — даплыў толькі да прыстані Сароніна. З гэтай прыстані Ленін і яго сябры ехалі ў Мінусінск коўмі. Тады Енісеі меў шырыню 600—800 метраў, а зараз дасягае 6—15 кіламетраў, а месцамі і болей. Заўтра мы будзем і каля будаўнічай плаціны Саяна-Шушанскай ГЭС. Плаціна стаячы ўзнімаецца на 236 метраў.

Цеплаход абганяе самаходную баржу. На ёй стаяць камбайны. Іх выпускаюць у Краснаярск. На адным камбайне хлопец-матрос на ўсю моц расцягвае мяхі гармоніка і прыпявае:

Ой, на горны, на пяску, Стаіць гора ў тугеку...

Прыпеўкі ляцяць у далеч, будзяць Сандыцкія горы, будзяць тайгу.

— Якое гэтаму дзівак гора, — не задаволена гаворыць Фёдар. — А ў Мінусінску вы будзеце спыніцца? — зыртаецца Фёдар да мяне. — У гэтым горадзе Кржыжановскі жыў, сябар Леніна. Гэта ж яны тут у ссылку пра гэтую электрастанцыю думалі. Пра нас думалі. Не раз у Мінусінску Ленін з Крупскай былі,

ГАЛОЎНЫЯ КАДРЫ ЖЫЦЦЯ

У артыкуле «50 гадоў таму...» («Літаратура і мастацтва», 17 кастрычніка 1969 года) расказвалася пра апэратара Мікалая Казлоўскага, аднаго са стваральнікаў першых беларускіх мастацкіх і навукова-папулярных фільмаў, якому пашчасціла тры разы здымаць на кінастужку У. І. Леніна. Гэты артыкул прачыталі і ветэраны беларускага кіно, якія жылі

у Ленінградзе. Адгукнулася дачка М. Казлоўскага — Тамара Мікалаеўна. Яна дасла ў Мінск вельмі цікавыя матэрыялы: успаміны пра бядку, рэдкія дакументы, фотаздымкі. Пра некаторыя цікавыя старонкі дзейнасці М. Казлоўскага нам і хочацца расказаць.

Пра кадры, зробленыя Мікалаем Фёфанавічам на III кангрэсе Камінтэрна, мы ведаем з успамінаў выдатнага савецкага кінадакументаліста Дзігі Вертава, аўтара фільмаў «Ленінскі дзяржкінакаляндар», «Ленін пры жыцці», «Год без Ільіча», «Тры песні пра Леніна». Ён расказаў: «...нам не ўдалося (па прычынах, якія не залежаць ад нас) зняць Леніна, калі ён гаворыць. Мы знялі яго на прыступках да трыбуны ў момант, калі ён запісаў свае думкі. Месца, дзе праходзілі здымкі Уладзіміра Ільіча, было асветлена дрэнна. Тым не менш гэты кадр заўсёды рабіў вялікае ўражанне на глядачоў. Здымалі У. І. Леніна апэратары Р. Гібер і М. Казлоўскі...»

Сваякі М. Казлоўскага захавалі вельмі цікавыя ўспаміны адказнага кіраўніка

фота-кіназдымак кангрэсаў Камінтэрна Мікалая Грыгара. Прыводзім тое месца з іх, дзе расказваецца пра кіназдымкі У. І. Леніна на IV кангрэсе Камінтэрна 13 кастрычніка 1922 года:

«Паколькі пры кожнай нашай здымцы мы ўсё ж робім даволі вялікую суматню, дык нам здымаць на пасяджэнні кангрэсу ў гэты дзень не дазволілі. Але дазволілі стаць на вуліцы збоку ад увахода, каб можна было зняць Леніна, не зыртаючы, так сказаць, на сябе ўвагі. Са мной быў апэратар Казлоўскі.

Ленін набліжаўся. Мы пачалі здымаць. Падыходзячы да дзвярэй, Ленін заўважыў нас і замест таго, каб увайсці ў сярэдзіну, павярнуўся і пайшоў прама да нас, прыветліва ўсклікнуўшы: «А, піцерацы! Прыехалі, ну, малайцы, гэта добра. Гэта важна». І падаўся да нас, працягнуў руку таварышу Казлоўскаму і мне і сказаў: «Ну што ж, бадай, вам трэба зусім пераехаць у Маскву. Работы тут вельмі многа». Пасля яшчэ некалькіх фраз увайшоў у сярэдзіну. Мы, вядома, пайшлі за ім, і ні ому ў той дзень не прый-

НА ПАЧАТКУ 20-х гадоў у тэатрах многіх гарадоў нашай краіны з вялікім поспехам ішла п'еса былога тэатральнага акцёра Юрыя Тарыча з жыцця паліткатаржан «Выгнаннікі». Гэты твор, як сведчыць старэйшы тэатральны крытык і драматург О. Літоўскі, «...трэба лічыць першай савецкай п'есай». У ліпені 1922 года з'яўляецца яшчэ адзін драматычны твор Ю. Тарыча «Святыя вар'яты», у якім галоўнымі героямі выступаюць Соф'я Пяроўская, Андрэй Жалыбаў, Мікалай Цібалчыч і іншыя народавольцы. 28 лютага 1924 года ў тэатральнай зале ў Крамлі адбылася прэм'ера спектакля «Пагібель самаўладдзя», на якой прысутнічалі Марыя Ільініна і Надзежда Каістанцінаўна Крупная. Аўтарамі п'есы былі тагачасны кіраўнік тэатральнай секцыі клуба імя Я. М. Свядлова ў Крамлі Ю. Тарыч і члены літаратурнага гуртка, якім кіраваў малады паэт Уладзімір Лугаўскоў. Тут будучы вядомы беларускі кінарэжысёр Юрый Тарыч упер-

шэ раз павідае мужыкоў, салдат і фабрычных, а цар забірае ўсю «белую косьць». Мікалашка пляскае ў далоні і скача ад радасці: вось як ён Леніна абдурывуе... Цар адбывае ў сваю палову дзяржавы і загадвае прыдворным за той ленынскі паловай падлядаць і пах-слухваць. І вось Афіцэр — бласрод-дзе ўжо дакладвае, якую прамову Леніна народу гаворыць:

«Буду с вами я в одном положении, как есть мы теперь товарищи. Только вы меня слушайте. Я всем наукам обученный и своих товарищей на худое не выучу.»

У фінале п'есы Мікалашка дазнаецца, што ніякі чужаземны чармацкі народ да яго не хоча на службу наймацца, бо «прэ пад руку Леніна на яго слова тайнае», і загадвае сваёй свіце генералаў, памешчыкаў, заводчыкаў і сці вайной на Леніна, каб адбіць назад усю чэрнь, «чорную кастачку».

Сярод дзеючых асоб народнага прадстаўлення новыя героі: прадстаўнікі працоўных Чырвоны волат, які б'ецца насмерць з Дзяніка-воінам і перамагае яго. Памятаецца, у «Цары Максімільяне» быў Анка-воін. У п'есе Тарыча з'яўляецца Дзяніка-воін, вядома, таму, што люты вораг Савецкай улады — генерал Дзянікін. У старой п'есе быў звычайны Доктар-лекар, «з-пад Каменнага маста аптэкар». У творы савецкага часу доктар англічанін прыбывае на сцэну з гарматай і звязкай бомбаў. Ён загадвае фельчару прыставіць да непрытомнага Дзянікі-воіна трубку, на якой падпіс «Долар». І качаць. Дзянікіна на вачах глядачоў пачынае ажываць...

Перад тым, як закрыцца заслоны, Пацешнік зноў звяртаецца да глядачоў:

«Вот, дорогие ребята, любители книжки, сказал наш Ленин такое слово, что для черной кости оказалось здорово, а для белой косточки — смерть. Но не вся еще кончена драка: жива еще мужеземная белая собака, помогающая и Денике и Колчаку. Товарищи! Будьте начеку!»

Добрую службу Савецкай уладзе саслужыла такая народная п'еса на новы лад!

П'еса «Справа аб замаху на У. І. Леніна Каплан» мае падзаглавак — «Матэрыял для палітседа». Уся яна будзеца на строгіх законах юрыспрудэнцыі. Сізна — судовая зала насядзэнняў, дзеючыя асобы — Старшыня суда, грамадзянскія абвінавудцы. Падсудная, Эксперт. Чытаецца абвінавудчы акт і г. д. Сярод сведкаў — былы рабочы завода Міхельсона Іванов, наш зямляк доктар Обух, які лічыў Ільіча, шафёр аўтабазы Саўнаркома Сцяпан Гіль.

Вядзецца допыт Каплан, якая сцвярджае, што замах зрабіла самастойна. Паказанні даюць члены ЦК партыі эсэраў, члены яе баявой групы, якія абвргаюць словы Каплан. Самы гарачы абаронца падеуднай — адмірал Калчак.

У заўвазе да гэтай агіт'есы гаворыцца, што прамовы абвінавудцаў і абаронцы «спавіны быць праведзены артыстамі ў парадку імправізацыі». Гэта значыць, што кожны самадзейны ці прафесійны акцёр, заняты ў п'есе, мог выказаць са сцэны сваё асабістае абурэнне і нянавіць за стрэл у Леніна.

Больш за 40 гадоў мінула з таго часу, як былі створаны п'есы Ю. Тарыча, але чытаеш іх з вялікай цікавасцю і хваляваннем. І было б заканамерна, каб на прылаўках кнігарань з'явілася кніга, дзе б упершыню былі сабраны п'есы, кінасцэнарыі і артыкулы Ю. Тарыча.

І. РЭЗНІК

«ПАКАЖАМ СВАЁ ПРАДСТАЎЛЕННЕ...»

Ю. ТАРЫЧ — АЎТАР П'ЕС ПРА У. І. ЛЕНІНА

шчыню на савецкай сцэне сыграў У. І. Леніна.

Летам таго ж года Юрый Віктаравіч паставіў сваю п'есу «Як Ленін з царом народ падзялілі», а пазней — агіт'есу «Справа аб замаху на У. І. Леніна Каплан».

Але аб гэтым мы ведалі толькі па чутках. Пазнаёміцца ж з творамі ніяк не ўдавалася. І вось, хвалючыся, я гартаю старонкі п'ес...

У заўвагах да першай п'есы сказана, што па жанры — гэта народнае прадстаўленне, што ў ёй выкарыстана казка аб Леніне, якую запісала Л. Сейфуліна. І яшчэ гаворыцца аб тым, што твор — перайманне вельмі папулярнай п'есы народнага рэпертуару «Цар Максімільян».

Па задуме аўтара прадстаўленне павінна пачынацца з таго, што на сцэну выходзіць Пацешнік і звяртаецца да глядачоў:

«Здравствуйте, ребята, любители книжки. Сейчас мы вам в поучение покажем свое представление: мужицкую сказку о нашей были, как Ленин с царем народ делили!»

З'яўляецца царская світа, спывае хорам і, як гэта водзіцца ў такіх прадстаўленнях, сама сабе выдае знішчальную характарыстыку:

«Мы есть царская белая кость, живем окривь и в крови, царю верой-правдой служим, жрем и не тужим...»

Уваходзіць цар Мікалашка пры эпалетах, зорках і шлеме з султанам. І такі ён ужо дурнаваты, такі дурнаваты... Цар кліча Самага Галоўнага Генерала для дакладу аб тым, хто ёсць яго самы галоўны супастан. Той дакладвае:

«В некотором царстве, в некотором государстве объявился всем наукам обученный дотошный человек, неизвестного он чину-звания, без паспорта, а по прозванью Ленин. И грозит этот самый человек...»

Мікалашка спужаўся, кліча вучоных адпасаць Леніну, каб не чапаў ён яго, а за гэта цэлую палову дзяржавы паабяцаў. Ленін адказвае, што згодны толькі на такі падзел: ён сабе

павідае мужыкоў, салдат і фабрычных, а цар забірае ўсю «белую косьць». Мікалашка пляскае ў далоні і скача ад радасці: вось як ён Леніна абдурывуе...

Цар адбывае ў сваю палову дзяржавы і загадвае прыдворным за той ленынскі паловай падлядаць і пах-слухваць. І вось Афіцэр — бласрод-дзе ўжо дакладвае, якую прамову Леніна народу гаворыць:

«Буду с вами я в одном положении, как есть мы теперь товарищи. Только вы меня слушайте. Я всем наукам обученный и своих товарищей на худое не выучу.»

У фінале п'есы Мікалашка дазнаецца, што ніякі чужаземны чармацкі народ да яго не хоча на службу наймацца, бо «прэ пад руку Леніна на яго слова тайнае», і загадвае сваёй свіце генералаў, памешчыкаў, заводчыкаў і сці вайной на Леніна, каб адбіць назад усю чэрнь, «чорную кастачку».

Сярод дзеючых асоб народнага прадстаўлення новыя героі: прадстаўнікі працоўных Чырвоны волат, які б'ецца насмерць з Дзяніка-воінам і перамагае яго. Памятаецца, у «Цары Максімільяне» быў Анка-воін. У п'есе Тарыча з'яўляецца Дзяніка-воін, вядома, таму, што люты вораг Савецкай улады — генерал Дзянікін. У старой п'есе быў звычайны Доктар-лекар, «з-пад Каменнага маста аптэкар». У творы савецкага часу доктар англічанін прыбывае на сцэну з гарматай і звязкай бомбаў. Ён загадвае фельчару прыставіць да непрытомнага Дзянікі-воіна трубку, на якой падпіс «Долар». І качаць. Дзянікіна на вачах глядачоў пачынае ажываць...

Перад тым, як закрыцца заслоны, Пацешнік зноў звяртаецца да глядачоў:

«Вот, дорогие ребята, любители книжки, сказал наш Ленин такое слово, что для черной кости оказалось здорово, а для белой косточки — смерть. Но не вся еще кончена драка: жива еще мужеземная белая собака, помогающая и Денике и Колчаку. Товарищи! Будьте начеку!»

Добрую службу Савецкай уладзе саслужыла такая народная п'еса на новы лад!

П'еса «Справа аб замаху на У. І. Леніна Каплан» мае падзаглавак — «Матэрыял для палітседа». Уся яна будзеца на строгіх законах юрыспрудэнцыі. Сізна — судовая зала насядзэнняў, дзеючыя асобы — Старшыня суда, грамадзянскія абвінавудцы. Падсудная, Эксперт. Чытаецца абвінавудчы акт і г. д. Сярод сведкаў — былы рабочы завода Міхельсона Іванов, наш зямляк доктар Обух, які лічыў Ільіча, шафёр аўтабазы Саўнаркома Сцяпан Гіль.

Вядзецца допыт Каплан, якая сцвярджае, што замах зрабіла самастойна. Паказанні даюць члены ЦК партыі эсэраў, члены яе баявой групы, якія абвргаюць словы Каплан. Самы гарачы абаронца падеуднай — адмірал Калчак.

У заўвазе да гэтай агіт'есы гаворыцца, што прамовы абвінавудцаў і абаронцы «спавіны быць праведзены артыстамі ў парадку імправізацыі». Гэта значыць, што кожны самадзейны ці прафесійны акцёр, заняты ў п'есе, мог выказаць са сцэны сваё асабістае абурэнне і нянавіць за стрэл у Леніна.

Больш за 40 гадоў мінула з таго часу, як былі створаны п'есы Ю. Тарыча, але чытаеш іх з вялікай цікавасцю і хваляваннем. І было б заканамерна, каб на прылаўках кнігарань з'явілася кніга, дзе б упершыню былі сабраны п'есы, кінасцэнарыі і артыкулы Ю. Тарыча.

НА ЎСЁЙ ЗЯМЛІ, НА ЎСЁЙ ПЛАНЕЦЕ...

ПЕРШЫ У ВЕНГРЫІ

1918 год...

У Венгрыі прыйшлі да ўлады Саветы працоўных, сялянскіх і салдацкіх дэпутатаў. Надойта праіснавала гэтая першая ў Венгрыі дзяржава працоўных. Але і за гэты кароткі тэрмін расквітнела венгерскае пралетарскае і рэвалюцыйнае мастацтва. У той час, у 1918 годзе, быў створаны гэты партрэт Леніна, — бадай першы партрэт правадыра пралетарыяту ў заходнеўрапейскім мастацтве. Аўтар яго — адзін з найбольш вядомых і цікавых майстроў венгерскага канструктыўнага Шандар Борнік.

Гэты партрэт — мастакоўскае крада не толькі Шандара Борніка, але і цэлай групы рэвалюцыйных пісьменнікаў, паэтаў і мастакоў Венгерскай Савецкай Рэспублікі, якія гуртаваліся вакол часопіса «Сучаснасць». Дарэчы, партрэт упершыню быў надрукаваны ў гэтым часопісе. Ён з'яўляўся як бы своеасаблівым эпіграфам да надрукаванай работы Леніна «Дзяржава і рэвалюцыя».

Арыгінал першага ў венгерскім мастацтве партрэта У. І. Леніна цяпер захоўва-

ецца ў Нацыянальнай галерыі Венгрыі. Апошні раз ён экспанавалася на выстаўцы, прысвечанай Леніну ў горадзе Эстэргоме.

РУЖЫ ДЯ ПОМНІКА

Прыкладна за сто кіламетраў ад Прагі ляжыць гарадок Падбаржаны. Тут ёсць завод «Гармут», з рабочым калектывам якога звязана гісторыя першага ў Чэхаславацкай помніка У. І. Леніну.

Адбылося гэта ў 1922 годзе. На заводзе праводзіўся ленінскі вечар. Над гукі «Інтэрнацыянала» рабочыя беражліва зналі накрывала з невялікага абеліска, да якога зверну пад ніцкайцавай чыронай зоркай была прымацавана керамічная дошка з партрэта Леніна. Ільіч трымаў руку на стэрне карабля сусветнай рэвалюцыі.

Як жа ствараўся помнік Леніну? Рабочыя-камуністы выразалі з часопіса

партрэт Леніна і напраслі мадэльшчыка Фюрста зрабіць макет барэльефа. Праз некалькі дзён макет быў гатовы. Барэльеф перанеслі на кафельную пліту, імя Леніна зліла на ёй золатам.

Помнік устанавілі 7 лістапада. І толькі ў 1931 годзе ўлады рантам дазналіся, што ў Падбаржанах некалькі гадоў ужо стаіць помнік Леніну. Прышоў загад: «Стваральніку помніка на надставе параграфу 26 закона аб абароне рэспублікі зняць помнік не пазней, чым праз восем дзён. У іншым выпадку помнік будзе ліквідаваны ўладамі». Падбаржанскія камуністы напісалі пісьмо ў Прагу, у рэдакцыю прагрэсіўнага грамадска-палітычнага часопіса «Творба». Аўтар доніса «Небесны помнік» — Юліус Фучык пісаў: «...Ля рука стаіць невысокі чалавек з бародкай. Прыжмураныя вочы хаваюць энергічную ўсешку. Ніжэй залатымі літарамі напісана імя. Залатыя літары пад барэльефам — неназрубная раскоша. Гэты твар вядомы мільёнам рабочых усяго свету...»

Аднак помнік даўно знік. Яго схавалі ў адным з наковаў дома. Калі Чэхаславацкай завалодалі немцы і фашысты, рабочы Мюлер заканаў пліту з барэльефам Ільіча ў сям'ю ў садзе і пасадзіў на тым месцы куст пунсоўных руж.

— Рабочыя, якія перажылі фашысцкі тэрор, знайшлі пліту з барэльефам і аднавілі помнік, — расказвае сакратар гарадскога Нацыянальнага камітэта Падбаржанскіх таварыш Сейферт. У 1956 годзе мы адлілі з бронзы новую пліту, дакладную копію керамічнай, прымацавалі яе да прыгожага абеліска і ўстанавілі на плошчы, якую жыхары Падбаржан называлі плошчай У. І. Леніна.

У цэнтры горада, перад будынкам падбаржанскай школы стаіць помнік. Ля яго надножжа — пунсоўныя ружы. Такая гісторыя першага на чэхаславацкай зямлі помніка У. І. Леніну.

ПРАЗ НАЦЫСЦКІ ТЭРОР

Адна невялікая гісторыя. Але колькі ў ёй хваляючай любі да Леніна!

Германія. Горад Гал. Дваццатыя гады. Пасля смерці Леніна рэвалюцыйныя рабочыя сярэдняй Германіі рашылі стварыць помнік вялікаму прадаўжальніку справы Маркса—Энгельса. Архітэктар Марцін Кнаўтэ, які пазней эміграваў у Савецкі Саюз, зрабіў накід барэльефа партрэта Леніна. Зрабіць барэльеф узяўся скульптар, які спачуваў КПГ. За некалькі месяцаў было зроблена тры барэльефы Леніна, кожны каля метра. Адзін з іх устанавілі на Лерхенфельдштрэсе ў ленынскім кутку будынка КПГ, другі ў памішанні кааператыва савета ў Мерзебургу, трэці застаўся ў скульптара.

Фашысты, якія прыйшлі ў 1933 годзе да ўлады, знішчылі барэльефы ў Лерхенфельдштрэсе і ў Мерзебургу. Нацисты арыштавалі скульптара — аўтара барэльефаў. Паліцэйскаму чыноўніку, які яго арыштоўваў, кінулася ў вочы скульптурная галава чалавека з высокім ілбом. Ён запытаўся, з каго яна зяленена. Скульптар сказаў, што з яго дзеда. Паліцэйскі чыноўнік супакоўся і трэці барэльеф Леніна быў на некаторы час выраганым.

Неўзабаве скульптара выпусцілі з турмы і ён напрасіў таварышы схавань барэльеф. Той заканаў яго ля пад'езда аднаго з дамоў. Выручыўся дамоў пасля 1946 г., скульптар пачаў шукаць ленынскі

барэльеф. Дом, ля якога ён быў схаваны, разбурыла прамым рапаваннем бомбы. І ўсё ж скульптуру ўдалося знайсці. Гэта дало магчымасць аднавіць ленынскі куток у сучасным Ота-Шагасузе на Лерхенфельдштрэсе.

Так выглядаў ленынскі куток у Гале ў 1929 г.

А. БЕЛЬСКИ

ШЭСЦЬ ДЗЕСЯТ ЛЕПШЫХ

У Дзяржаўным музеі БССР адкрылася выстаўка ленынскага плаката, на якой экспануецца каля 60 работ савецкіх мастакоў. З фондаў музея выбраны найбольш

яркія, баявітыя плакаты, выдодзеныя пасля вайны.

Экспазіцыя аб'яднана ў чатырох тэматычных раздзелах: «Ленін — прадаўжальнік вучэння Маркса — Энгельса», «Самы чалавечы чалавек», «Ленін — вялікі правадыр», «Ажыццяўленне ленынскіх ідэй».

«БЫЛО роўна 3 гадзіны 40 мінут, калі грамадзян хваля прывітальных воклічаў і воплескаў наведміла аб з'яўленні членаў прэзідыума і Леўна—вядомага Леніна — сярод іх. Невысокай наркакаватая фігура з вялікай лысай і выпуклай, моцна пасаджанай галавой. Невялікія почы, буйны нос, шырокі высокародны рот, масіўны падбародак, наголены, але з прыкметнай бародкай, такой вядомай у мінулым і будучым. Нацёрты насьцом, некалькі не па росту доўгія штаны. Нічога, што нагадала б куміра нагоўну, проста, любімы і паважаны так, як можа, любілі і паважалі толькі нямногіх правадыроў у гісторыі. Незвычайны народны правадыр, правадыр выключна далючы свайму інтэлекту, чалавек, які не царпеў позай, не падаваўся настрою, цвёрды, непахілены...»

Так апісвае Джон Рыд сваё ўражанне аб сустрэчы з Уладзімірам Ільічам на пасяджэнні II Усерасійскага з'езда Саветаў 26 кастрычніка 1917 года.

Карэнны амерыканец, выхадзец з замойнай сям'і, выхаванец Гарвардскага ўніверсітэта, Джон Рыд парваў са сваім класам, зблізіўся з рабочым рухам, у 1917 годзе паехаў у Расію, далучыўся да большавікоў і прыняў удзел у Кастрычніцкай рэвалюцыі. І па гарачых слядах падзей стварыў кнігу «Дзесяць дзён, якія ўзрушылі свет».

У гэтай кнізе Джон Рыд упершыню ў зарубешнай літаратуры даў яркае і дынамічнае апісанне Леніна, з вялікай дакладнасцю і псіхалагічнай пераканаўчасцю раскрываючы перад чытачом вобраз вялікага чалавека і правадыра. «Дзесяць дзён, якія ўзрушылі свет» Д. Рыда паклалі пачатак зарубешнай біяграфіі, якая адлюстравала — у лютэрку сусветнай грамадскай думкі — ўсеабдымную асобу пралетарскага правадыра.

Дзесяткі тысяч старонак налічвае сёння сусветная Ленініада. Да асобы Леніна звярталіся паэты, пражані, драматургі, жывапісцы, скульптары, музыканты, звярталіся ў розныя перыяды сваёй творчай біяграфіі, звярталіся зноў і зноў. Мастакоў прыцягвала незвычайная шматграннасць асобы Леніна, тая сусветна-гістарычная роля, якую ён адыграў у лёсах чалавецтва. Письменнікі розных краін, звяртаючыся да вобраза Ільіча, узбагачаюць нацыянальную літаратуру гераічным пачаткам, высокімі гуманістычнымі ідэаламі, пафасам рэвалюцыйнасці і стварэння, тым самым узнікаючы яе на больш высокі інтэлектуальны, філасофскі, эстэтычны ўзровень.

У першыя гады Савецкай улады, апрача Джона Рыда, пра Леніна пісаў англійскі фантаст Герберт Уэлс у кнізе «Расія ў Імгале», створанай пад уражаннем паездкі ў 1920 годзе ў Савецкі Саюз.

«Я чакаў сустрэць марксісцкага начотчыка, з якім мне давядзецца ўступіць у бітву, але нічога падобнага не адбылося... Ленін гаварыў хутка, з захапленнем, зусім, шчыра і прама, як гавораць сапраўдныя вучоныя...», — піша аўтар.

Наведанне Савецкай краіны, сустрэчы з Ільічам зрабілі добры ўплыў на ідэйна-мастацкую звалючыю Уэлса, письменніка, якому добра былі вядомы творчыя зрывы і ідэйныя хі-

танні. «Дзякуючы Леніну я зразумеў, што... камунізм можа быць творчай стваральнай сілай», — пісаў ён.

Вялікага правадыра вітаў буйнейшы англійскі драматург Бернард Шоу. Ён напісаў у Маскву сваю п'есу «Назад да Мафусаіла» з надпісам: «Мікалаю Леніну, які адзін сярод дзяржаўных дзеячоў Еўропы валодае дараваннем, характарам і ведамі, неабходнымі чалавеку на такой адказнай пасадзе: Ад В. Шоу, 16 ліпеня 1921 г.»

У жалобныя дні 1924 года Шоу гаварыў аб сваім надпісе на кнізе: «Я шчаслівы, што вітаў тады Леніна, які найвялікшага дзяржаўнага дзеяча Еўропы...»

Да вобраза Леніна, да ўспамінаў аб асабістых сустрэчах з ім неаднара-

Нексе гаворыць аб значэнні асобы правадыра, яго вучэння для ўсіх працоўных, «ніякай гэта будучы работніцкай культуры або прастыя рабочыя». Вялікая роля правадыра ў працесе рэвалюцыйнага стварэння святапогляду дзеячоў мастацтва. «Геніяльны вобраз Леніна, які спалучыў у сабе тэарэтыка і практыка, указвае работнікам культуры новыя мэты — ён вядзе іх ад пасіўнага сузірання ў свет дзеяння і справы», — пісаў Нексе.

Адным з першых вітаў Кастрычнік і яго правадыра французскі пісьменнік Рамэн Ралан, неаднарадова падкрэсліваючы велізарную ролю думак і здзяйсненняў Леніна ў сваёй ідэйна-творчай звалючы.

У артыкуле «Ленін. Мастацтва і дзеянне» пісьменнік захапляецца дэласнасцю асобы пралетарскага правадыра, яго ўменнем сінтэзаваць думку і дзеянне, мары і справы. Ралан імкнецца не столькі да абмалёўкі змянення партрэта Уладзіміра Ільіча, колькі да ўзнаўлення духоўнага аблічча правадыра, які «ўвесь арсенал розуму — мастацтва, навуку — мабілізуе для дзеяння». Прыцягвае французскага пісьменніка актыўнасць, мэтанакіраванасць правадыра. «Ленін увесь — ва ўсе імгненні свайго жыцця — у баі... Нішто не здольна адарваць яго ад рэвалюцыйнай дзейнасці... Яму невядомы ні хістанні, ні сумненні. У гэтым — крыніца яго сілы і перамога справы, якую ён ува-сабляў».

У 1927 годзе амерыканскі раманіст Тэадор Драйзер прыехаў у Расію, каб разам з савецкім народным адсвяткаваць 10-гадовы юбілей Кастрычніка. У выніку ўзнікла кніга «Драйзер глядзіць на Расію», дзе расказана аб тым, што аўтар «сам бачыў і адчуў».

«У Расіі я зразумеў тое, аб чым і падумаць не мог у Амерыцы: сапраўдная годнасць чалавека ляжыць у сферы духоўнай, а не матэрыяльнай. Гэта — яго думкі і іх значэнне для свету». Аўтар звяртаецца да Леніна: «Сні спакойна, Ільіч, бацька новай сацыяльнай сілы, якая, — хто ведае — можа быць, зменіць свет».

Уладзіміру Ільічу прысвячае Драйзер спецыяльны нарыс «Ленін». Самае галоўнае ў Леніне, на думку амерыканскага пісьменніка, — гэта «шырокае, усебаковае і ляснае разуменне Леніным, што неабходна і што можна зрабіць з велізарнай краўнай... якая ў выніку царскай тыраніі адсталася на сотні гадоў ад эканамічнага і сацыяльнага ўзроўню жыцця і навуковага прагрэсу Амерыкі і Еўропы». Усё сваё жыццё і ўсе думкі свае Ленін прысвяціў «навуковым пошукам у барацьбе за лепшы грамадскі лад».

Вывучэнне спадчыны Уладзіміра Ільіча, знаёмства з Расіяй і рускім народам дапамагло Драйзеру ўпэўнена ісці па рэвалюцыйным шляху і прывяло яго да ўступлення ў камуністычную партыю Амерыкі — лагічнаму завяршэнню ўсяго жыццявага і творчага шляху вялікага і сумленнага пісьменніка.

На-новаму, у арыгінальнай творчай форме стварыў вобраз Леніна чэшскі пісьменнік-камуніст Юліус Фучык у нарысе «Ленін». Славачка-бабан, які жыў высока-высока ў гарах, добра ведае Леніна: «Так, Ленін быў, як Яно-

шыт. У багатых браў, а беднякам адыдаваў». Падумаўшы, стары-чабан дадаў: «Так, ён быў яшчэ лепшы за Яношыка». У старога пастуха Імя Леніна выклікае знаёмую, родную асацыяцыю. Яношык — народны славацкі герой, увасабленне справядлівасці і сумленнасці. І, параўнаўшы Леніна з народным героем, пастух з далёкіх Ліптаўскіх палёў «пакінуў яму самае высокае месца, якое толькі было ў яго ўяўленнях для справядлівых, мужных і мудрых», — піша Юліус Фучык.

Агульнанародная цікавасць да асобы Леніна і яго градыдэзных здзяйсненняў выклікала да жыцця біяграфічныя творы аб ім. Письменнікі вывучалі жыццё Уладзіміра Ільіча, бачылі ў ім трыклад бескарэслывага служэння Ісціне і справядлівасці. З біяграфіі Леніна, створаных за рубяжом, можна назваць шырокую прадмову да французскага выдання пісьмаў Уладзіміра Ільіча да родных, напісаную пісьменнікам-камуністам Анры Варбюсам з нямецкім літаратарам Альфрэдам Курэлай, а таксама біяграфічную кнігу англійскага пісьменніка Ральфа Фокса «Ленін».

Асобая старонка сусветнай Ленініады — паэтычныя творы аб пралетарскім правадыры. Гэта, бадай, самая шматлікая і значная частка літаратуры пра Леніна. Э. Мюзам, І. Бехер, В. Брэхт, Куба (Германія), Поль Вайян-Куцюр'е, Поль Элюар (Францыя), Джэк Ліндсей (Англія), Хрыста Радзеўска, Элісавета Баграна (Балгарыя), Юліян Тувім, Уладзіслаў Бранеўскі (Польшча), Іосеф Гора, Віцэслаў Невад (Чэхаславакія), Нікалас Гільен (Куба), Назым Хікмет (Турцыя), Пабла Перуда (Чылі), Лангстон Х'юз, Джо Уолес (ЗША) — пералік можна было б дапоўніць многімі і многімі імянамі паэтаў, якія натхніліся ленінскай гэмай.

Паэтычнае слова пра Леніна шматжанравае і шматграннае. Вялікаму правадыру прысвячаліся вершы, песьні, гімны, оды, пазмы, у іх — і задушэўная мяккасць, і лірычная усхваляванасць, паэтыка і гераіка, філасофія роздумы і баявы заклік.

Сусветная Ленініада атрымлівае ўсё новыя і новыя творчыя перамогі. Стварэнне вобраза Леніна для сур'ёзнага пісьменніка — заўсёды галоўная кніга, у якой ён падагульняе ўсё, што пра жыццё, аднак шматграннасць ленінскага характару такая вялікая, а дзейнасць яго такая маштабная, што ні адзін мастак не здольны цалкам вычарпаць ленінскую тэму. Апрача таго, у розныя перыяды нашага неўтаймоўнага часу, паводле слоў В. Берггольц, Ленін «уяўляецца душы парознаму: гэта таму, што ён ужо даўно стаў неад'емнай часткай свядомасці і ўваходзіць у яе няспыны рух».

І да таго часу, пакуль на нашай планеце будзе жыць вялікі цуд прыроды — чалавек, шматгранная і ўсеабдымная асоба Уладзіміра Ільіча будзе натхняць людзей на барацьбу за справядлівасць, а вялікія ленінскія думкі, як зоры ў ясную бязвоблачную ноч, будуць асвятляць чалавечы шлях да Ісціны і прыгажосці. І паэты ўсяго свету будуць спяваць аб ім. І не высахне ніколі гэтая крыніца, якая жыцьцё сусветнае мастацтва.

У ЛІТАРАТУРЫ СВЕТУ

Л. МІРОНЕНКА,
кандыдат філалагічных навук

знова звяртаўся заснавальнік дацкай пралетарскай літаратуры Марцін Андэрсен-Нексе. Для Нексе Ленін — гэта гений, які «ўвасобіў у сабе ўсю духоўную сілу народа», у якім «так удала ўвасобіліся... найвялікшыя прагрэсіўныя ідэі чалавецтва». Ленін для Нексе — гэта «сімвал, сцяг і светач для ўсіх».

Уладзіміру Ільічу прысвячае некалькі нарысаў Нексе. У нарысе «На смерць Леніна» дацкі раманіст стварае вобраз правадыра, вылучаючы на першы план яго прастату, яго блізнасць да мас: «Усё ў ім — прастата паводзін, хітраватыя іскрыні ў вачах, нават яго кенка — укавала на рысы новага пралетарыя, сапраўднага, простага і натуральнага. Яго думкі былі ясныя, зразумелыя, даходлівыя і блізкія простама чалавеку. Яго сэрца білася ва ўнісон з вялікім пралетарскім сэрцам, з сэрцам усяго чалавецтва».

Письменнік верыць, што справа Леніна будзе жыць, але ўсё ж «смерць Леніна азначае для сусветнага пралетарыята беззваротную страту: ад якой цалкам не акрыяць», бо «святло, якое асвятляла нам шлях, патухла: на чале пралетарскага руху няма больш вялікага правадыра». Нексе разумее, што «тыя нямногія гады, у якія пралетары ішлі наперад пад братнім кіраўніцтвам Леніна, былі для іх ішчаслівым часам».

У нарысе «Уплыў Леніна на творчыя сілы Захаду» Марцін Андэрсен-

РЫГОР ЯКАЎЛЕВІЧ КІСЯЛЁЎ

Пасля аўтамабільнай аварыі і цяжкай хваробы ў сувязі з гэтым, 10 красавіка 1970 года памёр член ЦК КПБ, дэпутат Вярхоўнага Савета БССР, намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Кісялёў Рыгор Якаўлевіч.

Р. Я. Кісялёў нарадзіўся ў 1913 годзе ў вёсцы Нікалаеўка Буда-Кашалёўскага раёна Гомельскай вобласці. Сваю працоўную дзейнасць ён пачаў у 1932 годзе настаўнікам Броніцкай няпоўнай сярэдняй школы, затым працаваў дырэктарам Любоўінскай НСШ Буда-Кашалёўскага раёна, дырэктарам Самацеевіцкай сярэдняй школы Касцюковіцкага раёна. З 1939 года знаходзіўся на палітычнай рабоце ў Савецкай Арміі, актыўна ўдзельнічаў у баях з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, двойчы паранены.

Пасля вылячэння ў шпіталі Р. Я. Кісялёў з 1942 года працаваў загадчыкам партыйнага кабінета, загадчыкам арганіструктарскага аддзела, другім сакратаром Петухоўскага райкома партыі Курганскай вобласці. З 1945 года Рыгор Якаўлевіч Кісялёў знаходзіўся на кіруючых пасадах у партыйных і савецкіх органах нашай рэспублікі — другім сакратаром Гомельскага райкома партыі, намеснік загадчыка аддзела кадраў Гомельскага абкома партыі, загадчык аддзела, намеснік начальніка ўпраўлення кадраў ЦК КП Беларусі.

У 1951 годзе Р. Я. Кісялёў пасляхова заканчвае Акадэмію грамадскіх навук пры ЦК КПСС, абараняе кандыдацкую дысертацыю, а затым — назначаецца загадчыкам аддзела навукі і вышэйшых навучальных устаноў ЦК КПБ, у 1953 годзе — міністрам культуры, у 1964 годзе — міністрам асветы БССР. З 1968 года Рыгор Якаўлевіч Кісялёў — намеснік Старшыні Савета Міністраў Беларускай ССР.

На ўсіх пасадах, якія даручала яму партыя, Р. Я. Кіся-

лёў паказаў сябе рознабакова падрыхтаваным кіраўніком, здольным арганізатарам, чалавекам высокай партыйнай сталасці і вялікай культуры. Усе свае сілы, веды і набыты вопыт ён аддаваў справе Камуністычнай партыі і савецкага народа. Р. Я. Кісялёў неаднарадова выбіраўся ў састаў ЦК КП Беларусі, дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР.

Радзіма высока адзначыла шматгранную плённую дзейнасць Р. Я. Кісялёва, узнагародзіўшы яго ордэнамі Леніна, Чырвонай Зоркі, «Знак Пашаны», медалямі. Яму прысвоена ганаровае званне заслужанага дзеяча культуры Беларускай ССР.

Высокая прынцыповасць, патрабавальнасць да сябе, сціпласць, чуласць і ўвага да людзей здабылі яму павагу ўсіх, хто ведаў яго. Светлая памяць пра Рыгора Якаўлевіча Кісялёва назаўсёды захаваецца ў нашых сэрцах.

К. Т. Мазураў, П. М. Машэраў, С. О. Прытыцкі, Ц. Я. Кісялёў, Ф. А. Сурганав, У. Е. Лабанок, С. А. Пілатовіч, В. Ф. Шаўра, У. Ф. Міцкевіч, А. А. Смірноў, І. М. Макараў, І. Я. Палакоў, М. Н. Полазаў, Г. М. Жабіцкі, І. Ф. Клімаў, А. І. Золтаў, У. Г. Каменскі, С. М. Кішкін, П. Л. Коханав, М. І. Лагір, Б. І. Шаціла, А. В. Гарачкін, С. В. Марцэлеў, А. Т. Кузьмін, А. Ц. Караткевіч, В. Я. Крукаў, М. М. Мясхоў, М. А. Мінковіч, М. Г. Мінкевіч, М. А. Барысевіч, П. У. Броўка, Я. І. Скурко [М. Танк], В. І. Шарапаў, Ф. І. Самбук, А. Н. Сеўчанка, П. І. Яшчарыцын, М. В. Кавалёў, Д. В. Цябут, У. А. Мікуліч, К. В. Мацюшэўскі, А. Н. Аксёнаў, П. Я. Рубіс, І. Ф. Мікуловіч, М. П. Малочка, В. А. Гваздзёў, М. А. Кліменка, Г. А. Крыўлін, В. К. Луцін, М. Ф. Капіч і інш.

ПАГАВАРЫ ЦЕ яшчэ з Людвігам Сольскім. — параў мне журналіст кракаўскай гарадской газеты. — Гэта вельмі цікавы чалавек. Ён іграў на сцэне, калі Ленін жыў у Кракаве. Кажуць, Уладзімір Ільіч аднойчы вішавіў Сольскага за выдатнае выкананне ролі ў нейкай рускай п'есе.

Пра Сольскага я чуў шмат. Бачыў яго на сцэне ў тэатры імя Юліуша Славацкага, у п'есах Міхала Валюцкага «Грубый рыбы» і «Рускія людзі» Канстанціна Сіманавіча. З усіх выканаўцаў гэтай п'есы Сольскі быў, бадай, самым рускім чалавекам.

Я падзякаваў журналісту за добрую параду і накіраваўся ў тэатр. Па дарозе рашыў, аднак, зайсці ў цырульню, каб пасля паездкі па ленинскіх месцах у Закапанэ, Пароніна і Бялым Дунайцы крыху прывесці сябе ў парадак.

У бланкоце майм ужо было шмат цікавых запісаў. У Закапанэ я гутарыў з былым начальнікам пошты ў Пароніна Тадэвушам Радкевічам і яго ветлівай жонкай.

— Калі ў Бялым Дунайцы пасяліўся пан Ульянаў, наша пошта пачала атрымліваць столькі пісем, колькі ніколі не атрымлівала, — сказаў Радкевіч, а жонка дастала аркуш папярэдняга:

рабіць запісы ў бланкот трэба было вельмі асцярожна. Знаходзіліся людзі, якім толькі здавалася, што бачылі Леніна. Яны нават шчыра верылі ў гэта. Такім аказаўся і мой цырульнік.

— Прыемна пагаварыць з рускім чалавекам, — сказаў ён, запрашаючы мяне сесці ў крэсла. — А мне даводзілася гутарыць з рускімі, калі пана палкоўніка (тут ён для ветлівасці па польскай традыцыі дадаваў мне адну зорачку) і на свеце не было. У нашу цырульню заходзіў Ленін.

Рука мая пацягнулася за бланкотам. «Ну, думаю, выпадкова сустраўся яшчэ аднаго цікавага чалавека».

А цырульнік працягвае:

— Так, бываў у нас Ленін. Меў гонар яго галіць... Але прашу пана — асцярожней, не варушыцеся. — адхіліў ён брытву ад мяне.

Слухаю царпліва далей.

— О, які гэта быў чалавек! Бывала, зойдзе, прывітаецца, выцягне папярэдня: «Курьце, таварышы!» Частуе ўсіх.

Малады цырульнік і кліенты павярнулі твары да старога майстра, а той проста расце. Я таксама слухаю, толькі ўжо ледзь стрымліваючы ўсмешку. Пад брытвай дрэнны смех.

— А потым, пасля рэвалюцыі, бачыў у газеце партрэт — «Ленін. Першы прэм'ер Савецкага ўрада». Вось якога я меў кліента! — падняўшы ўверх брытву, усклікнуў цырульнік. — І не баяўся гаварыць я аб гэтым у часы панавання ў нас, у Польшчы, рэакцыі.

Я падзякаваў старо-му цырульніку за абслугу, а перад развітаннем сказаў, нібы між іншым.

— А ведаеце, Ленін не курыў.

У зале грывнуў смех. Але стары цырульнік не збянтэжыўся.

— Вось бачыце, а што я казаў. Які гэта быў чалавек. А цяпер лобі смаркач ужо дым пускае з губы.

Сольскі прыняў мяне ветліва. Расказаў аб рускіх п'есах, у якіх ён з прыемнасцю выконваў свае ролі. Зайшла гутарка аб тым, што мяне цікавіла.

— Быў такі выпадак, — адказаў стары акцёр. — Толькі, на жаль, не магу ўспомніць, ці гэта быў сам Ленін, ці па яго даручэнні вішавіў мяне ад яго імя нехта з яго сяброў. У тым і ў іншым выпадку мне вельмі прыемна аб гэтым успомніць.

Запісаў я сціплым слоўмі вядомага польскага акцёра і думаю: «Вось каб таму цырульніку выпаў такі гонар. Ён бы нагаварыў...»

«Ільіч рагатаў да ўпаду...»

У 1904 годзе бальшавікі арганізавалі кніжнае выдавецтва сацыял-дэмакратычнай і партыйнай літаратуры пад кіраўніцтвам У. Бонч-Бруевіча і Н. Леніна. Вакол яго аб'ядналіся тыя, хто застаўся верны традыцыям старога «іскры» — М. Альмінскі, В. Вароўскі, П. Лепашыньскі.

Выдавецтва разам з палітычнымі кнігамі, брашурамі, лістоўкамі выпускала і вострыя палітычныя карыкатуры, аўтарам якіх быў Панцеляймон Мікалаевіч Лепашыньскі. Яго трэпныя карыкатуры былі водгукам на важнейшыя падзеі партыйнай барацьбы.

— У Жоржа (Г. Пляханаву) было шмат ворагаў, але да такога нахабства яшчэ ніхто не даходзіў... Што скажа пра нас Бебель? Што скажа Кауцкі? — узрушалася жонка Пляханаву.

Сам Георгій Валянцінавіч, пакрыўджаны карыкатурамі, прыгадаў нават, што ён дваранін і пагражаў выклікаць аўтара на дуэль...

Сёння мы друкуем частыры з гэтых карыкатур. Вось «Паліцэйскі ўчастак»... Пасля таго, як «іскра» стала меншавіцкай, яе гаспадары рабілі ўсё магчымае, каб не дапусціць на яе старонкі матэрыялы ленинцаў. У паліцэйскіх не цяжка пазнаць Пляханаву. Мартаў — вывучае даведкі. Па тэлефоне гаворыць Троцкі. «Нехта ў цывільным» уважліва ўглядаецца ў твары цёрдых іскраўцаў Лядава, Гусева, Бонч-Бруевіча, Лепашыньскага.

Не менш вострай была і другая карыкатура — «Сучасны Сізіф». Сізіф Пляханаву з усіх сіл цягне з багны Мартава, а навокал у выглядзе балотных страшыдлаў-пачвар — Дан, Троцкі, Аксельрод, Мартынаў.

Вельмі смяліся ва ўсіх эмігранцкіх сацыял-дэмакратычных калоніях з карыкатуры «Мартаў і яго цень». Усе ж ведалі, што пасля II з'езда слабавольнага Мартава ўзяў пад сваю апеку Дан. А цень вельмі ж быў падобны на Дана.

Намалываў Лепашыньскі і карыкатуру «Паход на праўду», у якой выкрываў і высмейваў перабежчыка і рэнгата Наскова. Галоўны раскольнік у сутане манеха-эзуіта вядзе за сабой кампанію пагромшчыкаў у масках, сярод якіх усё тыя ж Пляханаву, Аксельрод, Дан...

— Эфект для мяне атрымаўся нечаканы, — прыгадаў П. Лепашыньскі, — Ільіч рагатаў з маіх малюнкаў да ўпаду і патрабаваў, каб я... выдаваў іх з дапамогай літаграфскага каменя.

Паліцэйскі ўчастак.

Сучасны Сізіф.

Паход на праўду.

Мартаў і яго цень.

Старонка з бланкота

Сольскаму ў той час пераваліла за дзевяткі дзсяткаў, але яго энергія можна было пазайздросціць. Аднойчы ён спазняўся на выступленне, а транспарту — ніякага. Раптам едзе матацыкліст. Спыніў яго:

— Падвясі, хлопча, да тэатра.

Матацыкліст адразу пазнаў вядомага акцёра. Ды як такога чалавека везці на «чортавым калесе»?

— Калі ласка, — паказаў матацыкліст на задняе сядзенне, — але...

— Ніякага але, — адказаў акцёр і з юнацкім спрытам асядлаў матацыкл.

Быў другі выпадак. Ішла рэпетыцыя. Па ходзе п'есы малады акцёр павінен быў моцна штурхнуць Сольскага. Зрабіў ён гэта вельмі далікатна, з павагай да ўзросту акцёра.

— Дрэнна, яшчэ раз! — загадаў Сольскі.

Акцёр піхнуў яшчэ раз.

— Мацней...

Зноў паўтарылася тое ж.

— Што, у цябе сілы няма? — раззлаваўся стары акцёр.

Урэшце ён так даў ёй маладога акцёра, што той ужо са злосцю штурхнуў старога з усёй сілы і застыў у жаху: Сольскі пакаціўся па сцэне. А калі падняўся, таар яго заляў:

— Вось так — добра!

ры і пачала маляваць алоўкам гмах чыгуначнай пошты ў Пароніна, двор і бярвенні ля плоці, а на іх — Леніна.

— Пан Ульянаў прыходзіў на пошту два разы на дзень. Часам чакаў на гэтых бярвеннях карэспандэнцыі, а атрымаўшы, тут жа чытаў пісьмы.

Цікавыя рэчы расказаў Францішак — сын Тэрэзы Скупень, у доме якой пасяліўся Ленін з жонкай, Францішак у тады было чатырнаццаць гадоў. Бацька яго, будуючы дом, залез у пазыкі. Каб выкапацца з іх, паехаў зарабляць грошы ў Амерыку. І не вярнуўся. У шахце пад Нью-Йоркам загінуў.

— Спачатку я думаў, што наш кватэрант вельмі багаты пан, — казаў Францішак. — Прыехаў ён з вялікай скрыняй, плеченымі кошыкамі. Аказалася, што там кніжкі і паперы.

— І тады што вы падумалі? — спытаў я старога гурала.

— Што гэта вельмі важны пан прафесар. Але ён быў сціплы і просты. Размаўляў з вяскоўцамі, бываў у полі. Еў ля кастра з гуралімі печанія гурлі. Як у нас называюць бульбу.

Дваццаць шэсць месяцаў пражыў Ленін на кракаўскай зямлі. Меў шмат знаёмых, сяброў. Пасля вывадлення Кракава многія з іх яшчэ жылі. Аднак

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісателёў БССР, Мінск.

Выходзіць па пятніцах.

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856. АТ 21563

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела вышэйшага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Купіліся не вяртаюцца.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАНОУ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.